

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN İYİ VE
KÖTÜ KAVRAMLARINA YÜKLEDİKLERİ ANLAMLAR
ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Rabia AKTÜRK**

**Danışman
Doç. Dr. Şükran CALP**

Temmuz 2023, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İyi ve Kötü Kavramlarına Yükladıkları Anlamlar Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma” isimli “**Yüksek Lisans**” tezım tarafımca incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Rabia AKTÜRK

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı: Temel Eğitim

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı : İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İyi ve Kötü Kavramlarına Yükledikleri Anlamlar Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 138 sayfalık kısmına ilişkin 14/07/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %6'dır.

Filtrelemeye alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim 14/07/2023

Danışman: Doç Dr. Şükran CALP

Öğrenci: Rabia AKTÜRK

(İmza)

(İmza)

KILAVUZA UYGUNLUK

“İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İyi ve Kötü Kavramlarına Yükledikleri Anlamlar Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Rabia AKTÜRK

Danışman

Doç. Dr. Şükran CALP

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Şükran CALP danışmanlığında **Rabia AKTÜRK** tarafından hazırlanan “**İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İyi ve Kötü Kavramlarına Yükledikleri Anlamlar Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel Eğitim** Dalı’nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

14/07/2023

JÜRİ:

Danışman	: Doç. Dr. Şükran CALP	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Pınar BULUT	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Özge Nurlu ÜSTÜN	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Kendisiyle karşılaşmaktan mutluluk, çalışmaktan gurur duyduğum samimiyeti, içtenliği, cesaretlendirmesi ve tüm destekleri için danışmanım Sayın Doç. Dr. Şükran CALP hocama,

Tez jüri üyelerim Sayın Doç. Dr. Pınar BULUT ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Özge NURLU ÜSTÜN hocalarıma,

Tüm sıkıntılı zamanlarımda dualarıyla beni destekleyen, varlıklarıyla mutluluk ve güç veren canım aileme,

Özellikle yüksek lisans ders döneminde, korona süreçlerimde ve pek çok konuda tüm destekleri için, derdimle dertlenen canım dostum Nisa Miraç POYRAZ' a,

Yüksek Lisans derslerine devam etmem ve uygulama sürecini verimli geçirmem için sağladıkları kolaylık ve gösterdikleri anlayış için Turgut Özal İlkokulu idaresi ve çalışma arkadaşlarıma,

Bulanık'ta tez konusu belirleme ve yazma sürecimde verdikleri tüm destekler için; bana çok şey katan yol arkadaşlarım, en büyük zenginliklerim, 2018 ve 2022 mezunlarım, koca yürekli öğrencilerime teşekkür ediyorum.

Bu tezi Bulanık'taki tüm öğrencilerime ve biricik yeğenim Ömer ALTINSOY' a hediye ediyorum. İyi ki...

Rabia AKTÜRK, Erzincan, 2023

**İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN İYİ VE KÖTÜ
KAVRAMLARINA YÜKLEDİKLERİ ANLAMLAR ÜZERİNE UYGULAMALI
BİR ÇALIŞMA**

Rabia AKTÜRK

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2023

Danışman: Doç. Dr. Şükran CALP

ÖZET

Bu çalışmada ilkököl dördüncü sınıf öğrencilerinin düşünce dünyasındaki iyi ve kötü kavramlarına odaklanılmıştır. Öğrencilerin bu kavramlarla ilgili bilgi, tutum ve davranışlarının, uygulama öncesi ve sonrasındaki durumunu karşılaştırmalı olarak incelemek amaçlanmaktadır. Nitel araştırma yöntemiyle deneysel desende yapılan çalışmanın katılımcıları, 25 ilkököl dördüncü sınıf öğrencisidir. Veriler görüşme formu, etkinlik dokümanları ve araştırmacı gözlem notlarıyla elde edilmiştir. Veri analizi için betimsel analiz ve içerik analizinden faydalanılmıştır. Çalışmada öğrencilerin iyi ve kötü kavramlarını nasıl tanımladıkları, kavramları kimlere veya nelere özgü olarak gördükleri, iyilik ve kötülüğün kişiden kişiye değişip değişmediğine dair fikirleri, iyilik ve kötülük yapıma sebepleri, kendisine iyilik veya kötülük yapıp yapamayacağına dair görüşleri nedensellik ilişkileriyle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İlk görüşmede öğrencilerin iyi ve iyilik kavramını aynı kabul ederek sorulara insana özgü davranışları örneklenirerek cevaplar verdikleri; son görüşmede ise bu kavramları ayırt ederek amaca uygunluk, fayda sağlama gibi kriterlerin de iyilik olarak kabul edilebileceği yönünde açıklamalar yaptıkları görölmüştür. Kötü ve kötülük kavramıyla ilgili ilk görüşmede insana özgü davranışları örnekleştirme yoluna gittikleri son görüşmede cansız varlıkları, durumları da dahil ederek kötülüğü tanımladıkları görölmüştür. Öğrencilerin iyilik ve kötülükle ilgili örnekleri incelendiğinde ilk görüşmede sadece ahlaki kötülöklere örnekler verdikleri fakat son görüşmede ahlaki kötölöklörlö birlikte doğal kötölöklörlö de yer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. İyilik yapıma sebepleriyle ilgili ilk görüşmede öğrencilerin dini gereklilikleri yerine getirme kategorisinde çok sayıda sebep sundukları bu sayının son görüşmelerde azaldığı görölmüştür. Sonuçlardan hareketle, çocuklara iyilik ve kötölöğün insanın bilinçli tercihleriyle yapılan ve toplumu etkileyen davranışlar olduğunun anlatılması ve bireylerin hem kendi hem toplum için üzerine düşen sorumlulukların farkında olmasının gerekliliğı üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İyi, İyilik, Kötü, Kötülük, İlkokul Öğrencisi

AN APPLICABLE STUDY ON THE MEANINGS ATTACHED TO THE CONCEPTIONS OF GOOD AND BAD ELEMENTARY SCHOOL FOURTH STUDENTS

Rabia AKTÜRK

**Erzincan Binali Yıldırım University,
Graduate School of Social Sciences**

Master's Thesis, July 2023

Supervisor: Assoc. Prof.Dr. Şükran CALP

ABSTRACT

This study focuses on the concepts of good and bad in the world of thought of primary school fourth grade students. It is aimed to comparatively examine the students' knowledge, attitudes and behaviors related to the aforementioned concepts before and after the application. The participants of this study, which was carried out in an experimental design with the qualitative research method, are 25 primary school fourth grade students. Data were obtained through interview form, activity documents and researcher observation notes. Descriptive analysis and content analysis were used for data analysis. In the study, it has been tried to reveal how the students define the concepts of good and bad, what they see as specific to whom or what, their ideas about whether good and evil change from person to person, the reasons for doing good and evil, and their views on whether a person can do good or bad for himself through causality relations. In the first interview, the students accepted the concept of goodness and goodness as the same and answered the questions by exemplifying human-specific behaviors; In the last interview, it was seen that by distinguishing the concepts of goodness and goodness, they made statements that criteria such as suitability for purpose and providing benefit can also be accepted as goodness. In the first interview about the concept of evil and evil, it was seen that they tried to exemplify human-specific behaviors and in the last interview, they defined evil by including inanimate beings and situations. When the examples given by the students about goodness and evil were examined, it was concluded that they only gave examples of moral evil in the first interview, but they included natural evils as well as moral evils in the last interview. In the first interview about the reasons for doing good, it was seen that the number of reasons that the students presented within the scope of fulfilling the religious requirements decreased in the last interviews. Based on the results, it is emphasized that goodness and evil are behaviors that are done by people's conscious choices and that affect society, and the necessity of individuals to be aware of their responsibilities for both themselves and the society.

Keywords: Good, Goodness, Bad, Evil, Elementary School Student

İÇİNDEKİLER

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN İYİ VE KÖTÜ KAVRAMLARINA YÜKLEDİKLERİ ANLAMLAR ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
RESİMLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavram Nedir?	8
1.2. İyi ve Kötü Kavramları.....	10
1.2.1. Sanat ve Estetik Açısından İyi ve Kötü Kavramları	13
1.2.2. Felsefî Açısından İyi ve Kötü Kavramları.....	15
1.2.3.Toplum Beklentisi Karşılama Durumuna Göre İyi ve Kötü Kavramları	29
1.2.4.Eğitimde İyi ve Kötü Kavramları	30

1.2.4.1. Türk Eğitim Sisteminde İyi, Kötü Kavramları	37
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yurt İçinde Yapılmış Çalışmalar	41
2.2. Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	53
3.2. Çalışma Grubu.....	54
3.3. Veri Toplama Araçları.....	55
3.3.1.Yarı Yapılandırılmış Görüşme	55
3.3.2.Etkinlik Dokümanları	56
3.3.3.Araştırmacı Gözlem Notları	59
3.4. Veri Toplama Süreci	59
3.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği.....	59
3.6. Verilerin Analizi.....	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Bulguları	61
4.1.1. İlk Görüşmeye İlişkin Bulgular	61
4.1.2.Son Görüşmeye İlişkin Bulgular	73
4.2. Öğrenci Ürünleri ve Uygulama Etkinliğine İlişkin Bulgular	84
4.2.1.Birinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular	84
4.2.2.İkinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular.....	89
4.2.3.Üçüncü Etkinlik Planına İlişkin Bulgular.....	90

4.2.4.Dördüncü Etkinlik Planına İlişkin Bulgular	91
4.2.5.Beşinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular	96
4.2.6.Altıncı Etkinlik Planına İlişkin Bulgular	101
4.2.7.Yedinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular	107
4.2.8.Sekizinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular	109
4.2.9.Dokuzuncu Etkinlik Planına İlişkin Bulgular.....	116
4.3. Araştırmacı Gözlem Notlarına İlişkin Bulgular	118

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1.Sonuç Tartışma.....	119
5.1.1.Yarı Yapılandırmış Görüşmelere İlişkin Sonuçlar	119
5.1.2.Etkinlik Dokümanları ve Araştırmacı Gözlem Notlarına İlişkin Sonuçlar ...	123
5.2. Öneriler.....	126
KAYNAKÇA.....	128
ETİK KURUL ONAYI	133
EKLER	135
ÖZ GEÇMİŞ	185

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD** : Ana Bilim Dalı
- Bkz.** : Bakınız
- EBYÜ** : Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
- MEB** : Millî Eğitim Bakanlığı
- SBE** : Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- Vb.** : Ve benzeri
- YÖK** : Yükseköğretim Kurumu
- WHO** : World Health Organization

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1: Çalışma Grubu Özellikleri.....	54
Tablo 4. 1: Bir Şeyin İyi Olduğuna Nasıl Karar Verirsiniz? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	62
Tablo 4. 2: Bir Şeyin Kötü Olduğuna Nasıl Karar Verirsiniz, Kötü nedir? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	63
Tablo 4. 3: İyilik Deyince Aklına Ne Geliyor? Sorusuna İlişkin Bulgular	64
Tablo 4. 4: Kötülük Deyince Aklına Neler Geliyor? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	65
Tablo 4. 5: Senin Kötü Dediğin Bir Duruma Başka Bir Kişi İyi Diyebilir Mi? Sorusuna İlişkin Bulgular	69
Tablo 4. 6: Niçin İyilik Yapılır? Sorusuna İlişkin Bulgular	70
Tablo 4. 7: Niçin Kötülük Yapılır? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	71
Tablo 4. 8: Bir İnsan Kendine İyilik Yapabilir Mi? Sorusuna ilişkin Bulgular	72
Tablo 4. 9: Bir İnsan Kendine Kötülük Yapabilir Mi? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	72
Tablo 4. 10: Bir Şeyin İyi Olduğuna Nasıl Karar Verirsiniz? Sorusuna İlişkin Bulgular	73
Tablo 4. 11: Bir Şeyin Kötü Olduğuna Nasıl Karar Verirsiniz? Kötü nedir? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	75
Tablo 4. 12: İyilik Deyince Aklına Ne Geliyor? Sorusuna İlişkin Bulgular	76
Tablo 4. 13: Kötülük Deyince Aklına Neler Geliyor? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	76
Tablo 4. 14: Senin Kötü Dediğin Bir Duruma Başka Bir Kişi İyi Diyebilir Mi? Sorusuna İlişkin Bulgular	80
Tablo 4. 15: Niçin İyilik Yapılır? Sorusuna İlişkin Bulgular	81
Tablo 4. 16: Niçin Kötülük Yapılır? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	82
Tablo 4. 17: Bir İnsan Kendine İyilik Yapabilir Mi? Sorusuna İlişkin Bulgular	83
Tablo 4. 18: Bir İnsan Kendine Kötülü Yapabilir Mi? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4. 1: Kimler kötülük yapar? Sorusuna İlişkin Bulgular	66
Şekil 4. 2: Kimler İyilik Yapar? Sorusuna İlişkin Bulgular	67
Şekil 4. 3: Kimler Kötülük Yapar? Sorusuna İlişkin Bulgular	78
Şekil 4. 4: Kimler İyilik Yapar? Sorusuna İlişkin Bulgular	79

RESİMLER LİSTESİ

Resim 4. 1: Ö3 Kodlu Öğrencinin Yazdığı Hikâye	85
Resim 4. 2: Ö12 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim	86
Resim 4. 3: Ö4 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim	86
Resim 4. 4: Ö 22 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim	87
Resim 4. 5: Ö12 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim	88
Resim 4. 6: Ö2 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim	88
Resim 4. 7: Boncuk Grubu Üyelerinin Kötülük Kavramıyla İlgili Afişi.....	90
Resim 4. 8: Ponçık Grubu Üyelerinin Doldurduğu Anlam Çözümleme Tablosu	94
Resim 4. 9: Ponçık Grubu Üyelerinin Anlam Çözümleme Tablosu Değerlendirme Kâğıdı	95
Resim 4. 10: Öğrencilerin Zihin Haritası Tekniğine Yeterli Olduğunu Gösteren Örnekler	96
Resim 4. 11: Ö2 Kodlu Öğrencinin Oluşturduğu İyi Kavramı Merkezli Zihin Haritası	97
Resim 4. 12: 18 Kodlu Öğrencinin Oluşturduğu İyi Kavramı Merkezli Zihin Haritası	99
Resim 4. 13: Ö23 Kodlu Öğrencinin Oluşturduğu İyi Kavramı Merkezli Zihin Haritası	100
Resim 4. 14: Ö15 Kodlu Öğrencinin Kendini İyi Hissettiği Davranışlara Dair Açıklamaları	102
Resim 4. 15: Ö3 Kodlu Öğrencinin Doldurduğu Tahmin Gözlem Açıklama Etkinlik Kâğıdı	104
Resim 4. 16: İyilik Kavanozu Etkinliği İçerik Örnekleri.....	106
Resim 4. 17: Ö21 Kodlu Öğrencinin Anlam Çözümleme Tablosu Ön Sayfa Örneği .	107
Resim 4. 18: Ö21 Kodlu Öğrencinin Anlam Çözümleme Tablosu Arka Sayfa Örneği	108
Resim 4. 19: Ö21 Kodlu Öğrencinin Akış Şeması Metin Oluşturma Çalışması	109
Resim 4. 20: Ö11 Kodlu Öğrencinin Resmi	110
Resim 4. 21: Ö10 Kodlu Öğrencinin Resmi	110
Resim 4. 22: Ö4 Kodlu Öğrencinin Resmi	111
Resim 4. 23: Ö21 Kodlu Öğrencinin Resmi	111
Resim 4. 24: Ö16 Kodlu Öğrencinin Resmi	112
Resim 4. 25: Ö22 Kodlu Öğrencinin Resmi	112

Resim 4. 26: Ö5 Kodlu Öğrencinin Resmi	113
Resim 4. 27: Ö3 Kodlu Öğrencinin Resmi	113
Resim 4. 28: Ö22 Kodlu Öğrencinin Bestelediği Şarkı	114
Resim 4. 29: Ö21 Kodlu Öğrencinin Bestelediği Şarkı	114
Resim 4. 30: Ö3 Kodlu Öğrencinin Bestelediği Şarkı	115
Resim 4. 31: Birlikte Oluşturulan Balık Kılçığı Örneği	116
Resim 4. 32: Ö14 Kodlu Öğrencinin Bağımsız Balık Kılçığı Örneği	116
Resim 4. 33: Ö8 Kodlu Öğrencinin Bağımsız Balık Kılçığı Örneği	117
Resim 4. 34: Ö24 Kodlu Öğrencinin Bağımsız Balık Kılçığı Örneği	117

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya yönelik problem, amaç, önem, sınırlılıklar, sayılılar ve çalışmada değinilen kavramların tanımları yer almaktadır.

1.Araştırma Problemi

Çevrede olup biten durumları algılayabilme ve tepki verebilmek için bebeklikten itibaren oluşturulan kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Daha konuşmaya başlamadan sadece gözlem yaparak temelleri atılan şemalar yaş ile beraber artan uyaran fazlalığı ve farklılığıyla yaşam boyunca gelişmeye devam etmektedir. Çevreyle başlayan kavram edinme süreci okul hayatının başlamasıyla kontrollü olarak daha da zenginleşmektedir.

Kavram; eşya, olay, nesne, fikir ve olguların ortak özelliklerine göre gruplandırılması sonucu her bir gruba verilen isimler olarak tanımlanır ve oluşturulması birtakım işlemler gerektiren bir süreçtir (Yılmaz, 2013). Kavramların; bilgileri disipline etme, öğretim sürecini disipline etme, öğrenme sürecindeki karmaşıklıkları azaltma, öğretim sürecini hızlandırma ve daha etkili kılma, bilginin daha hızlı öğrenilmesine katkı sağlama, bilginin kalıcılığını arttırma, bilgiler arası ilişki kurdurma, genelde hayatı anlamlandırmasını sağlama gibi faydaları vardır (Duran, 2020). Kavramlar, bilginin ve düşünmenin temel unsurları oldukları için düşünme becerisinin gelişmesinde de önemli bir yere sahiptir (Malatyalı & Yılmaz, 2010). Kavramlar, insanlar arası iletişimde önemli bir paya sahip olan sözcük ve ifadelerdir. Kavramlar insan belleğinde dağınık bir biçimde depolanmaz. İnsan belleği sürekli ilişkili kavramları yan yana getiren ve kümeleyen bir biçimde çalışır (Uzun, 2004). Kavramların geliştirilmesi sırasında öğrenci genelleme, ayırt etme ve tanımlama zihinsel süreçlerini kullanır.

Kavramlardan bahsederken öncelikle o kavramın bireylerin algısındaki karşılığı tanımlanır. Bu tanımlama son derece öznel olduğu için doğru ya da yanlış, haklı ya da haksız olarak değerlendirilemez (Kocabıyık, 2019). Geçmişten bugüne İbni Sina, Spinoza, Platon, İbn Arabî, Mevlânâ, Fârâbî, Protagoras, Sokrates, Russell, Hegel, Karl Marx, Augustinus, Kant, Nietzsche, Freud, Žižek ve daha pek çok düşünür tarafından iyi, iyilik, kötü, kötülük kavramları açıklanmaya, tanımlanmaya çalışılmıştır.

İyi, iyilik, kötü ve kötülük kavramları birbirlerinin konum ve değerlendirmelerine göre tanımlanan, tek başına varlığı açıklanamayan, birbirlerini var

eden kavramlardır (Yıldırım, 2015). Bir eylemin bir kişi ya da nesneye zarar verme amacıyla yapılması hem eylemi hem de eylemi yapan varlığı kötü kılar. Fakat kötünün sadece iyinin zıddı olarak tanımlanması birtakım sıkıntılar doğurabilmektedir. Bunun sebebi her kötü olmayan iyi ya da her iyi olmayan kötüdür düşüncesi aşırı genellemeye girmesi ve her koşulda doğru, kapsayıcı sınıflama olmamasıdır (Akkaya, 2021).

İyi ve kötü kavramlarının yalnızca kelime kökeni ve etik değerlendirmenin dışında biçimsel ve subjektif olarak da farklı değer yargılarını yansıtan kavramlar olarak kullanılmaktadır (Kocabıyık, 2019). İyilik zıt ve tamamlayıcı olarak kullanılan ve çoğunlukla olumsuz olarak algılanan kötülüğü dini ve felsefi olarak tanımlamaktadır. Etik insan davranışlarının bilinç düzeyiyle ilgilenmektedir, davranışa sebep olan durumu ve iradeyi incelemektedir. Etik bir pusula gibidir (Mahmutoğlu, 2019). Yani kişilere seçebilecekleri yolları gösterir, tarih eder ama hangi yolu, rotayı seçecekleri kişilerin iradesine kalmıştır. Toplumsal anlamda ahlak ise genel olarak töre ile ilgili tutum ve davranışları ifade ederken kullanılmaktadır (Mahmutoğlu, 2019). Ahlak yereldir çünkü yöreden yöreye değişmekte, bazen çelişkiler içermektedir, toplumun içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal, kültürel şartlara göre değişiklik gösterir. Bir eylemi ahlaki açıdan iyi ya da kötü olarak değerlendirmek için ölçüt özgür iradedir yani kişinin o davranışı hür iradesiyle seçip seçmemesidir. Kendi hür iradesiyle seçmişse yargıda bulunabilir ama seçmemişse yargılanamaz.

Herhangi bir durum ya da kişi hakkında bilinmesi gereken en önemli şey iyi mi kötü mü olduğudur. Bu ayrımı çocukluğun ilk dönemlerinden itibaren yapılmaktadır. Yakın ilişkide bulunan kişileri mercek altına alarak öncelikle duygularımızla tanımlamaya çalışılır. Yaşı büyüdükçe duygularından arınarak iyi durum veya insanı kötüden ayıran temel ayrım hakkında tarafsız bakış açısıyla değerlendirmeler yapılabilir. Bu bilimsel bakış açısı denilen şey toplumsal etikdir. İyi ve kötü tanımlama yollarından ikisi çok önemlidir. Bazı ahlakçılar insanı yükümlülük bilincine sahip yani görev duygusuna sahip olması ve iyi olma isteğine göre değerlendirirler (Calkins, 2021).

Eğitim kurumu olarak okullar, iktisadi düzenin ihtiyaç duyduğu nitelikte eleman ve yurttaşlar yetiştirme hedefiyle birlikte daha da önemli olarak iyi insan yetiştirme hedefini gerçekleştirebilecek donanıma sahip olması gerekir (Kesgin, 2019). Harari (2018) günümüz dünyasında eğitimde en son verilmesi gereken şeyin bilgi olduğunu,

bilgiyi anlamlandırabilme, kullanabilme, önemli ve önemsiz olanı ayırt edebilme ve bu bilgileri dünyayla ilişkilendirebilmenin önemli olduğunu ifade etmektedir. Nasıl hayatta kalacağını, güvenli alanda kalabilmeyi, nasıl davranması gerektiğini, konuşma kurallarını kısacası bütün eylemlerini ilk başta gözlemleyerek ardından uygulayarak öğrenir. İnsanın hayatının tüm evrelerinde çocuk olsun, genç olsun ve yetişkin olsun içinde yaşadığı toplumla bütünleşmesi, toplum içinde aktif rol alması ve yetişmesi sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç dışı öğrenmeler, içinde yaşadığı toplumun kültürel özelliklerin yeni kuşaklara aktarılmasıyla gerçekleşir (Demirel & Kaya, 2012). Durkheim'in bu konudaki tanımlaması açıktır: "Eğitim, yetişkin kuşakların henüz toplumsal yaşam için olgunlaşmamış kuşaklar üzerinde uygulanan etkileşim eylemidir." (Aslan, Aslan, & Arslan Cansever, 2012). Bu etkileşim, toplumdaki kültürlenme sürecinin bir parçasıdır. İnsanın kişilik yapısı, içinde doğduğu ve yetiştiği toplum ve toplumun oluşturduğu kurallar tarafından belirlenir (Demirel & Kaya, 2012). Bu kurallar toplum yanlısı davranışların ön koşullarındandır. Toplum yanlısı davranışlar, Chutabhakdikul (2020)' nda belirttiği gibi sadece birey için değil toplumun geneli için kazanılması elzem davranışlardır. Bu davranışların kazanılması bireyin topluma uyum sağlamasını ve toplumun da sorunsuz bir şekilde ilerlemesini sağlayacaktır. İyi bir çocuk yetiştirmek için hem eğitim aldığı okul hem de ahlakın temellerinin atıldığı ailenin iş birliği içinde olması gerekmektedir (Kesgin, 2019). Erdem ve Sarpkaya (2010), iyi birey, iyi vatandaş ve iyi meslek sahibi yetiştirmek olarak özetlemektedir. Eğitimde iyi ve kötü sadece davranışlar değil bu davranışların sebepleri ve sonuçları olarak düşünülmeli ve kavramların içi doldurulmalıdır. Nitekim öğrenciler tarafından aynı anlamda gibi kullanılan, iyi kavramı iyilik kavramından ve kötü kavramı kötülük kavramından daha geniş ve daha kapsayıcı kavramlardır. Bu bilinç eğitim gören tüm bireylerde olursa iyi ve kötünün ne olduğu, hangi durumların iyi hangi durumların kötü olarak kabul edileceği konusunda bilinçli düşünerek eleştiri yapabilirse karşına çıkan durumları daha doğru ve tarafsız şekilde değerlendirerek çözümler arayan bireyler yetiştirilebilir. Küçük çocuklarda prososyal davranışların geliştirilmesi için çalışmalar yapılması sadece çocuk ve çocukluk dönemi için değil uzun vadede birey olarak dahil olduğu gruplar ve iş birliği içinde ve birbirini destekleyici şekilde çalıştığı uyumlu ve barışçıl toplum için de fayda sağlayacaktır (Chutabhakdikul, 2020).

Çalışmanın araştırma sorusu, “İlkokul 4. sınıf öğrencileri iyi ve kötü kavramlarını nasıl açıklamakta ve onlara hangi anlamları yüklemektedir?” şeklindedir.

2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin düşünce dünyasındaki iyi ve kötü kavramlarına odaklanılmıştır. Öğrencilerin söz konusu kavramlarla ilgili bilgi, tutum ve davranışlarının, uygulama öncesi ve sonrasındaki durumunu karşılaştırmalı olarak incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerine göre;

1. İyi, iyilik, kötü, kötülük nedir?
2. İyi, iyilik, kötü, kötülük kavramları kimlere veya nelere özgüdür?
3. İyilik ve kötülük kişiden kişiye değişir mi?
4. İyilik ve kötülük yapılmasının sebepleri nelerdir?
5. Kendine iyilik ve kendine kötülük nasıl olur?

3.Araştırmanın Önemi

Kavramlardan bahsederken öncelikle o kavramın bireylerin algısındaki karşılığı tarif edilir. Bu tarif son derece öznel olduğu için doğru ya da yanlış, haklı ya da haksız olarak değerlendirilemez (Kocabıyık, 2019).

İyi ve kötü kavramları da doğru ya da yanlış olarak değerlendirilemeyen, çok eski zamandan bu zamana kadar tanımı yapılmaya çalışılan iki kavramdır. İbni Sina, İbn Arabî, Mevlânâ, Fârâbî, Protagoras, Sokrates, Spinoza, Hegel, Karl Marx, Augustinus, Leibniz, Kant, Freud, Slovaj Zizek gibi pek çok kişi tarafından sebepleri, tanımı ortaya çıkarılmaya çalışılmışlardır. Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlüğünde iyi kavramı; “İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı, bol, çok, aşırı, uğurlu, hayırlı, iyilik getiren, esen, sağlıklı, yerinde, uygun, doğru olan, yeterli, yetecek miktarda olan, öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılan orta ile pekiyi arasındaki not, istenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde olan şeklinde tanımlanırken kötü kavramı ise; “İstenilen ve beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, fena, iyi karşıtı, zararlı, tehlikeli, korku, endişe veren, kaba ve kırıncı, kişi

veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olan, aşırı, çok olan” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2021).

Eğitim sistemine yön veren etki, yetiştirilmek istenen insan tipidir (Erdem, 1996). Her milletin eğitimde evrensel ve ulusal beklentileri vardır. Türk eğitim sisteminin de evrensel amaçların yanı sıra kendisine özgü genel amaçları bulunmaktadır bu amaçları Erdem ve Sarpkaya (2010), iyi birey, iyi vatandaş ve iyi meslek sahibi yetiştirmek olarak özetlemektedir. Ülgen (2001), kavram öğrenmeyi ilki, örgün eğitim öncesinde başlayan hayat boyu devam eden kavram oluşturma, ikincisi, örgün eğitimle başlayan, tanımlamaya dayalı, işlem odaklı kavram kazanma olmak üzere iki aşamada ele almaktadır. Örgün eğitimin yapılabilmesi için analitik yöntemin içinde yer alan araştırma ve sorgulamaya yönelik bir yaklaşımın olması zorunludur. Sınıftaki kişiler üzerinde tek, tek durarak, ilgili alan ve malzeme üzerinde düşündürmeyi alıştırmak, kişinin imgeleme gücünü geliştirmek, kaliteli bir eğitim için şarttır (Turgut 1996). Eğitimde bilgi hazır olarak sunulmamalı, düşünceleri ve araştırma yapmaları sağlanarak anlamlı öğrenmeleri desteklenmelidir (Erdem, 2006). Öğrencilerde anlamlı öğrenmeleri sağlayacak, yapılandırmacı anlayışla uyumlu, öğrenci merkezli birçok öğretim yöntem ve stratejisi bulunmaktadır (Lee ve Fraser, 2000). Bu stratejilerden bazıları soru-cevap, kavram karikatürü, tekzip metinleri, anlam çözümleme tablosu, zihin haritası, tahmin- gözlem- açıklama, akış şeması, balık kılçığıdır. Bu teknikler hem kavram öğretimi sürecinde hem de değerlendirme sürecinde etkili şekilde kullanılabilir. Ayrıca öğrencilerde var olan kavram yanlışları tespit edilebilir ve çeşitli yöntemlerle giderilirse, öğrencilerde “kavramsal değişim” gerçekleşmiş olur (Hewson, 1981).

Yapılan araştırmalara göre iyi, kötü kavramlarının genelde felsefe, din, ilahiyat bölümlerinde ontolojik olarak değerlendirilmesi ve önemli felsefeci ve düşünürlerin görüşlerinin belgelere dayandırılarak açıklanması şeklinde olduğu görülmektedir (Bazarkulov, 2008; Aslantürk, 2020; Durak, 2007; Mahmutoglu, 2019; Ovacık, 2018; Kurul, 2018; Mahmutoglu, 2019; Oktay, 2020; Topuz, 2019; Çal, 2019; Şahin, 2004). Kelime kökeninin incelenmesi olarak (Karagöz, 2006), ayrıca iyi ve kötüyü destan içerikleriyle inceleyen (Kocabıyık, 2019; Seçkin, 2015), kitap içeriklerinde iyi ve kötüyü inceleyen (Destegüloğlu, 2020; Akkaya, 2021; Eltut Kalender, 2019; Demir & Özdemir, 2013; Karatay, 2007; İngeç, 2017), film karakterlerini iyi ve kötü olarak

inceleyen (Yaktıl Oğuz, 2013) karar verme sürecinde ölçüt olarak iyi kötü kavramının kullanılmasını inceleyen (Yalçın, 2016) çalışmalar mevcuttur. Eğitimde ise genel olarak iyi kötü kavramları sosyal bilgiler dersi ve vatandaşlık konuları ile ilişkilendirilmekte çoğunlukla lise ve ortaokul düzeyinde öğrenci ve öğretmenlerle yapılmış (Keleş & Tonga, 2014; Kuş & Aksu, 2017; Turan, 2002; Kızılay, 2016); Kılınç & Dere, 2013) çalışmalardan oluşmakla beraber ilkököl düzeyinde yapılmış çalışmalar da mevcuttur. İlkoköl düzeyinde dördüncü sınıf öğrencilerinin çizimleri aracılığıyla iyi ve kötü kavramlarının incelendiği (Güleç, 2021) ve anaokulu düzeyinde iyi ve kötü hayvana dair özelliklerin incelendiği (Yukay Yüksel , Canel, Mutlu, Yılmaz, & Çap, 2015) çalışmalar bulunmaktadır. Bireylerin yaşamında bu kadar önemli yer tutan ve uzun yıllar üzerinde tartışılan bu iki kavram hakkında yarının yetişkinleri olan çocukların çocuk olarak yükledikleri anlamları ortaya çıkarmanın alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

4.Sınırlılıkları

Çalışma, İlkoköl 4. sınıf öğrencileri iyi ve kötü kavramlarını nasıl açıkladıkları ve onlara hangi anlamları yüklediklerini tespit etmeye yönelik sorular ve ardından uygulanan etkinlik planlarına gönüllü olarak katılan 2021-2022 eğitim öğretim yılında, Muş İli, Bulanık İlçesi, bir merkezi ilkökölün, dördüncü sınıf şubelerinden birisiyle sınırlıdır.

Çalışma grubu araştırmacının kendi sınıfıyla sınırlıdır.

Yapılan görüşmeler ve etkinlik çıktıları öğrencilerin kendi ifadeleriyle sınırlıdır.

Çalışma, araştırma amacı doğrultusunda geliştirilen ön görüşme, dokuz etkinlik planı uygulaması ve son görüşmeyle sınırlıdır.

5.Sayıtlar

Öğrencilerin yapılan görüşmelerde samimi ve gerçekçi davrandıkları, kendilerini açık bir şekilde ifade ettikleri, uygulanan etkinliklere istekli olarak katıldıkları, uygulanan etkinlikler sonucunda değerlendirme kağıtlarını ilgi ve dikkatle doldurdukları varsayılmaktadır.

6.Tanımlar

Çalışma için önemli olan iyi, iyilik, kötü, kötülük kavramları pek çok kişi ve kurum tarafından farklı tanımları yapılan soyut kavramlardır. Burada kapsayıcılığı ve ulaşılabilirliği sebebiyle TDK tanımlarının verilmesi uygun görülmüştür.

İyi: İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı, bol, uğurlu, sağlıklı, uygun, doğru olan, yeterli, orta ile pekiyi arasındaki not vb. (TDK, 2022).

Kötü: İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, fena, iyi karşıtı, zararlı, tehlikeli, kaba, kırıcı olan, aşırı vb. (TDK, 2022).

İyilik: İyi olma durumu, salah, karşılık beklenilmeden yapılan yardım, kayra, lütuf, kerem, ihsan, inayet, sağlığı yerinde olma durumu, esenlik, yarar veya elverişlilik (TDK, 2022).

Kötülük: Zarar verecek davranış veya söz, kötü olma durumu, kemlik, şer vb. (TDK, 2022).

Kavram: Nesne, olay ve fikirlerin ortak bir çatı altında toplanması amacıyla oluşturulan yeni ve bir üst genellemedir (TDK, 2008).

Bu bölümde araştırmaya yönelik problem, amaç, önem, sınırlılıklar, sayıtlılar ve çalışmada değinilen kavramların tanımları yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavram Nedir?

Çevrede olup biten durumları algılayabilme ve tepki verebilme sürecine girmek için bebeklikten itibaren oluşturulan kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Daha konuşmaya başlamadan sadece gözlem yaparak temelleri atılan şemalar yaşla beraber artan uyaran fazlalığı ve farklılığıyla yaşam boyunca gelişmeye devam etmektedir. Çevreyle başlayan kavram edinme süreç okul hayatının başlamasıyla kontrollü olarak daha da zenginleşmektedir.

Kavram; varlıklar, olaylar, insanlar ve düşünceler benzerliklerine göre gruplandırıldığında gruplara verilen ortak adlardır (Kaplan, 1999). Kavramlar bilginin yapı taşlarıdır ve insanların öğrendiklerini sınıflandırmalarını ve organize etmelerini sağlar (Koray Cansüğü & Bal, 2002), nesnenin zihindeki soyut ve genel tasarımı olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1988). Bireylerin zihinlerinde anlam kazanmaları sebebiyle var oldukları için soyut düşünme çıktılarıdır (Yılmaz, 2013). Ayas (2011)'da kavramların gerçek dünyada değil, düşüncelerde yer aldığını ifade ve kavramların gerçek dünyada ancak örneklerinin bulunabileceğini belirtmektedir. Burada bardak kavramı örnek verilecek olursa bardak denildiğinde herkesin aklına içi içmek amacıyla sıvı maddelerle doldurulabilen araç gelmektedir fakat şekil, renk, büyüklük, ham madde gibi özellikleri kişinin yaşamışlıklarıyla ilişkili olarak farklılık gösterecektir.

Kavramlar, düşünme becerilerinin gelişiminde bilginin ve düşünmenin temelini oluşturmak gibi önemli bir görevi vardır (Malatyalı ve Yılmaz, 2010). Kavram; eşya, olay, nesne, fikir ve olguların ortak özelliklerine göre gruplandırılması sonucu her bir gruba verilen isimler olarak tanımlanır ve oluşturulması birtakım işlemler gerektiren bir süreçtir (Yılmaz, 2013). Her bir nesne, olay, eşya veya fikri tek tek öğrenmek,

anlamlandırmak gibi bir zahmetten kişiyi kurtararak dünyayla başa çıkmasını ve hayatını kolaylaştırmasını sağlar (Yılmaz, 2013). Kavramlar, insanlar arası iletişimde önemli bir paya sahip olan sözcük ve ifadelerdir.

Kavramların; bilgileri disipline etme, öğretim sürecini disipline etme, öğrenme sürecindeki karmaşıklıkları azaltma, öğretim sürecini hızlandırma ve daha etkili kılma, bilginin daha hızlı öğrenilmesine katkı sağlama, bilginin kalıcılığını arttırma, bilgiler arası ilişki kurdurma, genelde hayatı anlamlandırmasını sağlama gibi faydaları vardır (Duran, 2020). Bu açıdan gerek bireysel yaşantılarda gerekse sosyal ilişkileri geliştirilmesi noktasında, kavramların öğrenilmesi ve günlük hayatın içerisine olumlu biçimde yansıtılabilmesi gerekmektedir. Bu açıdan kavram öğreniminin yararları: öğrenmeyi ve hatırlamayı basitleştirir ve anlaşılır kılma, iletişimi kolaylaştırma, öğretimi destekleme, karmaşıklığı ortadan kaldırma şekilde özetlenebilir (Turan, 2002).

Turgut (1997)'a göre kavram; algılanan kavram, betimlemeli kavram ve kuramsal kavram olarak üç grupta incelenebilir (Turgut, Cunningham, & Piburn, 1997)

1. Algılanan Kavramlar: Bu kavramlar, insanların dış dünyadan duyu organlarıyla aldığı izlenimlerden oluşur. Örnek: rüzgâr, dağ, buzul.

2. Betimlemeli Kavramlar: Bu kavramlar, dış dünyadaki olaylarla doğrudan doğruya etkileşime giren insan, eşya ve olayların gözlenebilir niteliklerini özetlemeye, açıklamaya, onlara anlam vermeye çalışır. Kısaca bu kavramlar dış dünyanın varlıkları ve olayları arasındaki ilişkileri açıklayan kavramlardır. Örnek; iklim, kuraklık, tektonik hareketler.

3. Kuramsal Kavramlar: Bu kavramlar, teorilerin oluşturduğu veya teorisinin açıklanabilmesi için oluşturulan kavramlardır. Örnek: kesirler konusunda pay, payda, kesir çizgisi kavramları.

Kavramlar insan belleğinde dağınık bir biçimde depolanmaz. İnsan belleği sürekli ilişkili kavramları yan yana getiren ve kümeleyen bir biçimde çalışır (Uzun, 2004). Kavramların geliştirilmesi sırasında öğrenci “Genelleme”, “Ayırt etme” ve “Tanımlama” zihinsel süreçlerini kullanır.

Kaptan’a göre kavramların geliştirilmesinde kullanılan zihinsel süreçler;

1. Genelleme Süreci: ilgilenilen varlıkları ortak özelliklere göre grupta ve bu gruba ad vermedir. Bu süreçte “gereğinden fazla genellemeye” ya da “gereğinden az genellenmeye” gidilmemesi önemlidir.

2. Ayırım Süreci: genellenmenin aksine olayların ve varlıkların birbirine benzemeyen özelliklerini görmeye dayanır.

3. Tanımlama: bir kavramı sözcüklerle anlatan önermeye o kavramın tanımı denir. Tanımlamada tümevarım ve tümünden gelim bir öğrenme yöntemi olarak kullanılır (Kaplan, 1999).

Bu üç sürece ek olarak Tatlı (2017), tümevarım ve tüm dengelim başlıklarını da dahil etmiştir.

4. Tümevarım: bir kavramıyla ilgili sınırlı sayıda örnek üzerinde yapılan incelemelerden bütüne ait sonuç çıkarılarak bütüne ulaşma sürecidir.

5. Tüm dengelim: bir kavramın bütününe ait özelliklerin örneklerle indirgenmesi sonucu gerçekleştirilen kavram geliştirme sürecidir.

Kavram öğrenme, dört düzeyde gerçekleşmektedir. Bunlar; somut, tanıma, sınıflama ve soyut düzeyde kavram öğrenmedir (Senemoğlu, 2004). Somut düzeyde objelerin duyularla farkına varılır ve diğer kavramlardan ayırt edilerek öğrenilir ve daha sonra aynı durumla karşılaşıldığında oluşan şemalar hatırlanır. Tanıma düzeyinde zaman, ortam ve bağlam farklılaşsa bile kavram özelliklerinden tanınır. Sınıflama düzeyinde kavramın algılanması ve öğrenilmesi için kavramın en az iki farklı örneği aynı kavram olarak algılandığında gerçekleşmiş olur. Soyut düzeyde kavramın kazanılmasında ise kavramın örneklerini doğru olarak tanıma, ortak ve ayırt edici özelliklerini söyleme, adını bilme, bilimsel kabul görmüş tanımını yapabilme, örnek olan ve örnek olmayanları belirleme şeklinde gerçekleşir (Yılmaz, 2013).

1.2. İyi ve Kötü Kavramları

Günlük kullanımda iyi nitelemesi “başarılı”, “ustalık” ya da “hoşa giden” anlamları için de kullanılır. Örnek olarak İyi bir yemek, iyi müzik, iyi sonuç” verilebilir. Ahlaki açıdan iyi ise bir başka şeyle gösterdiği uygunluk ya da bir amaca hizmet etmesi yönünden değil, doğrudan kendisi iyi olanı ifade etmektedir (Pieper, 2012). Kişiye mutluluk veren ve iyi hissettiren şeyler iyi, kişiye acı ve üzüntü veren şeyler kötüdür.

Kötü doğal ve insani olarak iki başlık altında incelenir. Doğal kötülük insan eliyle yapılmamış, ahlaki kötülük ise bilinçli olarak insan tarafından amaçlı davranışlar olarak tanımlanabilir. İyinin meydana gelmesi “iyilik”, kötünün meydana gelmesi ise “kötülük” olarak adlandırılabilir. Genel özelliklerine bakıldığında bu iki kavram birbirinin zıddıdır ve birbirlerinin tanımlanması için gereklilerdir.

Öncelikle basit olan iyiyle salt iyi birbirinden farklıdır. Basit anlamda iyi faydalı, memnuniyet verici, uyum sağlamış, arzu edilen irade gösterilen olarak tanımlanabilir. İyi et, iyi top, iyi şiir dediğimizde sevip aranan, tercih edilen oldukları anlamına gelir ancak her iyi salt iyi olarak tanımlanamaz. Salt iyi Aristo’nun da belirttiği gibi “kendi iyiliği için istenen, en üst derecedeki, yüce, nihai hedef, bir erek, istek olarak tanımlanır (Calkins, 2021). İyi insan da kasıtlı olarak salt iyiyi arayan kişidir (Calkins, 2021).

Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlüğünde iyi kavramı; “İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı, bol, çok, aşırı, uğurlu, hayırlı, iyilik getiren, esen, sağlıklı, yerinde, uygun, doğru olan, yeterli, yetecek miktarda olan, öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılan orta ile pekiyi arasındaki not, istenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde olan” şeklinde tanımlanırken iyilik kelimesi; iyi olma durumu, salah, karşılık beklenilmeden yapılan yardım, kayra, lütuf, kerem, ihsan, inayet, sağlığı yerinde olma durumu, esenlik, yarar veya elverişlilik, nimet şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2021).

Kötü kavramı ise; “İstenilen ve beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, fena, iyi karşıtı, zararlı, tehlikeli, korku, endişe veren, kaba ve kırıcı, kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olan, aşırı, çok olan” şeklinde (TDK, 2021).

Kötü kelimesi ilk yazılı örnek olarak Kaşgarlı Mahmud’un Divanu Lugati’t-Türk adlı eserinde kötü okunuşuyla karşımıza çıkmakta, iyi kelimesi ise Farklı lehçelerde edgü, eygü, eyü, eyi şekillerinde değişime uğramış Türkçe’de eski kaynak olarak ilk kez Orhun Yazıtları’nda tespit edilmiştir (TDK,1935).

Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü’nde ise kötü kavramını; “1. amaca uygun olmayan, kusurlu ve yetersiz olan, korku ve endişe verici olan, zarar, acı ve rahatsızlık veren şey, zararlı etkide bulunan şey, 2. ahlaki bakımdan iyinin karşısında yer alıp, yanlış ya da kabul edilemez olan şey, 3. mutluluğa, ideallere, amaca ulaşmayı engelleyen durum veya oluşum” şeklinde tanımlamaktadır. Yine Cevizci, kötülüğü önce

genel hatlarıyla ardından üç kategoriye uygun olarak şu şekilde tanımlamaktadır. Genel olarak kötülüğü; “doğadan gelen ya da bilinçli insan eylemini sonucu olan ve insan varlığına bu dünyadaki yaşamında büyük zarar veren durum, oluşum, ya da şey” şeklinde, Metafiziki kötülük olarak “insanın eseri olmayan, insanın bu dünyadaki yaşamı sırasında karşılaştığı depresyon, sel, heyelan, salgın hastalık, kuraklık, açlık türünden insan yaşamına zarar ya da son veren doğal oluşum” şeklinde Ahlaki kötülük olarak “soykırım, işkence, cinayet gibi bilinçli insan eyleminden kaynaklanan, insanın insanı öldürmesi sonucu olan, yani insanın ahlaki ödevlerine karşı gelmesinden doğan ıstırap” şeklinde, Fiziki kötülük olarak “acıyla belirlenen mutsuzluk hali” (Akt., Çil, 2021) şeklinde tanımlanmaktadır.

Psikoloji Sözlüğünde Selçuk Budak (2000) kötünün, klinik psikanalizde psikodinamik olarak önem arz eden bir nesnenin hoş gitmeyen, korkutan özelliklerini tanımlamak amacıyla kullanılan “engelleme, korkutan, cezalandıran, sevgisiz, nefret uyandırıcı” gibi anlamlara geldiğine değinmiştir. Örnek olarak ise bir annenin kötü olarak nitelendirilmesi için “cezalandıran, ilgisiz, sevgisiz” gibi olumsuz özelliklere sahip olması gerektiği örneğini verir (Akt., Yıldırım, 2015).

İyi, iyilik, kötü ve kötülük kavramları birbirlerinin konum ve değerlendirmelerine göre tanımlanan, tek başına varlığı açıklanamayan, birbirlerini var eden kavramlardır (Yıldırım, 2015). Yukarıda verilen tanımlardan da anlaşılacağı gibi iyi olan saf ve temiz, kötü olan da bunun zıddını ifade etmektedir. Bir eylemin bir kişi ya da nesneye zarar verme amacıyla yapılması hem eylemi hem de eylemi yapan varlığı kötü kılar. Fakat bu kötünü iyinin zıddı olarak tanımlanması birtakım sıkıntılar doğurabilir çünkü her kötü olmayan iyi ya da her iyi olmayan kötüdür düşüncesi aşırı genellemeye girer ve her koşulda doğru sınıflama olmaz (Akkaya, 2021). İyi ve kötü kavramlarının yalnızca kelime kökeni ve etik değerlendirmenin dışında biçimsel ve subjektif olarak da farklı değer yargılarını yansıtan kavramlar olarak kullanılmaktadır (Kocabıyık, 2019).

Yukarıdaki tanım ve açıklamalardan da anlaşılacağı gibi iyi, iyilik, kötü, kötülük kavramlarıyla ilgili tek ve doğru tanımlara ulaşmak mümkün değildir. Kavramlardan bahsederken öncelikle o kavramın bireylerin algısındaki karşılığını tarif edilir. Bu tarif

son derece öznel olduğu için doğru ya da yanlış, haklı ya da haksız olarak değerlendirilemez (Kocabıyık, 2019).

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında iyi, iyilik, kötü kötülük kavramlarının tanım ve özellikleriyle ilgili farklı bağlamlarda kazandıkları anlamlara dair açıklamalar yapılacaktır.

1.2.1. Sanat ve Estetik Açından İyi ve Kötü Kavramları

Sanata ilgi duyan kişinin iyi ya da kötü olarak değerlendirme ölçütü, estetik bir kaygıdan ortaya çıkar. İyi olan göze de hoş görünmelidir. Burada iyi, yapılan iyilik olarak değil, güzel olan, seyretmesi keyif veren, sanatsal estetik yönünden bir değerlendirme ölçütü olarak ifade edilebilir. Sanatta kötü olma ölçütü ise, çirkin, seyretmesi keyifli olmayan, sanatsal estetiğin olmadığı nesne ya da durumlar olarak tanımlanabilir (Kocabıyık, 2019). Tanrı kavramı yerine “kötülük” kavramı üzerinde düşüncelerini bildiren teodislerden bazıları kötülüğün reel varlığını reddederek problemi çözmeye çalışmışlar diğerleriye kötülüğü kabul etmeyi fakat bununla beraber insanın özgürlüğü ve yetkinliği için gerekli olduğunu savunmuşlardır. Bazıları da kötülüğün varlığının iyi bir şey olarak görülmesi de daha büyük ahlaki iyiliklerin nedeni olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Tolstoy yaptığı sanat tanımıyla öncesinde yapılan sanat tanımlarına göre farklı bir bakış açısı getirmiştir. Tolstoy’dan önce sanat “güzel olanı ortaya çıkarmayı”, din ise “iyi ve kötü olanı” amaçlamaktayken, “Sanatın iyisi kötüsü olmaz.”, “Sanat kişiden kişiye değişebilir.” görüşü hakimken Tolstoy din ile sanat arasında ayrılmaz bir bağ kurarak “Her çağ ve toplumda, neyin iyi, neyin kötü olduğunu o topluma gösteren bir din bilinci vardır, sanatın aktardığı duyguların değerini belirleyen de bu din bilincidir.” diyerek dinin sanatı, iyi ve kötü algısını etkilediğini belirtmiştir. İyi sanatı, “Gerçek bir sanat eserinin üretilebilmesi için birçok durumun yerine getirilmesi gereklidir. Öncelikle sanatçı zamanının en yüce hayat görüşüne sahip olmalı, bazı hisleri tecrübe etmesi ve iletecek isteği ve kapasitesi olmalı ve dahası sanat biçimlerinden birkaçı için yeteneği olması gerekir.” Şeklinde tanımlayarak kriterlerini ortaya koymuştur. Kötü sanatı ise, “1.Ödünç alma 2.Taklit etme 3.Şaşırtma 4.İlginç olma” şeklinde sıralamaktadır (Canatan, 2007).

Warburton (2000) Kötülüğü “sanatsal analogi” olarak değerlendiren düşünürler ise dünyayı tıpkı bir müzik ya da resim tablosu olarak kabul etmekte ve eserlerde ahenk ve uyumu yakalamak için farklı nota ve renklere ihtiyaç duyuluyorsa dünyanın mükemmel olması için iyinin yanında kötüye de ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadırlar. Bu düşünceye karşı gelenlerin düşüncesi ise Tanrı’nın kendi mükemmelliğini göstermek için güzel ve sağlıklı bir kişinin yanına sağlıklı, ızdırap çeken birini koymasını onu amacının aksine acılardan haz duyan sadist ve psikopata benzeteceğini ileri sürerler (Akt., Akti, 2018). Edebiyat ve sanatın diğer dallarında kötülük konusu ve şeytan figürü zaman zaman eleştirilse de popüler şekilde işlenen konulardandır (Akkaya, 2021). Gerek eserlerde gerek sanatçıların şahsi fikirlerinde sanatsal açıdan iyilik ve kötülük çokça üzerinde durulan kavramlardır.

Sanat kişinin duygularının dışı vurumudur ve döneminden, coğrafyasından etkilenerek ortaya çıkar, döneminden izler taşır. Açıklamak gerekirse ahlaki kötülük olarak kabul gören savaşlar; insanlar, şehirler, ülkeler için yıkıcı etkilere sahip bir olgudur. Savaş yıkımının sonucunda toplumun alışkanlıklarında, değerinde gerçekleşen değişim psikolojik, ahlaki ve sosyal alanda kötülüklerin de ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Çil, 2021). Bu kadar önemli bir konu olan kötülük problemine, hayatı sanatçı duyarlılığıyla değerlendiren sanatçıların duyarsız kalmaları beklenemez (İlhan, 2022).

Kötülüğün en uç şeklinin ancak edebiyat ile hayat bulacağına inanan ve Nietzsche’nin bakış açısına sahip olan Bataille (2004), pek çok filozofun savunduğu, kötülüğün ahlaki yoksunluk kaynaklı olduğu düşüncesini reddederek aslında tam tersi “yüksek ahlak” gerektirdiğini savunmaktadır. Yüksek ahlakı ise ahlakın yok sayılmasıyla mümkün olduğunu belirtmektedir. Bataille, genel olarak sanatın özel olarak ise edebiyatın düzen bozucu role sahip olduğunu, yaratıcılığın özünde günahkarlık ve kötülük bulunduğunu ve edebiyatın bu yüzden suçlu olduğunu kabul etmesi gerektiğini düşünmektedir (Akt., Yıldırım, 2015).

Bir sanat yapısının bir insan tarafından meydana getirilmesi ve konu olarak insanı hedefe almasıyla edebi metinler çeşitli incelemelerle açıklanmaya çalışılmıştır (Çil, 2021). Gerek eserlerde gerekse yazar ve şairin yaşam öykülerinde iyilik ve kötülük kavramlarının incelendiği pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hikaye ve romanlarında tema ve kahramanların kötülüğünü

inceleyen (Çil, 2021), Anadolu masallarında iyi ve kötü motiflerinin incelendiği (Bayram, 2022), Tanzimat dönemi Türk romanında kötülük olgusunun incelendiği (Yıldırım, 2015), Thomas Harris tarafından yazılan “Kuzuların Sessizliği” kitabının sinemaya uyarlanması ve Hannibal Lecter karakteri üzerinden kötülüğün incelenmesi ve sinemaya aktarılmasını inceleyen (Gürbüzoğlu, 2017), Shakespeare'in oyununda III. Richard karakteri temsilinde, kötülük olgusunun incelendiği (Okur & Akın, 2022), Baudrillard'ın simülasyon kuramında “kötü” imgesi ve Bacon ile resim sanatı genelinde kötülüğün nasıl kurgulanıp, ifade edildiğini inceleyen (Köse, 2009), Tevfik Fikret ile Mehmet Akif Ersoy'un hem yaşamları hem de eserlerindeki kötülük problemin inceleyen (İlhan, 2022) çalışmalar mevcuttur.

1.2.2. Felsefi Açısından İyi ve Kötü Kavramları

Konuya ilişkin bilgi vermeye başlamadan önce birbiriyle karıştırılan, birbirinin yerine kullanılan iki kavramı açıklamak faydalı olacaktır. Bu kavramlar etik ve ahlak kavramlarıdır.

Etik insan davranışlarının bilinç düzeyiyle ilgilenmektedir, davranışa sebep olan durumu ve iradeyi incelemektedir. Etik bir pusula gibidir (Mahmutoğlu, 2019). Yani kişilere seçebilecekleri yolları gösterir, tarif eder ama hangi yolu, rotayı seçecekleri kişilerin iradesine kalmıştır. Kişilerin hayata geçirmedikleri etik kuralların okunmayan rafta süs olarak duran kitap gibi işlevi yoktur ve fayda vermez, uygulama ve pratik gereklidir. Etik; kötü ve iyinin ne olduğu, doğru ve yanlışın nasıl anlaşılması gerektiği gibi konularda insana ait değerleri ele almaktadır (Gündoğdu, 1999). Felsefe neyin iyi neyin kötü olduğu ve bir ahlaki eylemi iyi yapan nitelikleri kendisine konu edinmiştir, temel ilgi alanı olarak kabul etmektedir (Pieper, 2012).

Toplumsal anlamda ahlak ise genel olarak töreyle ilgili tutum ve davranışları ifade ederken kullanılmaktadır. Ahlak yereldir çünkü yöreden yöreye değişmekte, bazen çelişkiler içermektedir, toplumun içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal, kültürel şartlara göre değişiklik gösterir. Bunun yanı sıra ayrıca evrensel olan bazı kuralların ilk yaşandığı, uygulandığı alanlardır. Yani toparlamak gerekirse etik usul ve biçim, ahlâk ise esas veya içerik olarak düşünülmelidir (Mahmutoğlu, 2019).

İyilik zıt ve tamamlayıcı olarak kullanılan ve çoğunlukla olumsuz olarak algılanan kötülüğü dini ve felsefi olarak tanımlamaktadır. Kötü; kusurlu, yetersiz, korku

ve endişe duygularını ortaya çıkaran, amaca hizmet etmeyen ve uygunsuz anlamlarına karşılık gelmektedir. Dini literatür incelendiğinde ise kötülük; Allah'ın yasakladığı, yapılması sonucunda cezalarla karşılaşılın inanç ve eylemlere, şer olarak tanımlanır (Topuz, 2019).

Çalışmanın ilerleyen kısmından iyi, iyilik, kötü, kötülük kavramları, tanımları, sebepleri, kaynakları geçmişten günümüze üzerinde pek çok kişinin düşündüğü kavramlardır. Bu kısımda önemli düşünürlerin, felsefecilerin iyi, iyilik, kötü, kötülük kavramlarına bakış açıları açıklanacaktır. Kötülükle ilgili önde gelen filozofların düşüncelerine yer verilmeden önce iyi ve kötü kavramları ayrı ayrı düşünülemeyeceğinden, birbirinin zıddı olarak var olduklarından birlikte ele alınmışlardır. Çoğunlukla kötü, kötülük tanımlaması üzerinden filozoflar düşüncelerini belirttikleri için çalışmanın bu kısmında kötülük sebepleri, kökeni, çeşitleri üzerinde durulmuştur.

Kötülük kavramı din ve felsefe dünyasında Antik Yunan'da Epiküros'un kötülük problemi üzerine yaptığı sorgulamaları ve ortaya attığı sorular genişleyerek ve değişik bakış açılarına göre günümüze kadar bir problem olagelmıştır (Çil, 2021). Epiküros'un sorgulaması şu şekildedir;

Tanrı, ya kötülükleri ortadan kaldırmak ister de kaldıramaz veya kaldırabilir, ama kaldırmak istemez; ya da ne kaldırmak ister ne de kaldırabilir yahut da hem kaldırmayı ister hem de kaldırabilir. Eğer ortadan kaldırmak istiyor da kaldıramıyorsa, O güçsüzdür; ki bu durum Tanrı'nın karakteriyle uyuşmaz, eğer ortadan kaldırabiliyor fakat kaldırmak istemiyorsa, O kıskançtır; ki bu da aynı şekilde Tanrı ile uyuşmaz; eğer O ne ortadan kaldırmayı istiyor ne de kaldırabiliyorsa hem kıskanç hem güçsüzdür, bu durumda da Tanrı değildir; eğer hem ortadan kaldırmayı istiyor hem de kaldırabiliyorsa ki yalnızca bu Tanrı'ya uygundur-, o zaman kötülüklerin kaynağı nedir? Ya da o kötülükleri niçin ortadan kaldırmamaktadır? (Yaran, 1997).

Sorgulama sırasında kötülükle ilgili varoluşsal kötülük problemi, mantıksal kötülük problemi ve delilci kötülük problemi olmak üzere üç ana problem ortaya çıkmıştır. İlk olarak Tanrı ve kötülüğün varlığının sorgulandığı , dini inançlarla çatışan varoluşsal kötülük problemi; Tanrıyla kötülüğün birlikte var oluşunun yarattığı tutarsızlıkları eleştiren, her şeye gücü yeten Tanrı neden canlılara ve doğaya zarar veren

kötülükleri yaratmıştır sorusuna cevaplar arayan mantıksal kötülük problemi ve son olarak dünyada var olan kötülüklerin bir Tanrı'nın var olma ihtimalini yok ettiği en azından düşürdüğü fikrini savunanların ortaya attığı delilci kötülük problemleridir (Çil, 2021).

Bu problemleri açıklamak, kötülük karşısında Tanrının varlığını, adaletini ve haklılığını savunmak, yapmak için kullanılan ve Grekçe “Tanrı” ve “adalet” terimlerinin birleşimiyle ortaya çıkan “teodise” kavramı ilk olarak Leibniz tarafından kullanılmıştır (Çil, 2021). Teodise “her şeye gücü yeten Tanrı'nın sınırsız iyilik ve adaletiyle evrendeki kötülüğün varlığını uzlaştırma girişimi” (Yaran, 1997) olarak da tanımlanabilir. Tabi kavram olarak “teodise” kavramı ortaya atılmadan önce de pek çok filozof Tanrı ve kötülük hakkında fikirler sunduğu görülmektedir. Leibniz da kötülük problemiyle ilgili önemli pek çok argüman geliştirmiştir.

Hala din ve felsefe dünyasında problem olarak görülen kötülük kavramı üç kategoride incelenmektedir. Bu kategoriler; metafiziki kötülük, ahlaki kötülük ve fiziksel/doğal kötülüktür. Çil (2021)'e göre Leibniz'in ilk defa “Teodize” adlı makalesinde kullandığı, “metafiziki kötülük” kavramı, ayrı bir kategori değil diğer iki kategorinin ortaya çıktığı ana kategoridir. Yani metafiziki kötülük “bir şeyin tamlıktan yoksun bir yapıya sahip olması” dır demek yanlış olmaz. Diğer bir deyişle iyiliğin yoksunluğu metafiziki kötülüğü doğurur.

Kötülük birden fazla durum için kullanılan geniş bir kavramdır. Kötülükten söz ederken “doğal kötülük ve ahlaki kötülük” kavramları arasındaki farka dikkat çekmek gerekir. Doğal kötülükte insanın aktif bir rolü ya da bilinçli bir eylemi yoktur. İnsan kontrolünde olmayan doğal yaşam sırasında meydana gelen ve sonucunda dünyadaki tüm varlıkların zararını hissettiği deprem, sel, yangın, salgın hastalık, kıtlık, kuraklık gibi durumlar akla gelmelidir.

McMloskey doğal kötülüğü dört türe ayırmış ve açıklamıştır.

“1. Bazı Doğal Çevreler: Bu çevrelerle verimsiz topraklar, çöller, kar ve buzlarla kaplı yaşanılması imkânsız dağ ve araziler örnek verilebilir.

2. Zararlı Yaratıklar: Kurt ve kaplan gibi yırtıcılar, akrep ve yılan gibi zehirli, sinek gibi mikrop taşıyıcılar, sayıları azımsanmayacak kadar çok olan ve canlıları içten

içe kemiren tenyalar ve barsak parazitleri gibi yaratıklar örnek verilebilir. Bu türe korona, domuz gribi gibi hastalık yayan virüsler de dahildir.

3. Doğal Afetler: Deprem, sel, fırtına, yangın, kıtlık gibi canlıları her yönüyle tedirgin eden olaylar bu grubu oluşturmaktadır. Burada verilen yangın örneğinde çıkış noktası önemlidir, eğer yangın bilinçli olarak insan tarafından başlatılmışsa buna doğal kötülük denilemez. Ya da depremin bir kaya hareketi olduğu ve normal karşılanması gerektiği ancak insanlar ve diğer canlılar için can ve mal kaybı gibi sonuçları için kötü olarak değerlendirilmektedir.

4.Bedensel Kusurlar: Sağırlık, dilsizlik, körlük, sakatlık gibi eksiklikler de bu grupta değerlendirilebilir” (Akt., Yasa, 2016).

Doğal kötülük insanın eylemlerinden bağımsız ve genel olarak Tanrı’nın kullarını cezalandırması ya da evrenin kozmik uyumu için gerekli kaçınılmaz olaylar, durumlar olarak açıklanabilir (Kiriş, 2008). Bu durum ekirge ve yılan örneğiyle açıklanacak olursa; yılanın çekirgeyi yemesi ekirge için kötülük olarak değerlendirilebilir fakat yılanın çekirgeyi yememesi durumunun daha büyük kötü durumlar ortaya çıkarması olasıdır. Doğanın dengede kalabilmesi için yılanın çekirgeyi, aslanın ceylanı avlaması gibi bir gereklilik olarak görülmektedir. Burada asıl amaç karşıdakine zarar vermek değil hayatta kalabilmek için, a kalmamak için besin ihtiyacını gidermektir.

Ahlaki kötülük denildiğinde ise insanın aktif olarak rol aldığı, bilinçli bir eylemi sonucunda oluşan, diğer insan veya varlıklara zarar veren, hoşnut olunmayan, huzursuz durumlara yol açan ölüm, cinayet, soykırım, taciz, tecavüz, şiddetin her türü (psikolojik, ekonomik, fiziksel gibi), işkence gibi insan davranışları kastedilmektedir. Cevizci 1999’da yaptığı çalışmasında ahlaki kötülük olarak tanımlanan kötülükler insanın ahlaki ödevlerini bilinçli olarak yapmamasından kaynaklanan dürüst davranmamak, doğruyu söylememek, bencillik, hırs, saygısızlık, gaddarlık kıskançlık, paylaşımsızlık, merhametsizlik gibi kavramlar da ahlaki kötülük içinde değerlendirmektedir (Akt., Yaktıl Oğuz, 2013). Cevizci’nin yaptığı tanımlara göre ahlaki kötülük sadece karşıdaki kişiye yani ötekine zarar verici tutum ve davranışlar olarak algılanmamalıdır. Kişinin kendisine verdiği zararın da ahlaki kötülük olarak değerlendirilmektedir (il, 2021).

Bir eylemi ahlaki açıdan iyi ya da kötü olarak değerlendirmek için ölçüt özgür iradedir yani kişinin o davranışı hür iradesiyle seçip seçmemesidir. Kendi hür iradesiyle seçmişse yargıda bulunabilir ama seçmemişse yargılanamaz. Örnek olarak ilaca ihtiyacı olan fakir bir kişinin hırsızlık yapması durumu verilebilir. Bu durumda hırsızlık yapmak toplum vicdanında mantığa bürünebilir (Aslantürk, 2020).

Platon Antik Yunan’da kötülük problemiyle ilgili değerlendirmeler yapmış ve konuyla ilgili ilk felsefi metinleri oluşturmuştur. Platon “Devlet” kitabında;

Tanrılar özünde iyidir. Onlar, kötünün değil, iyinin sebebidir. Buna göre Tanrılar, genellikle inanıldığının aksine, her şeyin sebebi değildir. Kötü için Tanrılardan başka sebep aranmalıdır. Tanrılar, bütün şeylerin değil, sadece iyi şeylerin sebebidir. Tanrılar, aslında iyidir. İyi bir şey zararlı olamaz, zarar vermez. Zarar vermeyen bir şey kötülük etmez. Kötülük etmeyen kötülüğe sebep olmaz. Tanrılar iyi olduğu için yalnız iyi olan şeyler onlardan gelir. Kötü şeyler için başka sebepler aranmalıdır. Bunların Tanrılardan geldiği söylenmemelidir (Akt., Çil, 2021).

Platon’a göre Tanrı iyidir, yaptıkları da iyidir, Tanrı’nın kötülükle ilişkisi yoktur. Dünyada iyi ya da kötü diye bir şey yoktur sadece iyi olan bilgelik, bilmek, kötü olan bilgisizliktir demektedir.

İbni Sina iyilik, kötülük konusunu Tanrı ile iyiliği özdeşleştirirken, kötülükle de yokluk kavramını yan yana getirmektedir (Ovacık, 2018). İbn Sina’ya göre âlemdeki kötülük ademi arazi bir karakter taşır. Onaylanmayan, zina ve zulüm gibi davranışları kötü olarak tanımlar. Yani zulmün kötü olmasının sebebi zulme uğrayan şeyin zulüm sebebiyle yetkinliğini kaybetmesidir. Örneğin fillerin dişlerinin sökülmesi filleri yetkinliğinden mahrum bırakacağı için kötüdür. Ayrıca İbn-i Sina elem ve üzüntü gibi durumları da kötülük olarak kabul etmektedir. Son olarak bir şeyin kendine has, bulunması gereken özelliği kaybetmesi sonucu ortaya çıkan durumu kötülük olarak tanımlar. Yani gözün görme özelliğini yitirmesi gibi (Ovacık, 2018).

İbn Arabî’nin iyi, iyilik, kötü, kötülük kavramlarıyla ilgili farklı tanımlar yapmıştır. Fütihat-ı Mekkiyye eserinde, mutlak iyi, mutlak varlıktır. Mutlak iyi olan sadece ve sadece Allah’tır. İbn Arabî, Allah’ı, kendinde hiçbir kötülüğün bulunmadığı sırf hayır yani iyilik, karşılığında yokluk bulunmayan varlık olarak tanımlar. “Kötülük yani şer, maruz kalınan şeye doğanın yatkın olmayışıdır.” İbn Arabî’ye göre ahlaki bir

kötülük olması için özgür iradeli kişi eylemi olması gerekir. Hırs, haset, açgözlülük, cimrilik, korkaklık vb. huylar kullanılmaması gereken yerlerde kullanılırsa kötülüktür. İnsan tarafından gerçekleştirilmeyen ama insan ya da diğer canlılara acı, elem veren durum doğal kötülük olarak ifade edilir. İbn Arabî açlık, veba, boğulma, hastalık örneklerini vermiştir (Topuz, 2019).

Mevlânâ, Mesnevi'sinde iyi, kötü kavramlarını birbirinin zıddı iki değer olarak açıklar. İnsanların mizaç ve tabiatına, sahip oldukları değer yargılarına göre farklı algılanabilen durumları nitelediğinin belirtir (Durak, 2007). Mevlânâ'ya göre iyi de kötü de insanda olan temel ahlâkî değerlerdendir. İyi ve kötü insanların seçim şanslarının olduğu, mükemmellikle eksiklik olarak ifade edilen iki değerdir. Bu değerlerin bir insanda aynı anda birlikte bulunması insan için bir çelişkili bir durumdur. Bu durumu Mevlâna şu cümlesiyle ifade eder “Güzel ve iyi suret, bil ki kötü huyla beraber olunca bir kalp akça bile değmez!” (Durak, 2007). İnsanın doğuştan kötü olduğu düşüncesine Mevlânâ katılmaz. “Çocuk ne kötüyü bilir ne iyiyi.” Bundan dolayı insanı kötülüğe sevk eden unsurları insanın yaradılışında aramamak gereklidir (Durak, 2007). Dolayısıyla insan iyi ve kötü yöne kanalize edilebilecek bir donanıma sahip olarak dünyaya gelmektedir. İnsandaki huyların eğitimle iyi yöne kanalize edilmesi, güzelleştirilmesi mümkündür. İyi ve kötü kavramları insana sorumluluk yükleyen kavramlardır. İnsan için arzu edilen temel vasıf kötü huylardan arındırılıp, iyiliklere yönelmesidir. “Kötü huy, adet edindiğinden dolayı sağlamlaşır, yerleşir. Seni ondan vazgeçirmek isteyene kızarsın.” yani ahlâk Mevlânâ için bir eğitim meselesidir.

Farabi'ye göre evrendeki tüm iyilere kaynak Tanrı'dır. İyilik bir yetkinlik ve bir amaçtır. En yüksek hedef, başka bir şey için değil sadece kendisi için istenilen en yüksek mutluluktur, insan iyi ve kötüyü seçme gücüne sahip yaratılmıştır. Kötülük ise iyinin zıddı olmak dışında bir özelliği olmayan gerçekte yok olandır. Ama insan bilinçli olarak yaptığı eylemlerle kötülüğün ortaya çıkarabilir (Oktay, 2020). Farabi'ye göre insanın arzuladığı her yetkinlik ve her amaç ancak iyi olduğu için arzulandır. Pek çok iyi vardır. Ancak mutlak iyi son yetkinlik olan en üst mutluluktur. Mutluluk da insanın her zaman başka bir şey için değil de sadece kendisi için tercih ettiği ve istediği bir hedeftir. Oysa istenilen diğer her şey ancak mutluluğa ulaşmadaki yararı için tercih edilir. Mutluluğun elde edilmesinde yararlı olan her şey iyi ve her ne şekilde olursa olsun ona engel olan her şey kötüdür (Farabi, 1987). Yani Farabi mutluluğun öz olarak tek iyi

olduğunu, başka iyilerin sadece mutluluğa ulaşmada kullanılan birer vasıta olarak iyi olduklarını belirtmektedir. Özde tek iyi mutluluğa ulaşıldıktan sonra diğer iyilere ihtiyaç duyulmamaktadır.

İyi asli, arızı, araçsal ve katkı yapan iyi olmak üzere farklı türleri olduğu kabul edilmektedir. Analitik felsefenin öncülerinden çağdaş İngiliz filozof G. E. Moore, iyiyi özsel- araçsal iyi olarak kategorize etmiş ve özsel iyin tıpkı renk gibi tanımlanamaz, analiz edilemez olduğunu belirtmiştir (Ovacık, 2018). Burada asıl anlatılmak istenen, ağaçların yapraklarının yeşil, muzun sarı olduğunu herkes tarafından bilinen ve kabul edilen bir bilgidir fakat herkesin gördüğü rengin aynı renk olup olmadığı analiz edilememektedir. Bu durum iyi kavramı için de aynı şekildedir ve herkesin iyi olarak kabul ettiği veya reddettiği düşünce ve davranışlar olabilir bu bilgilerin kesinliği, doğruluğu, fayda sağlayıp sağlamaması tamamen analiz edilemez, “Tek ve mutlak iyi” doğrusuna ulaşamaz olduğudur.

Protagoras’ a göre, iyi ve kötü değişken ve çeşitlidir. Bu düşüncesini hekimlerin yağ ile ilgili görüşlerinden yola çıkarak açıklar yani bazı durumlarda yağ vücut için gerekli ve elzem iken iyidir ama vücuda zarar verebileceği tehlikeli durumlarda kötüdür. Bu açıklamaya göre, mutlak ve değişmez bir iyi ve hakikat yoktur. İyi-kötü, doğru-yanlış, bilgi-hakikat bireyin algılamasına, yorumlamasına, yaşadığı toplumun kültürüne, karakterine göre değişiklik göstermektedir (Topuz, 2019). Bu duruma, ülkelere göre jest, mimik ve el hareketlerinin farklı ve hatta zıt anlamlara gelmesi örnek olarak verilebilir. Aynı şekilde kişilerin giyim ve yaşayış tarzlarında farklılıklar olması da herkesin kendi zihninde iyi kavramına dair ölçüt ve kriterlerinin olduğunu göstermektedir.

Sokrates’e göre insan iki şey arasında tercih yapacağı zaman daha iyi şekilde olanı yapmayı seçer, bilinçli olarak kötü olanı yapmaz. Daha az kötü olanı tercih ettiğinde aslında iyi olanı yapmış olur. İnsanların bile isteye kötülük yapmayacağını savunan Sokrates, kötülük yapanların da aslında tercihlerine dair bilgilerinin yetersiz olduğunu öne sürer. Yani kötülük bilgisizlikten doğar (Çil, 2021). Sokrates’ in bu açıklamasına bir doktorun, kişinin yaşayabilmesi için kangren olan uzvuna müdahale edilmesi ya da bir kanser hastasına vücudundaki kanserli hücrenin yok edilmesi için savunma mekanizmasına pek çok yan etkisi bulunan ilaç veya ışın tedavilerinin

uygulanması durumları örnek olarak verilebilir. Bu durumlarda doktorum öncelikli amacı yanı “iyi” kriteri bireyin yaşamasıdır.

Russell, kötülüğün tanımlanamayacağı, sınırlarının belirsiz olduğu ancak kişinin maruz kaldığı acıyla değerlendirilebileceği ve tanımlanabileceğini savunduğu fikirleri karşımıza çıkmaktadır (Russell, 1999). Aynı şekilde Locke da iyi ve kötüyü, olayların ya da nesnelerin hissedilen zevk ya da acı durumlarına göre tanımlanabileceğini savunmaktadır (Yaktıl Oğuz, 2013).

Spinoza'nın Ethica kitabında yazdığı kadarıyla iyi ve kötü kavramları, tek başlarına ele alındıklarında kıyaslayarak oluşturduğumuz kavramlardır. Bu yüzden bir ve aynı şey aynı zamanda hem iyi hem kötü hem de ne iyi ne de kötü olabilir. İbn-i Sina bunu müzik örneği ile açıklar. Müzik üzgün bir kişi için iyi iken yaşlı bir kişi için kötü, sağır bir kişi içinse ne iyi ne de kötüdür (Topuz, 2019). Ayrıca Spinoza, “Kısa İnceleme” adlı eserinde konuyu şu şekilde açıklamaktadır; bir şeye iyi demek başka bir şeyin iyi dediğimiz şey kadar iyi olmadığını yani daha az iyi veya kötü bir şey olduğunu kabul etmemiz demektir. Kısacası, iyi ve kötü değerlendirenin ölçütlerine göre iyi-kötüdür. Yani kendiliğinden var olan iyi-kötü diye bir şey yoktur. Kişiye göre iyi-kötü temel oluşturan şey önceki deneyimlerdir. Eğer bir meyvenin tadı kötü ise daha iyisini tattığı içindir. Ya da bir kitap iyi, kötü bilindiği içindir ki iyi de ancak bu şekilde iyi olarak sınıflandırılır. İyi-kötü, doğada bulunmaktan ziyade kişidedir. İyi ya da kötü oluştuğu durumdan soyutlanarak iyi, kötü diye adlandırılmaz. İyi ve kötü, Spinoza' nın daha ilk analizinde, zaruri değil ama nispi bir şey olarak ortaya çıkar. Bu yüzden iyi, kötü değişkendir (Çal, 2019).

Alman düşünürü Hegel' de iyi ve kötünün bu düşünsel ilişkisini şöyle özetlemiştir.

1. İyi ve kötü birbirlerini gerektirirler. Bir kavram diğerini zorunlu kılar ve kendini diğeri aracılığıyla var eder.

2. İyi ve kötü; diğerdan ayrılmak ve diğerdan ortadan kaldırmasıyla kendisine dayanabilmesi için zorunluluk arz eder.

3. İyi ve kötüdend her biri, diğerdan kendine olumsuzlamanın bir momentisi olarak zorunlu kılar, bunlardan her biri bu özelliğı kendinde bulundurur; böylece kendini ve kendi karşıtını kapsar.

4. İyi ve kötünün her biri neticede bir bütündür. Ya da bütün her ikisinin ayrılmazlığıdır. İyi ve kötünün birlikteliği momentlerin hareketlerini ortaya koyar, değiştirilemez farklılığı ve çözülemez ilişkiyi içinde barındırır. Görüldüğü gibi Hegel'e göre iyi ve kötü karşılıklı ilişki içindedir. İyi ve kötü aynı zamanda özgürlüğün, bilinçli seçimin ortaya çıkması için gereklidir. Çünkü iyi ve kötünün farkı ortadan kalkarsa ahlaki sorumluluk kavramı açıklanamaz (Şahin, 2004).

Karl Marx'a göre iyi açık ve sadedir. Sağlıklı beslenme, temiz suya ulaşma, şairane konaklama, tiyatroya gitme, kitap okuma, seyahat etme, âşık olma, sevmek, sınırları olmayan ortamlarda yaşama, dayanışma içinde olma, yeni olana doğru açılma ve kendini gerçekleştirme gibi insanın doğal, toplumsal, türsel gereksinimlerinin eksiksiz olması olarak görüyor. İhtiyaçları karşılanan insan iyidir. İyiyi de yine insanlar başaracaktır. Marx, insanın biyolojik ihtiyaç ve arzularını kötülük kaynağı olarak görmez. Kötülüğün sınıflı toplum ve sömürü düzeni kaynaklı olduğunu belirtir (Kurul, 2018).

Orta Çağ filozoflarından Augustinus kötülüğün ne olduğu, kötülüğün nedenlerinin ne olduğu ve kaç türlü kötülük olduğu sorularına yanıtlar aramıştır. Kötülüğü bir tür yoksunluk olarak görmektedir yani kötülük iyiliğin yokluğudur. Kötülüğe; kötülük yapmak, ahlaksal kötülük ve kötülüğe uğramak; doğal yani fiziksel kötülük olarak iki farklı açıdan bakmaktadır. Ayrıca kötülüğü insanın bilinçli olarak sebep olduğu ahlaksal kötülükle afetleri doğal/fiziksel kötülüğü ayrı ayrı değerlendirmektedir. Doğal kötülük ilerde kazanılacak daha büyük bir iyiliğin sebebi ya da ahlaksal bir kötülüğün cezasıdır. Açıklamak gerekirse şu anda yaşanan bir kıtlığın olması ya ilerde bolluk zamanında bu zevkin artması için önkoşuldur ya da kıtlığa uğrayan kişilerin ahlaksal kötülüğünün bir sonucu yani cezalarıdır ama bu cezalar gerçekleştiğinde evrenin güzelliği bozulmaz. Ahlaki kötülüğün ise insanın özgür iradesini kullanabilmesiyle ortaya çıkabileceğini savunur (Çil, 2021). Kötülüğün öğrenilebilirliği konusunda ise kötülüğün öğrenilen bir şey olduğunu kabul etmez çünkü Augustinus'a göre öğrenmek iyi bir şeydir ve iyi bir şeyin vasıtasıyla kötü bir şey yapılamaz. Kötülük bilgisi sadece iyiliğin bilinmesi ve iyi olmayandan uzak durulması sebebiyle değerlidir (Topuz, 2017).

Augustinus ve Leibniz gibi filozofların kötülük kavramına ilişkin sorgulamalarının ardından Aydınlanmanın etkisiyle ilerlemeci ve hümanist düşüncelerin gelişmesiyle birlikte kötülük kavramına karşı filozofların bakış açıları da değişmiştir (Çil, 2021). 18. yüzyıla kadar filozofların çoğunlukla kötülüğün kaynağını dini gerekçelerle açıklamışlar, insan olarak düşünmemişlerdir.

Bu dönemde kötülük konusunu en çok ele alan Immanuel Kant bu düşünceyi değiştirecek adımlar atarak kötülüğün kaynağının dinlerden bağımsız olarak, insan ve insanın bilinçli istenci olarak değerlendirmeye başlamış ve kendisinden sonra gelenleri düşüncesiyle etkilemiştir. Yani “Kötülüğün sorgulanmasını başlatan modern filozof” olarak nitelendirilen Kant’tan sonra kötülüğün tanımında, insan aklı, arzusu, iradesi ve insanın istenci, ahlaki yasalar birer kriter olarak kabul görür olmuştur. Kant insanın ahlaki anlamda iyi ya da kötü olarak değerlendirilebilmesi için hür iradesi asıl kriter olmalıdır. Aksi durumda insan sorumlu tutulamaz ve iyi ya da kötü olarak değerlendirilemez. Tersine de mümkündür kötülüğü bilinçli olarak tercih eden insan kendisi suçlu ve kötüdür suçu Tanrı’ya atamaz. İnsan yaratıldığında iyidir denildiğinde ise bu potansiyel iyiliği kast etmektedir yani eğilimi iyilik yönündedir denilebilir. İnsan bu potansiyelini tamamen özgür iradesiyle iyi ya da kötü olma yönünde kullanabilir olmalıdır, çıkarları ve tercihleri önemlidir. O zaman iyi ya da kötü olarak nitelendirilebilir. Kant “radikal kötülük” teriminden bahseder ki bu da insanın doğasında var olarak kabul edilen, sorumlusunun bizzat insan olduğu kötülüktür (Akt., Akkaya , 2021).

İyinin ve kötünün nasıl belirleneceği meselesinde Kant, ahlak yasasını temel alır. Ahlak yasası, iradeyi harekete geçirme özelliğine sahiptir. İrade, ahlak yasasına uygun eylemi sırf görev olduğu için seçtirir, eylem de bu seçim sonucu gerçekleşir. Bu durumda iyi, iradenin ahlak yasasını kriter alarak, görev olarak seçtiğidir, kötü de onun zıddıdır (Tuğral, 2014). Filozofun bu ahlaki eylemin gerçekleşmesinde olmazsa olmaz şart olarak gördüğü kavram, özgürlüktür. Çünkü insan özgürse eğer, ahlâkî eylemin bir değeri vardır. İnsanların içinde yaşadığı toplum tarafından belirlenen ödev ve sorumlulukları etik davranış olarak tanımlanır. Kişinin vicdanı, iyi niyeti, iyilik, doğruluk ve sevgi anlayışını toplum yönlendirmektedir. Kişinin davranışlarını iyi, kötü olarak değerlendirmek için iyilik, dürüstlük, doğruluk, sevgi vb. ahlaki kavramlara ihtiyaç vardır. Ahlaka uygun olan eylemler iyi, uygun olmayanlar kötü olarak

değerlendirilmektedir. Kant da bu doğrultuda yapılan eylemin iyi olması koşuluyla eylemin niyetine de bakmakta ve iyi niyetle yapılmasının eylemin iyi olarak nitelendirilmesi için yeterli olacağını söylemektedir. Sonuç olarak eylemin iyi, iyiliğe yönelmesinin yanı sıra doğru olması ön şarttır (Kılavuz, 2003).

Kötülüğü tam olarak tanımlayamamakla birlikte din ve şeytandan tamamen soyutlayan ve kötülüğün insana dair bir özellik olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünen ve Aydınlanmacılardan olan Voltaire ve Hume ise Tanrının yokluğu üzerinden de mutlak iyilik ve mutlak kötülük olmadığını savunmaktadır (Akkaya , 2021). “Kötülüğün var oluş amacı nedir?”, “Adalet varsa evrende neden kötüler mutlu?”, “Kötü ile iyi arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?” gibi pek çok soru İslam dinine ilişkin teodiseler, bu dünyanın ebedi olmadığı, “ahiret” temasıyla cevap vermektedirler. Yani yukarıdaki sorular ve türevlerine iyiler iyiliklerinin karşılığını ödül olarak yani cennet, kötüler kötülüklerinin karşılığını ceza olarak yani cehennemle alacaklardır (Çil, 2021).

Kant ve Kant gibi düşünen filozofları eleştiren Friedrich Nietzsche ise “Ahlakın Soykütüğü” adlı kitabında iyi ve kötüyü dair fikirlerini belirtmiştir. Öncelikle köken olarak “iyi”nin “bencil olmayan eylemler” tanımına “eylemden yarar sağlama” eleştirisi getirmiştir. Bu eleştiri eylemin iyi olup olmadığına yarar sağlayan kişiler tarafından övülmesinin, onaylanmasının karar verdiğini, daha sonradan övgünün bu kökeninin unutulduğu ve sadece alışkanlığa dönüşerek kendi başlarına “iyi” olarak kabul edilmeye başladığını belirtmektedir. Burada Nietzsche “yararlılık, unutma, alışkanlık, yanılgı” kavramlarına dikkat çekmiştir. Latince deki “bonus (iyi)” kelimesinin “savaşçı” anlamına geldiğini Almancada “Gut(iyi)” kelimesinin ise “tanrısal olan, tanrı soyundan gelen” anlamına geldiğini ve bu durumun aslında toplumların ne beklediği, neyi övdüğü- neyin iyi- olduğuna nasıl karar verdiğiyile ilgili olduğunu açıklamıştır (Nietzsche, 2011). Nietzsche’ye göre “iyi” kavramının çıkış noktası yanlış yerde aranmaktadır. “İyi”, kendisine “iyilik bahşedilenlerden yani aşağı, adi ruhlu, bayağı ve avam olanların” değil asıl “iyi olanların yani asil, güçlü, üstün ve yüce gönüllü olanların” kendisinden kaynaklanmaktadır. Burada Nietzsche “hınç toplumu” kavramına vurgu yapmaktadır. Kısaca elinde güç olmayanların elinde gücü olanları kıskanması, karşısına alması ve her yaptığını kötü kabul ederek ona benzememek için yaptıklarını yapmaması durumu olarak açıklanabilir. Yahudilerin "zavallılardır yalnızca iyi olanlar,

yoksul, güçsüz, aşağı olanlardır yalnızca iyi olanlar, acı çekenler, yoksunluk içindekiler, hastalar, çirkinlerdir tek imanlılar, tek cennetlikler, sadece onlar kavuşurlar rahmete, - oysa sizler, siz asiller ve kudretliler, sizler sonsuza dek kötü, zalim, şehvetli, açgözlü, tanrısız olanlarsınız, sonsuza dek de, hayır görmeyenler, lanetlenenler ve kahrolanlar olacaksınız!" düşünce tarzını benimsediğini belirten Nietzsche bu durumu "kinden doğan bir düşünce" olarak eleştirmiştir. "Kötülerden farklı olalım biz, iyi olalım! Ve zulmetmeyen, kimseyi yaralamayan, saldırmayan, karşılık vermeyen, öç almayı Tanrı'ya bırakan, bizler gibi gizlide yaşayan, tüm kötü şeylerden uzak duran ve yaşamdan fazla bir şey beklemeyen herkes iyidir; tıpkı biz sabırlı, alçakgönüllü, adil olanlar vb." fikrine sahip olanların aslında tam olarak "Biz zayıflar, zayıfız işte; yapmaya gücümüzün yetmediği hiçbir şeyi yapmamakla iyi ediyoruz." savunduklarını ve bunun bir acizlik olduğunu belirtmiştir (Nietzsche, 2011).

Bu kısma kadar yukarıda iyi, iyilik, kötü, kötülük kavramlarına dair düşüncelerini açıklamaya çalışılan kişiler birer filozof iken Freud bir filozof olmamakla birlikte iyi ve kötü kavramlarına dair özel bir çalışma da yapmamıştır. Fakat psikoanalitikle kötülüğe farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Freud'a göre kötülüğün kaynağı insanın özündeki ikircik, vicdan ve suçluluk duygularıdır (Akkaya , 2021).

Freud, yapısalcı kişilik kuramıyla ilgili 1926 yılında yayımladığı "Ego ve İd" başlıklı çalışmasıyla psikoanalitik alanında bir dönemi kapatmış yeni bir dönem açmıştır. Yapısalcı kimlik kuramına göre kişilik birbirine bağlı üç sistemden oluşmaktadır ve bu sistemler id (alt benlik), ego (benlik) ve süperegö (üstbenlik)'dur. Kısaca açıklamak gerekirse üçlü sistemin temelinde id vardır sistemin diğer iki ögesi idden ayrılarak gelişir. İd, "kalıtsal olarak geçen, iç güdülerini de kapsayan ve doğuştan var olan psikolojik gizilgüçleri de içine alan ilkel, doğduğu anda ortaya çıkan yapıdır (Çil, 2021). Yemek, içmek, cinsellik, saldırganlık gibi temel biyolojik gereksinimler örnek verilebilir.

Ego, id' in isteklerini gerçeklik temelinde karşılamaya çalışan sistemdir. İd ile süperegö arasında denge sağlamaya çalışır. Geçtan (1998)'a göre ego, yürütme organı, davranışları kontrol altında tutan, hangi içgüdüye nasıl doyum sağlayacağına karar vermeye yarar. İlk başta da belirtildiği gibi ego idden ayrışır aslında onun bir parçası olduğu için idden tamamen ayrışamaz, tamamen bağımsız hareket edemez. Karnı aç

olan bir kişinin, mantıklı bir şekilde karnını nasıl doyuracağına dair çözümler düşünmesi ve karar vermesi egoya örnek olarak verilebilir.

Süperego ise id ve egoya göre benlikte geç gelişen, yaşanan çevre, dış dünya tarafından gelenekler, toplumsal değerler, normlar aracılığıyla insana kazandırılan sistem ögesidir. İdin arzu ve isteklerini hemen gerçekleştirme isteğinin, gerekli koşullar oluştuğunda gerçekleşeceğini savunan egoya karşı, içinde yaşanan toplumun kuralları ve ahlaki değerlerini öne süren süperego varlığı söz konusudur. Süperego, ego ve idi kontrol eden, ne yapmaması gerektiğini telkin eden mekanizmadır denilebilir. Süperegoyu ilgilendiren husus, bir şeyin doğru ya da yanlış olduğuna karar verip, toplum ya da temsilcileri tarafından onaylanmış ölçütlere göre davranmaktır” (Akt., Çil, 2021).

Freud’un yapısalcı kişilik kuramı, doğal kötülükle ilgilenmez, konusu insan olduğu için ahlaki kötülük ile ilgilenir. Kuram, kötü düşünce ve eylemlerin kaynağının merkezinin id olduğunu savunmaktadır. Kurucusu olduğu psikoanalitik kuramda Freud, doğuştan var olan ve yaşamda kalmayı sağlayan idin gelişimi için bebeğin, doğumdan yetişkin hale gelene kadarki dönem maruz kalınan çevre ya da bilinçdışı etkenler ve temel fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması çok önemlidir (Çil, 2021). Freud’un id, ego, süperego kavramları ayrıntılı olarak açıklanmasının sebebi çalışmanın, ilerleyen kısımlarında kötülük için oluşturulan kategorilerde bu kavramlara değinilmiş olmasıdır.

Sloven kültür eleştirmeni, sosyolog aynı zamanda bir filozof olan Slovaj Zizek’ e göre ise kötülük üç tipe ayrılır. Bunlar psikoanalitik kuramın id (alt benlik), ego(benlik), süperego (üst benlik) terimlerine kötülük türlerinin uyarlanması gibi düşünülebilir (Zizek, 2009). Aslında psikoanalitik terimleri kullanmasına rağmen bu terimleri toplum, birey ve sanat üzerine yeniden işlemiştir denilebilir. Zizek kuramında kötülüğü tanımlarken toplumsal yaşanmışlıklar, edebiyat, sinema, mitoloji gibi konularla da somutlaştırmaya çalışmıştır. Zizek’i diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerden birisi kötülüğü insana ait olan, salt insana özgü şekilde tanımlama çabasıdır. Kötülüğün insan zihninden çıktığını yani kaynağının insan olduğunun altını çizen Zizek düşüncesi kötülüğe dair diğer filozoflardan farklı bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir (Akkaya , 2021).

Zizek’e göre şiddeti kötülük olarak görmekte ve şiddeti üç kategoriye ayırmaktadır. Bu kategoriler toprak işgal etmek, hırsızlık yapmak gibi karşıdaki kişi ya

da toplumlara fiziki olarak huzursuzluk yaratacak durumları ifade etmek için kullandığı fiziksel şiddet kategorisi, ikinci kategori ise karşıdaki topluluğun sembolik dünyalarına, ortak değerlerine, kültürlerine zarar veren her türlü davranışı içeren, bayrak yakma, marşlarını engelleme, dillerini yasaklama gibi davranışları içeren sembolik şiddet kategorisi, üçüncü kategori ise toplumdan ziyade daha da çok bireyin, mağdurun kendi iç dünyasına zarar verecek, suçluluk , utanç duyma gibi sonuçlar doğuran, bir babanın karşısından kızına tecavüz edilmesi gibi hem kızın utanç duyacağı hem de babanın kızını koruyamadığı için suçluluk duyacağı durumları açıklayan radikal şiddet kategorisidir.

Zizek şiddet kategorilerinin Freud'un süperegö, ego, id kavramlarıyla ilişkilendirmiştir. Sembolik şiddet kavramıyla Freud'un süperegö kavramını, fiziksel şiddet kavramıyla ego kavramını, radikal şiddet kavramıyla id kavramını örtüştürmektedir. Süperegö kötülüğüne soykırımlar gibi büyük çaplı ve kendi bakış açılarına göre toplumuna büyük iyilik yaptığını düşünen, ideolojik olarak bunun doğruluğunu savunan, ahlaklı davranışlar örnek verilebilir. Bu kötülük çeşidinde kişi kendisini değil toplumunun yararı için öldürme gibi bir davranışı kutsal ve doğru olarak algılamakta ve hiçbir şekilde vicdanen rahatsız olmamaktadır. Çünkü kendi toplumu, yasaları, ahlak kuralları arkasındadır. Ego kötülüğü daha insani duygular ve amaçlar için yapılan kötülüklerdir. Bu kötülüğe miras için kardeş öldürme, para için hırsızlık yapma, yol vermediği için adam dövmek gibi davranışlar örnek verilebilir. İd kötülüğü ise diğer iki kötülükten de daha tehlikeli bir türdür denilebilir. Çünkü bu kötülük türünde ideolojik ya da kişisel hiçbir sebep, menfaat yoktur. Bu kötülük türüne yolda giderken amaçsızca kızın başını kılıçla kesme gibi amaçsız ve salt kötülüktür. Bu örnekte de görüldüğü gibi gerçekte nesne başı kılıçla kesilen kız değildir sadece kişinin haz nesnesi olmuştur denilebilir. Aynı şekilde bazı ergenlerin sadece varlıklarından rahatsız oldukları gerekçesiyle evsizlere zarar vermesi, zorbalık, tecavüzler gibi sadece davranışta bulunanın kendisini iyi hissettiği karşı taraftaki kişiye eziyet ettiği davranışlar da örnek olarak verilebilir (Akt., Akkaya, 2021).

1.2.3. Toplum Beklentisi Karşılama Durumuna Göre İyi ve Kötü Kavramları

Herhangi bir durum ya da kişi hakkında bilinmesi gereken en önemli şey iyi mi kötü mü olduğudur. Bu ayrımı çocukluğumuzun ilk dönemlerinden itibaren yaparız. Yakın ilişkide bulunan kişileri mercek altına alarak öncelikle duygularımızla tanımlamaya çalışılır. Yaşı büyüdükçe duygularından arınarak iyi durum veya insanı kötüden ayıran temel ayrım hakkında tarafsız bakış açısıyla değerlendirmeler yapılabilir. Bu bilimsel bakış açısı denilen şey toplumsal etikdir. İyi ve kötü tanımlama yollarından ikisi çok önemlidir. Bazı ahlakçılar insanı “yükümlülük bilincine” sahip yani görev duygusuna sahip olması ve “iyi olma isteği” ne göre değerlendirirler. Herbert Spencer’a göre yükümlülük bilinci; kişinin toplumun lideri, onun adamları ya da tanrı tarafından cezalandırılacağı korkusundan doğar ve büyür. Korkuya neden olan nesne ortamdan kalktığında bu his kaybolmaz varlığını sürdürür, korkudan ya da başka bir duygudan ortaya çıkar. İçten gelen kuvvetli ve zorlayıcı baskı olarak tarif edilebilir (Calkins, 2021).

İyi olma isteğinde insanın iyi olup olmadığını karar verirken öncelikle ne istediğine ve niyetinin ne olduğuna bakılır. Duygu ve istek insanın çevresiyle kurduğu bağ ve çevresini kuşatan sayısız uyarana verdiği tepkidir. Kişi bu durumda pasif değil aktiftir. Yani insan yasalar ve içinde yaşadığı grup ve toplumların geleneklerine göre adet, alışkanlık diye düşünmeden taklit ederek herkes öyle davranıyor diye yaptığı davranışlar ahlaki eylemler değildir ve insanı iyi yapmaya yetmez (Calkins, 2021). Yani adet diye insanlara yemek dağıtmak ya da kibar davranmak kişi bilinçli şekilde nedenini düşünmeden değerlendirmeden yapıyorsa bu kişiye iyi denilemez irade şarttır.

İyinin ve kötünün ne olduğu üzerine yapılan tanımlamalar, kültürden kültüre değiştiği gibi kişiden kişiye de değişmektedir. Çünkü iyilik ve kötülük gibi değer hükümlerinin operasyonel tariflerinin yapılması mümkün gözükmemektedir. Bütün filozoflar “iyi ve kötü nedir” sorusuna karşın iyinin ve kötünün tarifini bulmaya kalkıştıkları için hataya düşmüşlerdir; çünkü “iyi” ve “kötü” gibi değer yargıları tarife gelen şeyler değildir, yani kendinden başka bir şeyle tarif edilemeyip sadece sezgi ile kavranabilirler (Güngör,2000, Yıldırım, 2015).

1.2.4. Eğitimde İyi ve Kötü Kavramları

"İnsan davranışında yetenek, istidat, karakter ve bilgi bakımından belli gelişmeler sağlamak amacıyla yürütülen etkiler sistem" (Başaran, 1978), "Bireyleri, sosyal ortamda, toplumsal değerlerle uyumlu olarak geliştirme, söz konusu değerleri bireylere kazandırma süreci (Gül, 2004)" ya da " "Bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla ve bilinçli olarak istendik değişiklik meydana getirme süreci (Ertürk, 1972)" gibi pek çok tanıma sahiptir eğitim. Bu tanımları incelediğimizde hepsinde birey, toplum ve istendik davranış kavramlarının ortak olduğu görülmektedir. Bu durum eğitimin sadece bireyse ihtiyaçlara değil aynı zamanda toplumsal ihtiyaçlara da cevap verme görevi yüklemektedir. Eğitim bireyin doğumundan itibaren okulda önce, ailede başlayan, okul ve okulla aynı süreçte toplum tarafından etkilenen, desteklenen bir süreçtir (Varış, 1991). Kalıtım ve içinde bulunduğu toplum arasında sürekli ve karşılıklı etkileşimin sonucu olarak gelişen insan (Aydın, 2016), bir toplum içinde dünyaya gelir ve eğitim alır. Toplumundan etkilenmeyen bir bireyin olması mümkün değildir (Şişman, 2007). Bir topluluk içinde bulunan her birey, canlı ve cansız çevre en başta ihtiyaçlarını karşılamak için etkileşim yoluyla öğrenir (Aslan, Aslan, & Arslan Cansever, 2012).

Nasıl hayatta kalacağını, güvenli alanda kalabilmeyi, nasıl davranması gerektiğini, konuşma kurallarını kısacası bütün eylemlerini ilk başta gözlemleyerek ardından uygulayarak öğrenir. İnsanın hayatının tüm evrelerinde çocuk olsun, genç olsun ve yetişkin olsun içinde yaşadığı toplumla bütünleşmesi, toplum içinde aktif rol alması ve yetişmesi sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç dışı öğrenmeler, içinde yaşadığı toplumun kültürel özelliklerin yeni kuşaklara aktarılmasıyla gerçekleşir (Demirel & Kaya, 2012). Durkheim'in bu konudaki tanımlaması açıktır: "Eğitim, yetişkin kuşakların henüz toplumsal yaşam için olgunlaşmamış kuşaklar üzerinde uygulanan etkileşim eylemidir." (Aslan, Aslan, & Arslan Cansever, 2012). Bu etkileşim, toplumdaki kültürlenme sürecinin bir parçasıdır. İnsanın kişilik yapısı, içinde doğduğu ve yetiştiği toplum ve toplumun oluşturduğu kurallar tarafından belirlenir (Demirel & Kaya, 2012).

Toplumsal uyumla ilgili yapılan çalışmalarda toplum yanlısı davranışlar da denilen prososyal davranışlar öne çıkmaktadır. Prososyal davranış kavramını ilk Auguste Comte, "başkasına gösterilen ilgi" anlamında kullanmıştır. Eisenber ve

Mussen (1997), prososyal davranışı, bir başka grup ya da kişiye yardım etme amacıyla, gönüllü olarak yapılan her türlü faaliyet olarak tanımlamaktadır. Hoffmann (1982) ise şahsi çıkar gözetmeden diğerinin faydasını amaçlayan davranışlar olarak tanımlamaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi prososyal davranışlarda karşdakine “fayda sağlama niyeti” ve “gönüllülük” önemli kriterlerdir. Bu kriterler kişiye zorla yaptırılan yararlı davranışları dışta bırakmayı sağlamaktadır (Bilgin, 1988). Toplum yanlısı davranışlar, başkalarına fayda sağlamak amacıyla, gönüllü olarak yardım etmek, paylaşmak, rahatlatmak, önemsemek gibi davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Eisenberg & Mussen, 1989). Toplum yanlısı davranışları kısaca tanımlamak gerekirse;

Yardım etme: En erken gözlenmeye başlanan prososyal davranıştır. Kendisinde var olan imkanları başka kişi veya kişilerin faydası için gönüllü olarak kullanmak, karşdakinin yükün hafifletmek amaçlı bütün eylemlere denir (Aydın & Karakelle, 2016).

Paylaşma: Kendisiyle karşdaki kişi veya kişiler arasında var olan nesne eşitsizliğini kavramak ve bu eşitsizliği kendi aleyhinde de olsa ortadan kaldırmak niyetiyle yani nesneyi saklama dürtüsüne engel olarak yapılan eylemlere denir (Brownell, Svetlova, & Nichols, 2009).

Rahatlatma: Karşdaki kişi veya kişilerin olumsuz duygu içerisinde olduğunu kavrama ve maruz kalınan olumsuz durumu ortadan kaldırmak amacıyla uygulanan eylemlere denir (Aydın, 2021).

İş birliği: Nelson ve Madsen (1969) ‘a göre ortak bir amaç için bir araya gelen kişilerin birlikte hareket etmesi için gerekli bütün eylemlere denir (Akt., Aydın, 2021). Son yıllarda önemi giderek artan ve üzerinde pek çok çalışma yapılan prososyal davranışlardandır.

Bilgilendirme: Karşdaki kişinin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması için kendisinde var olan bilgileri ortama sunma eylemine denir. Bu eylem sadece konuşma ile olmayabilir, konuşma öncesi dönemde de jest ve mimiklerle de gerçekleştirilebilmektedir (Liszkowski, Carpenter, Striano, & Tomasello, 2006).

İtaat: Kişinin sözel ya da sözel olmayan bir rica karşısında fayda sağlamak için, gönüllü olarak yapmayı tercih ettiği eylemlere denir (Carlo ve Randall, 2001).

Prososyal davranışların gelişiminde; mizaç, yaş, cinsiyet gibi biyolojik faktörler ile aile ilişkileri, akran- arkadaş ilişkileri, eğitim ortamı ve kültür özellikleri gibi çevresel faktörlerin etkili olduğunu bilinmektedir (Bağcı, 2015). İnsanların göstermiş oldukları toplum yanlısı davranışların temelinde, doğum öncesinden başlayarak geçmiş yaşantıların, özellikle çocukluk döneminin büyük etkisi vardır (Şişman, 2007) Warkneken & Tomasello (2007), toplum yanlısı davranışlar yardım etme davranışının 14 aylık çocuklar tarafından gerçekleştirilebildiğini belirtmekte ve temelleri 14 ay gibi erken dönemde ortaya çıkan bu davranışların kazanılması, geliştirilmesi ve psikolojik temellerinin sağlam olması sadece bireysel fayda değil sosyal ve küresel fayda için önemlidir. Bu yüzden küçük yaşta kazanılması önemli olan yeterliliklere hazırlamak ve prososyal davranışları kazandırmak için planlı çalışmalar gerekmektedir (Chutabhakdikul, 2020).

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında genel olarak eğitimin nerede başladığı ve hedeflerinin ne olduğu açıklanmaya çalışılmıştır, ilerleyen kısımda ise kuramcılar ve kuramlar açısından iyi ve kötü kavramlarının nasıl değerlendirildiğine değinilecektir.

Bilişsel gelişim ve ahlak gelişimi açılarından bu kavramları değerlendirmekte doğru olacaktır. Her ne kadar Freud'un temel ilgi alanı ahlak gelişimi olmamasına rağmen geliştirmiş olduğu psikoseksüel gelişim kuramında hem kişiliğin hem de cinselliğin gelişimi bakımından “iyi-kötü, vicdan, suçluluk “gibi ahlaki konulara ayrıntılı olarak yer verdiği göz önüne alınırsa önemli bilgiler verdiği görülmektedir (Veznedaroğlu, 2007).

Jean Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramında kendi üç çocuğu ile çalışmış ve çocukların doğumdan başlayarak ergenliğe kadar olan dönemi bilişsel gelişim açısından incelemiş, incelemeleri sonucunda çocukların doğuştan itibaren basit reflekslerle ve tepkiler ile doğduğunu bazı becerilerin ise aşamalı olarak sonradan geliştiğini gözlemlemiştir. Kuram, algılama, bellek, muhakeme, düşünme, kavrama süreçlerinden oluşmaktadır (Dilek, 2006). Kalıtım ve çevrenin etkileşiminin ürünü olarak gelişen bilişsel gelişimde, dönemler ilerledikçe çocukların kavrama ve problem çözme becerileri de gelişmektedir (Erden, 2005). Olgunlaşma, yaşantı, uyum, örgütleme, dengeleme ilkelerinden etkilenen süreç, Duyusal motor evresi (0-2 yaş), İşlem öncesi

evre (2-7 yaş), Somut işlem evresi (7-11 yaş) ve Soyut işlem evresi (12+ yaş) olmak üzere dört evreye ayrılmaktadır (Kol, 2011).

Bilişsel Gelişim Kuramı dünyayı algılama yolunda bir denge, dengesizlik, yeniden denge süreci vardır. Sürecin sonunda çocuk bir üst düzeyde dengeye ulaşmak için önce bir dengesizlik durumuna maruz kalır. Bu dengeleme sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi için maruz kalınan durum ya da varlıklarla uyum sağlanması gereklidir. Bu uyum sağlama durumu yeni yaşantılarla kazanılan dinamik bir döngüdür. Öğrenmenin olabilmesi için çevre ve bilgiler değiştikçe bu döngü tekrarlanacaktır. Dengeleme süreci özümleme ve dengeleme yoluyla gerçekleşir. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken husus maruz kalınan durumun düzeyidir. Maruz kalınan durumun düzeyi zaten bireyde var olan düzeyin altında, kolaylıkla algılanan bir durum ya da çocuğun zihninde hiç olmayan üst düzey bir durum olursa biliş dengesizlik durumunu algılamak için harekete geçmeyecek ya da vazgeçecektir. Maruz kalınan durum orta düzeyde olmalıdır. Kültürel çevre, sosyoekonomik farklılıklar, zeka gibi etkenler önemli yer tutsa da belli bir seviyeye kadar bütün çocukların aynı evrelerden geçtikleri belirtilmektedir (Dilek, 2006).

Duyusal- motor evresinde:

- Duyu ve hareketlerinde gelişim gözlemlenir.
- Kendisi ile dış dünya arasında farklılık olduğunu ayırt eder.
- Refleks davranışlar zamanla yerini amaçlı davranışlara bırakır.
- Nesne sürekliliğini kazanır.

İşlem öncesi evrede:

- Benmerkezci düşünme hakimdir fakat dönem sonuna doğru azalmaya başlar.
- Sınıflandırma tek yönlü olarak yapılabilir.

Somut işlem evresi:

- Somut düşünce yapısı hakimdir.
- Mantıksal ilişkiler kurma ve problem çözme becerileri gelişmeye başlar.
- Korunum kazanılır.
- Üst düzey sınıflandırma becerisi gelişmeye başlar ve devam eder.

Soyut işlem evresi:

- Somut düşünme becerisi gelişmiştir.
- Ergen benmerkezciliği baskın özelliklerdendir.
- Bilimsel yöntemler kullanılarak problem çözme becerisi gelişmektedir.
- Kişinin kendisi ve dış dünyaya karşı değer ve inanç sistemi oluşmaya başlamıştır (Budak, Gençtanırım Kurt, & Kula, 2018).

Piaget’ in kuramına göre bilişsel ve kişilik gelişiminde olduğu gibi ahlak gelişimde de farklılık gösterir. Bu evreler yedi yaşa kadar olan “dışa bağımlı evre” ve yedi yaş sonrası “özerk evre” olarak iki evreden oluşan bir gelişimsel süreçtir. Bu evreler sonuç odaklı ahlaki anlayıştan niyet odaklı ahlaki anlayışa doğru bir geçiş öngörmektedir. Piaget e göre duygular ve düşünceler yani bilişsel gelişim ile ahlaki gelişim paralel gelişim göstermektedir. Onur(1979) Ahlaki gelişim için karşılıklılık ve özerklik olgularının gerçekleşmesi gerektiğini savunan Piaget, başkalarıyla karşılıklı ilişki olmadan ahlaktan bahsedilemeyeceğini, kendini tanımanın yani özerkliğin de başkasıyla iletişim kurmak için ön koşul olduğunu belirtmektedir (Akt., Özsarı & Öğretir Özçelik, 2019). Dışa bağımlı evre olarak adlandırılan evrede çocuklara göre kurallar değişmez ve uymayanlar cezalandırılır anlayışına, özerk ahlak evresinde ise kuralların insanlar tarafından oluşturulduğu ve değiştirilebileceği, somut niteliklere göre değişebileceğini kabul ederler (Gander & Gardner, 2015; Kağıtçıbaşı, 1979)

1879-1962 yılları arasında yaşayan Henry Wallon, hem bilim insanı hem doktor hem de bir öğretmen olarak Piaget’in kuramını bazı konularda eleştirmektedir. Çocuklar ile yaptığı pekçok enlemsel ve boylamsal çalışmalarında, bireyi idealist tutumları göz ardı ederek “soyut gerçeklik” olarak kabul ederek incelemiştir. Wallon’a göre; gelişimin temelini nöro-biyolojik ve sosyal koşullar oluşturmakta, gelişim kesiklidir yani krizler ve çözüm arayışları arasında çalkantılarla doludur, evreler arası geçişte krizler görülür, gelişim aşamaları tek yönlü ilerlemeci değil dönüşümlü, gelişimli (bedensel ve merkezi sinir sistemi arasında) ilerleme şekildedir ve yaş sınırları kesinlik ifade etmemektedir. Wallon gelişimi,

- Dürtüsel ve Heyecansal Evre (0-1 yaş),
- Duyu Devinsel ve Yansıtıcı Evre (1-3 yaş),
- Özerklik Evresi (3-5 yaş),
- Sınıflama ve Soyut İşlem Evresi (6-11 yaş),

- Buluğ Evresi (12-18 yaş)

olmak üzere beş evreye ayırmaktadır. Çalışma grubu yaş aralığı sınıflama ve soyut işlem evresini kapsadığı için bu evrenin özellikleri ve belirtileri üzerinde daha çok durulacaktır. Sınıflama ve soyut işlem evresi çocukların okula başladığı, keşif yapmaya ilgili ve istekli olduğu, sosyal yaşamlarında farklılaşma ve genişlemenin olduğu, yeni gruplar oluşturdukları ve katıldıkları evre olarak açıklanabilir. Bu evrede çocuklar;

- Kendisiyle ilgili algısını oluşturur,
- Çok yönlü kişilik gelişimi başlar,
- Dikkat ve bilişsel yeterlilik gelişir,
- Başkalarını tanımlama ve kendi konumunu belirler,
- “Biz, hepimiz” ve “biz ve diğerleri” bilinci gelişir (Budak, Gençtanırım Kurt, & Kula, 2018).

Bu evrede çocuklar toplumun farklı kesiminden kişilerle karşılaştıkları ve grupların oluşumu, biz ve diğerleri algıları gelişiminde toplum yargıları, iyi, kötü, doğru, yanlış algılarını da kavramaya ve bu algılara göre kendi düşünce ve davranışlarını kontrollü olarak geliştirmeye başlamaktadır. Evre sonlarına doğru kendi keşifleri doğrultusunda kavramlara yükledikleri anlamlar da belirginleşmeye başlayacaktır.

Kohlberg de tıpkı Wallon gibi Piaget’in kuramında bazı noktaları eleştirmekte ve kendi fikirlerini sunmaktadır. Kohlberg, Piaget’in iki evreden oluşan kuramını biraz daha genişleterek üç düzey ve altı evre şeklinde çocuklar değil, ergenler ve yetişkin bireylerle çalışmalar yapmıştır (Çileli, 1987). Kohlberg, ahlaki “doğru-yanlış, iyi-kötü konularında bilinçli yargılama ve karar vermeyi ve bu karar doğrultusunda davranışta bulunmayı içeren bilişsel bir yapı” olarak tanımlamaktadır (Kohlberg, 1984). Kohlberg “İnsanlar yalnızca ilkeleri doğrultusunda yargıda bulunur!” iddiasına göre değerlendirmeler yapmıştır. Kohlberg’in kuramının birinci düzeyi “gelenek öncesi düzey” de itaat- bağlılık evresi ve araçsal karşılıklılık- saf çıkarıcılık evrelerinden, “geleneksel düzey” olan ikinci düzeyde ise iyi çocuk evresi- yasa ve düzen evrelerinden, “gelenek ötesi düzey olan üçüncü düzeyde ise kurallar ve toplumsal sözleşmeler- evrensel etik bilinci evrelerinden oluşmaktadır (Ekşi, 2006; Gander & Gardner, 2015; Kohlberg, 1984).

Giligan (2003) kendisinden önce ortaya atılan kuramları sadece erkeklerle yapılan çalışmalar sonucundan elde ettikleri verilerden yola çıkarak oluşturulduklarını ve toplumun sadece bir kısmını değerlendirdiklerini düşünmektedir. Bu düşüncesini temellendirmek için kadınlarla çalışmalar yapmış kadınlar ve erkeklerin ahlaki yargılarının farklı olduğunu belirtmiştir (Talbot, 2002). Kuramında “bakım ahlakı” ve “adalet ahlakı” olmak üzere iki baskın ahlak olduğu ve zaman zaman iki cins tarafından da kullanıldığını fakat bakım ahlakının ağırlıklı olarak kadınlar, adalet ahlakının ise erkekler tarafından kullanıldığını belirtmiştir (Akt., Mutlu, 2017).

Turiel Toplumsal Alan Kuramında bireylerin yaşadıkları toplumun kurallarına adapte oluş sürecini incelemektedir. Bireyin edindiği toplumsal bilgiler, sosyal düzenlemeler ve kuralları uygulama süreçlerini kuramsal açıdan açıklamıştır.

Toplumsal bilgi;

- Ahlak (moral domain),
- Toplumsal gelenek (social conventions)
- Kişisel (personal domain) alan

olmak üzere üç alana ayrılmaktadır. Ahlak alanında çocuklar insanların haklı ve mutlu olmaları sonucunu doğuran eylemlere göre düşünce geliştirmektedir. Toplumsal gelenek alanında ise farklı sosyal ortamlarda toplumsallaşmayı etkileyen ortak kanılar ve beklentilerden oluşmaktadır. Çocuklar için toplumsal gelenekler insanlar tarafından oluşturulmuş ve izlenmesi gereken bir rehber niteliğindeki kurallar ve standartlardır (Turiel, 2008). Toplumsal gelenek alanındaki çocukların gelişimi için farklı toplumlar ve uygulamaları konusunda yaşantıları zenginleştirilebilir. Üçüncü alan olan kişisel alan ise kişilik, kimlik, kendisi ya da başkasının yaptığı davranışın sebeplerini irdeleme, nedensel yüklemeler, anlamaya çalışma gibi edinimler içermektedir. Bireylerin özel durumlarının ahlaki değerlendirmede işe koşulduğu alandır (Nucci, 2001). Ahlaki ve tedbirli durumlar vardır. Bu durumları birbirinden ayıran ölçüt, seçimi yapılan davranışın kişinin kendisine mi yoksa topluma mı zarar verdiğine göre değişmektedir. Eğer zarar kişinin kendineyse tedbirli durumlar ama kişiler arası zarar verici bir eylemse ahlaki durumlar denilebilir. Bu kuramı önemli kılan durum ise çocukların bir davranış geleneksel olarak mı yoksa ahlaki olarak mı değerlendirdiklerinin ayrımını yapıyor olmasıdır (Özsarı & Öğretir Özçelik, 2019). Çocukların ahlaki alanını gelişmesi için

akranlarıyla etkileşim içine girip gördükleri davranışların ahlaki olanlar ya da ahlaki olmayan şeklinde ayrımı süreçlerinden geçmesi gerekmektedir.

Günümüzde eğitim, özellikle zorunlu eğitim, bir kamu politikası olarak planlanıp uygulanmaktadır. Hemen bütün ülkelerde eğitim, ağırlıklı olarak kamu tarafından sunulan bir hizmettir (Şişman, 2007). Eğitim kurumu olarak okullar, iktisadi düzenin ihtiyaç duyduğu nitelikte eleman ve yurttaşlar yetiştirme hedefiyle birlikte daha da önemli olarak iyi insan yetiştirme hedefini gerçekleştirebilecek donanıma sahip olması gerekir (Kesgin, 2019). Yukarıda dünyada ve genel olarak eğitimde iyi ve kötü kavramları gerek bilişsel gelişim gerekse ahlaki gelişim olarak sunulmaya çalışılmıştır.

1.2.4.1. Türk Eğitim Sisteminde İyi, Kötü Kavramları

Yetiştirilmek istenen insan tipine göre eğitim sistemine yön verilmektedir (Erdem, 1996). Her milletin eğitimde evrensel ve ulusal beklentileri vardır. Türk eğitim sisteminin de evrensel amaçların yanı sıra kendisine özgü genel amaçları bulunmaktadır.

Türk Eğitimi sistemi, aile ve toplum tarafından belli bir amaç ve programa bağlı kalmaksızın yapılan yaygın eğitim ve belli bir amaç doğrultusunda planlı olarak okullarda yapılan örgün eğitim olmak üzere, sistem itibariyle ikiye ayrılır ve örgün eğitimin genel ve özel amaçları vardır (Çelikkaya, 1991).

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, Türk milli eğitiminin genel amaçları şu şekilde tanımlanmıştır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1995).

“Madde 2 – Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. (Değişik: 16/6/1983- 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren,

topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.”

Aynı şekilde milli eğitim bakanlığının hazırlamış olduğu öğretim programları incelendiğinde, 2018 yılında revize edilen öğretim programlarını amacı şu şekilde açıklandığı görülmektedir.

“Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. “Eğitim programı”; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur.

Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır. Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme

sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayati bulacaktır.” (MEB, 2018).

Yukarıda geniş bir şekilde yer alan Türk eğitim sisteminin genel amaçlarını Erdem ve Sarpkaya (2010), iyi birey, iyi vatandaş ve iyi meslek sahibi yetiştirmek olarak özetlemektedir. Öğretim programlarının genel amaçlarında da belirtildiği gibi eğitim sistemi sadece akademik başarıyı hedef olarak görmemekte, adalet, dostluk, dürüstlük, saygı, yardımseverlik gibi kavramlara da vurgu yapmaktadır. Çalışmanın önceki kısımlarında değinildiği gibi bu kavramlar toplum yanlısı davranışların ön koşullarındandır. Toplum yanlısı davranışlar, Chutabhakdikul’ ında belirttiği gibi sadece birey için değil toplumun geneli için kazanılması elzem davranışlardır. Bu davranışların kazanılması bireyin topluma uyum sağlamasını ve toplumun da sorunsuz bir şekilde ilerlemesini sağlayacaktır (Chutabhakdikul, 2020).

Yine milli eğitime göre derslerin özel amaçlar vardır. Örneğin hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan, kazandırılması amaçlanan, adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik gibi kök değerler (MEB, 2018) bir kişi ya da davranışın iyi olarak nitelendirilmesi için gerekli olan nitelikleri içermektedir (Mahmutoğlu, 2019).

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi, insanlık, eşitlik, özgürlük gibi kavramları barındırması sonucu, ahlaki gelişim ve soyut işlemler çağının başlamasıyla 4. ve 5. sınıftan itibaren, temel insan hakları konularının programlarda yer alması ve derslerde işlenmesi doğru bir yaklaşımdır (Aydeniz, 2010). Bu süreçte edinilen her türlü kazanım iyi vatandaş bilincinin oluşmasında önem taşımaktadır (Güven, 2011). Öğrenciyi toplum içindeki rolleri yapan, başka kişilerle iyi ilişkiler kuran, iş birliği içerisinde olan, çevresine uyum sağlayan, iyi ve mutlu bir vatandaş olarak yetiştirmek, milli kültür değerlerini tanımasını, takdir etmesini, benimsemesini ve kazanmasını sağlamak diğer amaçları arasındadır (Kabapınar, 2014). Vatandaşlık eğitimi ve sosyal bilgiler eğitimi sahip olduğu örtüşen bileşenleri ve amaçlarıyla ortak amaca yani iyi vatandaş yetiştirme amacına hizmet eden eğitim programlarıdır (Merey, Karatekin, & Kuş, 2012). Türkiye eğitim sistemi, sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitimi değerler boyutunda daha çok bireysel ve toplumsal değerlerle iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Kuş, Merey, & Karatekin, 2013).

Eğitimde iyi ve kötü sadece davranışlar değil bu davranışların sebepleri ve sonuçları olarak düşünölmeli ve kavramların içi doldurulmalıdır. Bu sadece değerler eğitimi, ahlak dersi olarak değil 21.yy yaşam becerilerinden empati kurma, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve işbirliği, esneklik ve uyum, bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı gibi becerileri de kapsayan daha geniş kavramlar olarak üzerinde durulmalıdır. Nitekim iyi kavramı iyilik kavramından ve kötü kavramı kötölük kavramından daha geniş ve daha kapsayıcı kavramlardır. Bu bilinç eğitim gören tüm bireylerde olursa iyi ve kötünün ne olduğu, hangi durumların iyi hangi durumların kötü olarak kabul edileceğı konusunda bilinçli düşünerek eleştiri yapabilirse karşına çıkan durumları daha doğru ve tarafsız şekilde değerlendirerek çözümler arayan bireyler yetiştirilebilir. Yaşam boyu öğrenme sürecine katkıda bulunacaktır. Küçük çocuklarda prososyal davranışların geliştirilmesi için çalışmalar yapılması sadece çocuk ve çocukluk dönemi için değil uzun vadede birey olarak dahil olduğu gruplar ve iş birliği içinde çalıştığı uyumlu ve barışçıl toplum için de fayda sağlayacaktır (Chutabhakdikul, 2020).

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yurt İçinde Yapılmış Çalışmalar

Çalışmanın bu kısmı için iyi ve kötü kavramlarına dair tek bir alanda değil pek çok farklı alan ve bakış açısına göre çalışmalar incelenmiştir. Çalışma süreci boyunca ulaşılan ve çalışma amacına uygun çalışmalar kronolojik olarak sunulmuştur.

Uysal, 2003 yılında yaptığı çalışmasında değerin ne olduğunu, değerin öznel mi nesnel mi olduğunu, kişide ahlak gelişimi ve değer yargılarının nasıl oluştuğu, kişinin davranışlarındaki tutarsızlıklarının sebebinin değerler arasında çatışmalardan kaynaklanıp kaynaklandığını araştırmıştır. İnsanı ve ahlaki erdemlerin önemini belirtmiş ve konuyu açıklamaya çalışmıştır.

Karagöz, 2006 yılında yaptığı çalışmada edgü kelimesinin sadece “iyi” anlamında bir sıfat olarak değil bunun yanı sıra “pek, çok” anlamlarında bir zarf olarak da kullanıldığını Orhun Abideleri’nden bu zamana kadar tüm yazılı metinleri inceleyerek sunmuştur. Araştırmada sonuç olarak özellikle eski Türkçe metinlerde çeviri ya da okuma yaparken bir kelimenin tek karşılığı olduğu düşüncesinin yanlış olduğu, bağlamda gramere ve diğer kelimelerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Durak, 2007 yılında yayınlanan çalışmasında Mevlana’nın ahlaki öğretisinde iyi ve kötü kavramları ile ilgili görüşlerini açıklamaya çalışmıştır. Mevlana, ruh ve beden birbiriyle bağımsız iki farklı alem olduğunu ve sürekli zıtlıklar mücadelesinde olduğunu belirtir. İyi ve kötü insanın her ikisi arasında tercihte bulunduğu, biri mükemmellik olarak diğeri eksiklik olarak tanımlanan iki değerdir. Bu iki değer

insanda aynı anda birlikte olması insan için bir çelişkidir. Bu sebeple bu iki ahlâkî değer doğru olarak tanımlanması ve ayrıştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Mevlânâ'nın iyi ve kötü kavramı konusundaki temel tezlerden biri iyinin bilinmesi için zaruri olarak kötünün varlığına ihtiyaç duyulmasıdır. Bu iki zıt kavramdan iyi olanın tercih edilmesi ahlaklı bir insan olmanın ön koşuludur. İyi ve kötü değeri insan yetkinliğinin kazanılmasında temel değerler olarak gösterilmektedir.

Kılınç & Dere, 2013 yılında lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmada iyi vatandaşlık kavramını ne anlama geldiğini ve iyi vatandaşlıkla ilişkilendirilen davranışların neler olduğuna cevap aramışlardır. İyi bir vatandaş; Güncel olaylar hakkında bilgi sahibi olan, toplumsal konularda sorumluluk alan, toplumsal değerlere saygı gösteren, başkalarının iyiliğini düşünen, davranışlarında ahlak kurallarına dikkat eden, idarecilerine itaat eden, kendisini ilgilendiren uygulama ve politikaları sorgulayan, devletin yönetimi ve işleyişiyle ilgili bilgi sahibi olan, vatansever, ailesine karşı sorumluluklarını yerine getiren, dünya toplumları hakkında bilgi sahibi olan, toplumdaki farklılıklara saygı gösteren, temel insan haklarına saygılı, politik konular hakkında başkalarıyla tartışabilen, güvenilir bireyler olarak tanımlandıkları sonucuna ulaşmıştır.

Tuğral, 2014 yılında yayınlanan çalışmasında Mâturîdî-Hanefi mektebinin önemli bilginlerinden Sadruşşeria Es-Sanî'nin Mâturîdî mektebinde irâdeyle iyilik ve kötülük düşüncesinin gelişimine katkısını ele almıştır. Çalışmada iyilik, kötülük kavramlarını üç anlamda kullanıldığı belirtilmiştir. Birinci anlamda, bir şeyin insan tabiatına uygun ya da ters geldiğini ifade etmek için ikinci anlamda bir şeyin olgunluk ya da noksanlık özelliğini taşıdığını ifade etmek için, üçüncü anlamda ise bir şeyin bu dünyada övülmeyle ya da yerilmeyle, ahirette ise mükâfatla ya da cezalandırma ile ilgili olduğunu ifade etmek için kullanıldığı şeklinde tanımlanmıştır. İrade ise bazı görüşlere göre kişiye bağlı iken bazı görüşlere göre o da Allah tarafından belirlenmektedir.

Yazıbaşı, 2014 yılında yayınlanan çalışmasında klasik Osmanlı eğitiminde ahlakın önemli bir yeri olduğunu, eğitimin hedefinin güzel ahlak olduğunu fakat II.Mesrutiyet ile her alanda olduğu gibi eğitim alanında da batının örnek alındığını ve hedeflerde değişikliğe gidildiğini belirtmiştir. Dönemler ve ahlak eğitimi ve öğretimi ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Sonuç olarak Klasik Osmanlı'da ahlak eğitiminin

İslam ahlakı olduğu, II. Mesrutiyet döneminde ise ahlâk eğitiminin temelini ise batı tarzı ahlâk ve pozitif akıl oluşturduğu, verilmekte olan ahlâk eğitimine bireyin kendisi, ailesi, vatan ve milleti ile bütün insanlığa karşı görevleri gibi konular da eklenerek ahlâk eğitiminin sınırları genişletildiği bilgilerine değinmiştir.

Yukay Yüksel, Canel, Mutlu, Yılmaz, & Çap, 2015 yılında yayınlanan çalışmasında okul öncesi çağıdaki çocukların iyi ve kötü kavramlarına dair algılarını resim analiz yöntemiyle incelemiştir. Çalışmaya 4-6 yaş aralığında 180 öğrenci katılmıştır. Bu yaş çocukları daha kendilerini yazı ile ifade edemedikleri için “iyi bir şey çizin.” ve “kötü bir şey” çizin yönergeleri verilerek çizim yapmaları istenmiştir. Ardından yapılan analizde çocukların iyi kavramına en çok mutluluk, neşe-eğlence ve sevgi; kötü kavramına ise en çok kızgınlık, öfke, üzüntü, korku duygularına yer verdikleri gözlemlenmiştir. Yaş gruplarına göre ise 4-5 yaş grubu resimlerinde herhangi bir değere rastlanmazken 5-6 yaş grubu çocuklarda sevgi, dostluk, sorumluluk ve yardımseverlik değerlerine rastlanmıştır. Mavi, kırmızı, sarı, yeşil, mor ve turuncu en çok kullanılan renkler olmuştur.

Seçkin, 2015 yılında yayınlanan çalışmasında Uygurca bir eser olan Irk Bitig’i incelemiştir. Bu eser; iyinin kötü, kötünün de iyi aracılığıyla tanımlandığı, iyi ve kötü ölçütünün ne olduğu, toplumsal değer yargılarına göre hangi nesne, durum ya da hayvanın iyi, kötü olarak algılandığı konularına değinmektedir. Irk Bitig’ e göre iyiliğin koşulu; mutlu olmak, amacına ulaşmak, doğanın cömertliği ve Tanrının inayeti, kötülükten vazgeçmek; kötülüğün koşulu ise; güçsüzlük, hareketsiz ve çaresiz kalmak, şanssızlık, kötülükte ısrarcılık olarak kategorilendirilebilir.

Kızılay, 2015 yılında yayınlanan çalışmasında sosyal bilgiler dersi kavramlarından olan vatandaşlık temelinde iyi vatandaşın sahip olması gereken özellikler hakkında öğrencilerin görüşlerini ele almıştır. “Sizce iyi vatandaş nedir? Ve “Nasıl olmalıdır?” sorularına öğrencilerin verdiği cevaplar dokuz kategoride incelenmiştir. Bu kategoriler; değer, çevreci kategori, davranış kategorisi, vatanseverlik kategorisi, hak kategorisi, iletişim becerileri kategorisi, dini kategori, eğitim kategorisi ve güncel olaylar bilgisi kategorisidir. Araştırmada, vatandaşlık eğitiminin değerler kavramıyla birlikte verilmesinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İngeç, 2017 yılında yaptığı çalışmasında ahlaki olan ve ahlaki olmayan iyi ve kötü kavramlarını ele almıştır. Bireylerin ahlaki olan ve ahlaki olmayan iyi ve kötü kategorilerini nasıl temellendirdiklerini yani bir olay, durum kişi veya nesneyi neye göre iyi ve kötü olatak değerlendirdiklerini açıklamıştır. Bu çalışma yayıncılık ile ilgili olduğu için kitabevlerinin yayınladıkları kitapları neye göre iyi ve kötü olarak değerlendirdikleri bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır.Çeşitli yayınevlerinin bilgileri ile yapılan betimsel analiz sonucunda iyi kavramının; yararlı, kaliteli, güzel, mantıklı gibi pek çok farklı anlamda kullanıldığı bilgisine ulaşılmış. Sonuç olarak yayınlanan kitapların iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesindeki ölçütün ilgili kişilerin kendi öznel değerleri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Kuş & Aksu, 2017 yılında “İyi vatandaş” konusu üzerine yaptıkları çalışmada “iyi vatandaş” özellikleri olarak; vatanını seven ve koruyan, ailesine, topluma ve çevresine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getiren, eleştirel düşünebilen ve akıllıca kararlar alabilen, karşısındaki kişi ile empati kurup iyi iletişim kurabilen, toplumun rahatı için çaba harcayan, yalan söylemeyen ve dürüst olan, özel olarak ise toplumda bölgesel sorunların farkına varabilen ve eleştirel düşünen, etrafında meydana gelen sorunlara karşı duyarlı olan ve güncel sorunları takip eden kişi olarak tanımlanmıştır.

Yaktıl Oğuz, 2017 yılında yayınlanan çalışmasında Die Hard ve devam filmlerinde, iyi ve kötü kavramlarının ideolojik ve kültürel bağlamda nasıl sunulduğunun araştırmıştır. Kültürel temsillerin ön planda olduğu aksiyon filmlerinin grup değerlerinin güçlendirilmesine katkıda bulunan çatışmalar ve gerilim üzerine kurulduğunu bunu da iyi ve kötü karşıtlığı üzerinden farklı uluslara ait çeşitli kalıp yargılar barındıran kültürel temsiller üzerinden analiz etmeye çalışmışlardır. Çalışmada belirtilen aksiyon filmlerinde iyi kötü karşıtlığının; meşru güç ve gayri meşru şiddet, medeniyet ve barbarlık, düzen ve kaos gibi başka ikili karşıtlıklarla beraber birbirini tamamlayacak biçimde ele alındığı iyi ve kötü arasında keskin sınır çizgilerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yücekaya, 2019 yılında yayınlanan İbn Sina’da kötülük çeşitleri ve ahlaki kötülüğün vicdan açısından değerlendirilmesi adlı çalışmasında, alanyazın yöntemi kullanılarak İbn Sinâ’da kötülük çeşitlerini belirlemek ve ahlâki kötülükleri vicdan

açısından değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu maksatla kötülük probleminin tarihsel süreci incelemiş ardından İbn Sinâ'nın kötülükleri öncelikle metafizik ve fizik olarak ayırdığı, meseleyi de akıllar teorisi ve inayet görüşü ile açıkladığı, metafizik ve fizik kötülüğün bulunmadığı, fakat sadece görelî bir kötülükten bahsedilebileceği görüşü üzerinde durduğu bilgisine ulaşmıştır.

Topuz, 2019 yılında yayınlanan çalışmasında, İbn Arabî metafiziğinde kötülük problemini derinlemesine araştırmış ve İbn Arabî kötülük problemine felsefî açıdan ilahî isimler teorisi ile ahlakî açıdan ise dinî metinlere dayanan bir teodise anlayışıyla çözüm sunduğunu aktarmıştır. İbn Arabî felsefî ve ahlakî yaklaşımının “kötülük var mıdır?” sorusuna cevapları birbirinden farklıdır. Felsefî açıdan varlığı sırf iyilik olarak gördüğü için “hayır” şeklinde cevaplamakta Ahlakî açıdan ise aynı soruya verilecek cevap “evet” şeklindedir. İbn Arabî'ye göre, mutlak iyi olarak sadece Allah'tır, mutlak kötü ise yokluktur yani iyiliğin yokluğudur. Kötülüğe; maruz kalınan şeye doğanın yatkın olmayışı, iyiliğin zıddı, Allah'ın kötü dediği şey, gibi farklı tanımlar da yapmaktadır. İbn Arabî'ye göre ahlakî kötülük özgür bir iradeye sahip insanın eylemidir. Hırs, haset, açgönlük, cimrilik, korkaklık vb huylar kullanılmaması gereken yerlerde kullanılırsa kötü ahlak olarak nitelenir. Kaynağı insan olmayan ancak canlılara acı ve ızdırap veren yere batırılma, veba, denizde ortaya çıkan boğulma, açlık, hastalık gibi olaylar doğal kötülük olarak nitelenir. Ayrıca İbn Arabî, mizaç kavramını doğa (yaratılış) ve yatkınlık anlamında kullanmaktadır ve doğaya yatkın olmayan şeylerin kötülük olduğunu belirtmiştir.

Eltut Kalender, 2019 yılında yayınlanan çalışmasında 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında şiirleriyle Rus çocuk edebiyatına katkıda bulunan Vladimir Vladimiroviç Mayakovskiy'in didaktik şiirlerinden “İyi Nedir ve Kötü Nedir?” şiirini incelemiştir. Şiirde verilen iyi, kötü kavramları örneklerle açıklanmaktadır. Şiirde baba ve oğlun diyalogları vasıtasıyla toplumu oluşturan bireylerin ahlaki ve kültürel değerlerine, iyi ve kötünün gelişimi için doğal çevre, sosyal çevre, estetik gibi faktörleri göz önünde bulundurarak, eğitim, iletişim ve inançlar üzerinde durulmuştur.

Kocabıyık, 2019 yılında yayınlanan çalışmasında Türk Yaratılış Destanı, konusu ve karakterleriyle iyi, kötü, iyilik, kötülük kavramlarına örnek teşkil ettiğini, destanın karakterlerinin mutlak iyi ve mutlak kötü rollerini üstlendiğini bu bakımdan grafik

romanlardaki iyi - kötü mücadelesine de benzer bir yapıya sahip olduğu bigilerinden yola çıkarak grafik roman çalışmasını, teknolojiye de ayak uydurabilmesi için dijital olarak tasarlanmış ve seslendirmişlerdir. Sanatta ve resimde iyi, kötü kavramları ve biçimsel benzetimler üzerinde durmuştur.

Subaşı, 2019 çalışmasında Cahit Zarifoğlu şiirinde iyilik ve kötülük imgelerini incelemiştir. Şairin “İşaret Çocukları”, “Yedi Güzel Adam”, “Menziller”, “Korku ve Yakarış” şiirlerinin incelendiğı çalışmada bütün şiirlerde iyilik ve kötülük imgesine farklı pencerelerden baktığı görülmüştür. “İşaret Çocukları” şiirinde belirtilen kavramların insani duyguları işlediğı, “Menziller” şiirinde farklılaşan yaşam tarzları ve tasavvufi imgeler üzerinden, “Yedi Güzel Adam” şiirinde ise kişilerden hareketle iyilik ve doğruluk portresi çizmiş, “Korku ve Yakarış” şiirinde ise metafiziki boyutta kavramlara değindiğı görülmüştür. Genel olarak Cahit Zarifoğlu’nun İkinci Yeni hareketinden gerek biçim gerek içerik yönünden etkilendiğı ve döneminde pek çok şairin iyilik ve kötülük kavramlarına değinmişlerdir. Bu çalışma, öznelde şiirin genelde de sanatın içinde yaşanan durumlardan etkilenen soyut ve somut ürünler olduğunu ve şairin kendi iç dünyasında iyilik ve kötülük kavramlarına nasıl anlamlar yüklediğini gözler önüne seren bir çalışma olarak alana katkı sunmaktadır.

Akova, 2020 yılında yaptığı çalışmasında yaşam tarzları, tüketici beğenileri, tercihleri ve alışkanlıkları, pazarlama disiplini ve uygulayıcılarının, tüketici sınıflandırması gibi konulara değinmiş ve ardından bir tüketici tercihi olan gönüllü sadelik olgusunu açıklamıştır. Gönüllü sadeliğin, yaşam sürecinin manevi olgular ile zenginleştirilmesi felsefesine dayandığını belirtmiştir. İyi yaşam savının göstergesi olarak addedilen gönüllü sadelik ve karşısında yer alan tüketim olgusu, çalışma dahilinde iyilik ve kötülük bağlamında incelenmiştir.

Öz, 2020 yılında yaptığı çalışmasında İbn Sina tarafından öne sürülen ilahî inâyet ve ilahî adaleti açıklamaya çalışmıştır. İbn Sina inâyeti, Tanrı’nın her şeyi mutlak bilgisine uygun olarak yaratması, yarattıklarının varlığını sürdürmesi ve mümkün en mükemmel iyilik düzenini var etmesi olarak açıklamaktadır. Kötülüğü iki türü olduğunu ve bunların Bizzât kötülük (eş-şerr biz-zât) ve bilârâz kötülük (eşşerr bi’l-‘arâz) olduğunu belirtir. İbn Sina’ya göre kötülüğün özü yokluktur ve evrende bilfiil

gözlemlenen kötülükler yalnızca arızî olarak meydana geldiği çalışmada belirtilmiştir ve iyilik ile kötülüğün ontolojik temelleri incelenmiştir.

Destegüloğlu, 2020 yılında yayınlanan çalışmasında roman türü çocuk kitaplarında kötü karakterlerin tasviri ve ortaokul öğrencilerinin kötü karakterlere ilişkin algılarını araştırmıştır. Öğrencilerin algıladığı kötü karakterlerin; davranışları, alışkanlıkları, fiziksel özellikleri, meslekleri, lakapları, kıyafetleri, suç aletleri, yasa dışı işleri ve diğer olmak üzere farklı kateorilerde incelenmiştir. Çalışmada incelenen çocuk kitapları ile öğrenci algılarının paralellik gösterdiği sonucuna varılmıştır. Çocuklar kötü karakter denilince sadece insanları değil hayvanları da algıladıkları ulaşılan bulgulardandır.

Güleç, 2021 yılında yaptığı çalışmasında ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerine resimler çizdirerek çocuklarda var olan iyilik kötülük kavramlarına ait algılarını, bir hikaye ya da farklı bir yönlendirme olmadan çizimler yoluyla ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu çalışma için 9-10 yaş aralığında 186 çocuk ile çalışmıştır. Çocukların yaptıkları resimler ve resimlere dair görüşlerini içerik analizi ile analiz etmiştir. Yaptığı analizler sonucunda; üç ana kategori ve on üç de tema ortaya çıkmıştır. Kategoriler iyilik, kötülük, iyilik ve kötülüğe bütünsel bakış; en yaygın tema ise “toplumda iyilik” teması olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmada çocukların ahlaki olarak iyi ve kötü davranışları salt itaat ahlakına göre ödül ceza olarak değil; genel anlamda bireysel, toplumsal ve çevresel ödül ceza olarak algıladıkları sonucuna ulaşmıştır.

Yurt içinde yapılan çalışmalar incelendiğinde iyi ve kötü kavramlarını felsefi ve felsefeciler açısından değerlendiren pek çok çalışma olduğu görülmektedir. Özellikle Orhun Kitabeleri, İrk Bitig, Yaratılış Destanı gibi milli kültüre ait temel eserler aracılığıyla bu kavramlar kelime kökeni ve anlamları açısından ele alınmıştır. Yine iyi ve kötü kavramlarını ahlaki değer ve irade olarak değerlendiren çalışmalar; film, şiir kitap gibi sanat eserlerinde bu kavramların ele alınışına ve davranış örnekler olduğu görülmüştür. Eğitimde ise özellikle sosyal bilgiler dersi ve demokrasi vatandaşlık ve insan hakları dersinde “iyi vatandaş” kriterlerini açıklamaya yönelik örnek davranışları ortaya çıkarmaya çalışan çalışmalar olduğu görülmüştür. Okul öncesi ve ilkokul düzeyinde yakın zamanda yapılmış, sadece birer çalışma olduğu ve bu çalışmalarda öğrencilerin resimleri aracılığıyla iyi ve kötü kavram algılarının ortaya çıkarılmaya

çalışıldığı görülmüştür. Eğitimde özellikle ilkokul düzeyinde iyi ve kötü kavramlarına dair çok fazla çalışma olmadığını fakat çalışmaların ortaya çıkış tarihleri göz önüne alındığında iyi ve kötü kavramlarının önem kazandığı görülmektedir.

2.2. Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar

Simon & Ward, (1972) yaptıkları çalışmada 9-15 yaş grubunda çocuklara iyi ve kötü kavramlarını tanımlamalarını istemişlerdir. Yapılan tanımlamalardan yola çıkarak idealist iyi, idealist kötü, materyalist iyi, materyalist kötü kategorileri oluşturulmuş. İdealist iyilik kendini feda etmek, idealist kötü adaletsizlik gibi genel cevapları içerirken materyalist iyi olarak dondurma materyalist kötü olarak ıspanak gibi materyalist tepkiler içeren cevaplar verdikleri görülmüştür. Genel olarak çocukların her yaş grubunda idealist iyiye göre materyalist iyiyi ifade ettikleri ancak idealist ve materyalist kötü kategorilerinin ifade eden yaş grubunun 13 yaş ve 15 yaş üstü gruplar olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Hill & Hill, (1977) yaptıkları çalışmada 6- 12 yaş aralığındaki çocuklardan eylemlere göre iyi ve kötü kavramlarını tanımlamalarını istemiştir. Çocuklar iyi kavramını kötü davranışın yokluğu olarak tanımladıkları, kötü davranışı ise itaatsizlik ve ceza kavramları ile bağlantı kurarak açıkladıkları sonucuna ulaşmış. Ayrıca çocukların yaşlarının büyümesiyle beraber iyi kavramını itaatten uzaklaşarak toplum yanlısı davranışlarla açıkladıkları aynı şekilde kötü kavramı için de itaatsizlikten uzaklaşarak hırsızlık, yalan söylemek, manipüle etmek, ortak menfaat için sorumluluk almama, hile, paylaşmamak gibi toplum yanlısı olmayan, anti sosyal davranışlarla açıkladıklarını gözlemlemiştir.

Berkowitz & Grych, 1998 yılında, iyiliği teşvik etmek ve ebeveynlere çocukların ahlaki gelişimi hakkında bilgi vermek amacıyla hazırladıkları çalışmalarında öncelikle çocuklukta ahlakın ne anlama geldiğini, ahlaki olarak iyi ve kötü çocuğu tanımlayan özellikleri, ebeveynlerin bu özellikleri nasıl etkilediğine değinmişlerdir. Ahlaki işleyişin sekiz yönünü incelemişlerdir. İlk dördü meta-ahlaki özellikler yani sosyal yönelim, öz denetim, dış standartlara uyum, benlik saygısıdır. Empati, vicdan, özgecilik ve ahlaki muhakeme de diğer dördüdür ki bu bileşenlerin hepsi ebeveyn davranışlarıyla açık ilişkileri olan alanlardır. Sosyal yönelim; yaşadığı ortamdaki kişilere güvenli bağlanmadır. Sosyal yönelim için yaşamın ilk yıllarında güvenli bağlanmaların olması

gerektiği bu durum gerçekleşmediğinde şizoid kişilik bozukluğu ortaya çıkabilmektedir. Özdenetim; gözetim olmadan kendi davranışlarını kontrol edebilme kapasitesine sahip olmak ahlaki davranışlar için önemlidir. Otokontrol tuvalet eğitiminin başarılması ile en önemli gelişimi sağlar ve okul öncesi çağda 5 ve 7 yaş arası dürtüleri bastırma, hazzı geciktirme gibi davranışlarla yoğun şekilde gelişir. Ebeveynler iskele kurma, güdümlü öz düzenleme, tutarlı davranma, davranışların sonucunu tahmin ettirme, duygu kontrolü ile süreci destekler. Dış standartlara uyum; toplumun kendisinden beklediği davranışları bilmek olarak tanımlanabilir ve kişinin toplumda sağlıklı birey olarak varlığı için gereklidir. Bebeklik döneminde gelişmeye başlar. Ebeveynler esnek ve tartışmayı teşvik edici tutumları bu davranışın gelişimini destekler. Benlik saygısı; çocuklukta kazanılması önemlidir ve kazanılmaması halinde ilerleyen zamanda sosyal işlev bozukluğu, depresyon, kaygı gibi rahatsızlıklar görülebilir. Ebeveynler bebeklikten itibaren çocuklarını kabul etmeli, saygı duymalı ve açıkça tanımlanmış sınırlar oluşturmalıdır. Temel ahlaki duygulardan birisi de empatidir. Empati; özgecilikle pozitif antisosyal davranışlarla negatif ilişkilidir. Davranışlarını, özellikle eylemin başkası için sonuçlarını açıklayan ebeveynlerin çocukları daha empatiktir. Vicdan; uzun sürede içselleştirilmiş standartlara uyma ya da uymama durumunda kişide oluşan duygusal (suçluluk, özür, kurbanla empati kurma) ve davranışsal (itiraf, başkalarının suçunu izleme gibi) sonuçların kombinasyonudur. Şefkatli, destekleyici, beklentilerinde netlik olan, çocuğa başkaları için bir şey yapma konusunda teşvik eden ebeveynlerin çocukları fedakarlık davranışını kazanmıştır. Ebeveynin istenen ya da istenmeyen davranışlar için nedenleri ve olası sonuçları konuşup açıklaması, çocuğa sorumluluklar vermesi, günlük olayları çocuk ile konuşması, çocuğun düzeyine uygun konuşması, sıcak ve duyarlı olması, insanların değerli olduğunu, yüksek ama gerçekçi hedefler belirleyen, hedeflerine ulaşması için destekleyen, örnek model olan, aile içi karar alma ve tartışmalarda demokratik olmalı, ailede ve eşler arası huzursuzluk varsa destek almalıdır.

Christopher & Seligman'ın 2004 yılında yaptıkları çalışmanın amacı iyi karaktere sahip nesiller yetiştirebilmek için iyi bir karakterde olması gereken özelliklerin belirlenmesi, tanımlanabilmesidir. Bu amaç için farklı ülkelerden elliden fazla akademisyen, üç yıllık çalışma sonucunda 6 erdem ile 24 karakter gücü belirlemişlerdir ki bu erdem ve karakter güçleri dünyanın farklı kültürlerinde yaygın

geçerliğe sahiptir. İyi bir karakterde olmanın bir özellik değil iyi geliştirilmiş güçlü yönlerin kendinde bulunması anlamına geldiğinin savunulmaktadır. Erdemleri tanımlayan ve belirleyen psikolojik bir süreç olarak belirtilen karakter gücü, somut sonuçlara odaklanmış ve kalıtsal özellikler gösteren erdem ve beceriden farklı ve ahlaki olarak arzu edilene ulaşmayı hedefleyen, değerler gibi dini, politik, kültürel ilişkilerle bağlantılı olmayan daha çok bireyi tanımlayıcı özelliklerdir. Peterson & Seligman (2004)'a göre insaniyet, adil olma, ölçülü olma, aşkınlık, bilgelik ve cesaret olmak üzere toplamda 6 kategoriden oluşan temel erdemler ve bu erdemleri açıklayıcı 24 karakter gücü olarak sınıflandırılmıştır. Açıklayıcı 24 Karakter gücü ise; sosyal zeka, sevme ve sevilme, nezaket, hakkaniyet, takım çalışması, açık fikirlilik, yaratıcılık, coşkulu olma, mizah, dürüstlük, bakış açısı, liderlik, ihtiyatlılık, cesur olma, öğrenme isteği, minnettarlık, alçakgönüllülük, öz düzenleme, merak, güzellikleri takdir etme, maneviyat, affetme, kararlılık, umuttur. Karakter güçlerini fark edip aktifleştirmek kişiye yaşamından avantajlar sağlamaktadır. Kişiyi sosyal ve akademik yönde desteklemekte, depresyon ve intihar gibi olumsuzluklardan uzaklaştırmaktadır. Özellikle nezaketli ve adaletli olma faktörleri intiharı önlemede, takım çalışması, affetme ve nezaketli olma faktörleri depresyona karşı koruyucu faktörlerin başında gelmektedir. Bu çalışmanın ardından karakter sınıflandırmaları ve karakter analizleri için gerek pek çok ölçek geliştirilmiş (Park & Peterson, 2006; Shoshani & Shwartz, 2018) ve ölçeklerin ülkemize uyarlamaları yapılmıştır (Kabakçı, 2016; Özdemir Bişkin & Sop, 2021). Bu çalışma ve ardından gelen çalışmalar çocukların karakter özelliklerinin belirlenmesi ebeveynlere, çocuklara, öğrencilere ve rehberlik hizmetlerine yol gösterici öğrenci profilleri oluşturabilir ve çocuklara sunulan hizmetlerde bu özelliklere dikkat edilebilmesi açısından önemlidir.

Lee, 2012 yılında, 6 yaşındaki 44 çocuk ile yaptığı çalışmada çocukların hayvanlara ilişkin ahlaki algıları araştırmayı amaçlamıştır. İki aşamada gerçekleştirilen çalışmada öncelikle çocuklardan “kötü hayvan” ve “İyi hayvan” çizimleri istenmiştir ardından resimlere dair öğrencilerin görüşleri alınmıştır. İkinci aşamada ise 30 çocuğa, hayvanların görünüşleri ile iyi kötü olarak algılanmaları arasında ilişki olup olmadığını araştırmak için çeşitli görsellere bakarak hayvanların sadece görünüşüne göre iyi mi kötü mü olduğu sorulmuş, 40 görseli aynı şekilde gruplamaları istenmiştir. Araştırma sonucunda çocukların insana ait gülme ve kızgınlık ifadelerini hayvanlara uyarladıkları,

kötü hayvanları yırtıcı olma ya da yırtıcılığı çağrıştıracı uzuvlara (açık ağız, pençe, büyük diş gibi) sahip olarak algıladıkları bunu yanında yeme davranışı, agresif davranışlar, öldürme davranışı gibi özellikler ile de açıklamışlardır. Ayrıca çocukların ahlak kavramını hayvanlara atfetmesinin doğru bir düşünme olmadığı bunun sebebinin insanın kendisine tehdit olarak algıladığı dış uyarıcıları “kötü” olarak kodlamasından kaynaklandığı vurgulanmıştır.

Wang, 2020 yılında yayınlanan çalışmasında, Pixar animasyon filmlerinin eğitimle eğlenceyi birleştirmek gibi bir rolünün olduğunu vurgulamış ve gerçek, iyilik ve güzellik kavramlarının animasyon filmleri ile kazandırılması üzerine bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada animasyon filmlerinin hikaye çerçevesini, karakter düzenini, sahne planlarını, tema ifadelerini, resim performanslarını sanatı özgünlük ve eğitim amacıyla düzenlemiş filmler vurgulanmıştır. Ayrıca eğitimin sadece öğretmenin öğretmesi öğrencilerin taklit etmesi demek olmadığını, animasyon filmleri yardımıyla eğlenerek öğrenmenin mümkün olduğunu vurgulamıştır.

Suari & Pallarés, 2021 yılında 8-10 yaşlarında 16 çocuk ile yaptıkları çalışmanın amacı bir halk hikayesi karakterinin ahlaki kimliği ile görsel temsilleri arasında uyumlu ya da bağdaşmayan durumlarda tepkilerini ölçmektir. Bu amaç için önce karakterin görseli ardından hikaye dinlendikten sonra karakterin ahlaki kimliğini yorumlamaları istenmiştir. Tepkilerini ölçmek için Cilt İletkenlik Tepkisi (SCR) adlı elektrodermal bir araç kullanılmıştır. Bu araç verilen tepki sırasında cilt iletkenliğinde oluşan değişimi kaydetmektedir. Toplam 30 görsel değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda çocukların hikayede kullanılan karakterlerin ahlaki kimliklerin tutarlı olarak derecelendirdikleri, karakterin ahlaki kimliği ile çelişen bir görüntüde SCR sonuçlarında artış olduğu, çocukların kilo, güzellik, yüz ifadelerini, çene ve burnu birer ipucu olarak kullandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca çocuklar görsele atfettikleri ahlaki kimlik ile uyuşmayan bir davranış ile karşılaştıklarında ahlaki yargılarını değiştirme yoluna gitmişleridir. Bu durum çocukların sezgisel varsayımlarının değişebildiği bilincinde olduğunu yani göstermektedir.

Yurt dışında yapılan, imkanlar ve amaç dahilinde ulaşılabilen çalışmalar incelendiğinde 1970’li yıllardan itibaren sadece felsefi ve toplum davranışları olarak değil özellikle eğitimde iyi ve kötü kavramlarına ve çalışmaların farklı yaş

gruplarındaki çocuklara odaklanıldığı görülmüştür. Çalışmalarda çocukların iyi ve kötü kavramlarını nasıl tanımladığını, hangi durum kişi ve davranışlarla ilişkilendirdiğini, karar verirken kullandığı ölçütlerin neler olduğunu ortaya koymayı amaçlayan, çocukların düşünce evrelerine ve ahlaki olarak gelişimlerine, karakter eğitimlerine odaklanılan pek çok çalışma olduğu görülmektedir. Günümüze yaklaştıkça çalışmaların yine çocuklara odaklandığı bununla birlikte çocuklara direkt soru yöneltmek yerine çağın teknolojik ve güncel gelişmelerinden faydalanılarak animasyon filmleri, hikayeler, karakter analizleri, çeşitli testleri gibi yenilikleri de işe koşarak üzerinde çalışılan, önemini kaybetmeyen kavramlar olarak ele alındığı görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın deseni, çalışma grubu özellikleri, veri toplama araçları, veri toplama süreci, veri analizi, geçerlik ve güvenirlik hakkında bilgiler sunulacaktır.

3.1. Araştırmanın Modeli

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin iyi ve kötü kavramlarına yükledikleri anlamların incelendiği ve tasarlanan deneysel düzenden sonra ortaya çıkan yeni durumların öncekilerle karşılaştırıldığı çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; araştırılan konuya ait elde edilen verilerin derinlemesine betimlendiği, katılımcıların bakış açılarının anlaşılmasına çalışıldığı, çokluluk ve farklılık arayışının olduğu desen olarak tanımlanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Bu araştırmada genelleştirecek teorik bir anlayış ortaya koymaktan ziyade belirli olay veya koşullara ilişkin derin bir anlayışa ulaşmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma metodolojisi kullanılarak deneysel bir desen yürütülmüştür. Deneysel yöntemde amaç, incelenen olaydaki neden sonuç ilişkilerinin ortaya çıkarılmasıdır. Niteliksel araştırmanın nedensel ilişkileri tanımlayamadığı şeklindeki geleneksel görüş, kısıtlayıcı ve felsefi olarak miadını doldurmuş bir nedensellik kavramına dayanmaktadır (Maxwell, 2004b). Hem nitel hem de nicel araştırmacılar, nedensel çıkarım için nitel yöntemleri kullanmanın meşruiyetini giderek daha fazla kabul etmektedirler (Shadish, Cook & Campbell, 2002). Böyle bir yaklaşım, değişkenler arasındaki ilişkilerdeki düzenlilikleri basitçe göstermek yerine, nedenselliği süreçler ve mekanizmalar açısından düşünmeyi gerektirir (Maxwell, 2004a). Nitel bir araştırmadan nedensel açıklamalar çıkarmak kolay ve doğrudan bir iş değildir, ancak nitel araştırma bu açıdan nicel araştırmadan farklı da değildir. Bu çalışmada ilkökul öğrencilerinin uygulamadan önce sahip oldukları durum ve tasarlanan deneysel düzenden sonra sahip oldukları yeni

durum karşılaştırılmıştır. Tasarlanan bu deneysel nitel desen, mevcut durumdan daha iyi açıklamalar sağlamanın mümkün olabileceği inancını taşımaktadır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Muş İli, Bulanık İlçesinde bulunan MEB’ e bağlı bir ilkokulda öğrenim gören 14 kız, 11 erkek 25 dördüncü sınıf öğrencisinden oluşturmaktadır. Örneklemen belirlenmesinde araştırmaya hız ve pratiklik kazandıran, araştırmacının tanıdığı örneklem olan kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Tablo 3. 1: Çalışma Grubu Özellikleri

Öğrenci Kodları	Cinsiyet	Yaş	Devam Durumu
Ö1	Erkek	9	9 Hafta
Ö2	Kadın	12	9 Hafta
Ö3	Kadın	10	9 Hafta
Ö4	Kadın	9	9 Hafta
Ö5	Kadın	9	8 Hafta
Ö6	Kadın	9	5 Hafta
Ö7	Kadın	10	9 Hafta
Ö8	Kadın	10	9 Hafta
Ö9	Kadın	9	9 Hafta
Ö10	Kadın	10	9 Hafta
Ö11	Kadın	9	9 Hafta
Ö12	Kadın	9	9 Hafta
Ö13	Kadın	11	8 Hafta
Ö14	Erkek	10	9 Hafta
Ö15	Erkek	10	9 Hafta
Ö16	Kadın	9	9 Hafta
Ö17	Erkek	10	9 Hafta
Ö18	Erkek	9	9 Hafta
Ö19	Erkek	10	7 Hafta
Ö20	Erkek	10	9 Hafta
Ö21	Erkek	10	9 Hafta
Ö22	Kadın	9	9 Hafta
Ö23	Erkek	9	9 Hafta
Ö24	Erkek	9	9 Hafta
Ö25	Erkek	10	9 Hafta

Uygulamanın yapıldığı okul Muş İli Bulanık İlçesi merkezi okullarından birisi olup 18 sınıf öğretmeni, üçer şubesi, toplamda 350 öğrenci mevcudu bulunmaktadır. Çalışmanın katılan öğrencilerin üçünün babası üniversite mezunu diğerlerinin babaları ve anneleri genel olarak ilkokul ve lise mezunudur. Annelerden okuma yazma ve Türkçe bilmeyenler de mevcuttur. Ekonomik olarak geneli orta ve alt sınıftan oluşmaktadır. Çalışma gerekli izinler alınarak uygulanmaya başlanmıştır ve MEB onayı ile hafta içi

ders saatleri içinde yapılmıştır. Veli onayı alınan bütün öğrenciler derslere gönüllü olarak kayımlıdır. Sadece Ö5 ve Ö13 kodlu öğrenciler sekiz hafta, Ö19 kodlu öğrenci yedi hafta, Ö6 kodlu öğrenci beş hafta, diğer bütün öğrenciler dokuz hafta süren etkinliklerin tamamına katılım sağlamıştır.

Katılımcı isimleri gizli tutularak Ö1, Ö2, Ö3, Ö25 şeklinde kodlanmış ve veriler sunulurken bu kodlamalara bağlı kalınmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma görüşme, doküman analizi ve gözlem gibi birden fazla nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, yaşanan olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulduğu bir araştırma türü olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin iyi ve kötü kavramlarına yükledikleri anlamlara yönelik yapılan bu çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen, etkinlik planı öncesi ve sonrasında yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. İlk görüşme ardından uygulanan her etkinlik için farklı öğretim yöntem ve tekniği ile hem etkinlik süreci hem de etkinlik sonu ürünler değerlendirilerek veriler elde edilmiştir. Ayrıca araştırmacının görüşmeler ve etkinliklerin uygulanmasında aktif rol aldığı ve gözlemlerini not aldığı araştırmacı gözlem notları da veri toplama aracı olarak kabul edilebilir (Yıldırım & Şimşek, 2018).

3.3.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Yarı yapılandırılmış görüşme; bireyin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, duygu ve inanışlarına yani iç dünyası ve bakış açıları hakkında kapsamlı bilgi edinmek amacıyla oldukça etkili olan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırmacılar ilgili alan yazında kapsamlı araştırmalar yapmış ve ardından belirlenen problemi ile ilgili tüm boyutlarına yönelik sorular hazırlamışlardır. Hazırlanan sorular öncelikle aynı sınıf düzeyinde farklı bir grup ile denenmiş ve bu deneme sonucunda fark edilen hata ve eksiklikler giderilerek sorular üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Yeni sorular eklenmiş, bazı sorular çıkarılmış, alternatif sorular ve sonda sorular eklenmiştir. Ayrıca görüşme sorularının daha anlaşılır olabilmesi adına hem alanında uzman hem de öğretmenlik mesleğinde deneyime sahip kişilerden görüşler alınmıştır. Görüşme soruları ekler kısmında sunulmuştur.

Araştırmacının veli onayı alınan katılımcılarla yüz yüze ve okul ortamında, baş başa, sessiz bir ortamda, sohbet havasında gerçekleştirdiği görüşmeler yaklaşık 5-15 dakika sürmüş ve görüşmeler katılımcıların onayıyla kayıt altına alınmıştır. Ses kayıtları araştırmacının görüşme anında fark edemediği önemli noktaları gözden kaçırmaması, konuşmanın akış hızına müdahale etmeden etkin dinleyebilmesi amacıyla kullanılmıştır.

3.3.2. Etkinlik Dokümanları

Diğer kavramların öğretiminde olduğu gibi iyi ve kötü kavramlarının doğru ve eksiksiz anlamlandırılması ve var olan şemaların zenginleştirilmesi için pek çok kavram öğretim yöntem ve tekniği kullanılabilir. Bu öğretim yöntem ve tekniklerinden çalışmada kullanılan dokuz yöntem ve teknik aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Birinci etkinlikte soru-cevap tekniği kullanılmıştır. Soru-cevap tekniği; Eski Yunan filozoflarından Sokrat ile başlayan Buldurma yönteminin temelinde sorularla öğretim yani soru cevap tekniği vardır. Soru cevap tekniği günümüze kadar önemini ve gerekliliğini korumaktadır. Bu teknikte bilginin öğretmen tarafından doğrudan verilmesi, sunulması yerine öğrenilecek konu ile ilgili hazırlanan sorularla öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirme ve soruya verilen cevaptan yeni bir soru üreterek bilgiye ulaştırma amacı güden bir teknik olarak açıklanabilir (Aydın, 2001; Büyükalan Filiz, 2009).

İkinci etkinlikte kavram karikatürleri kullanılmıştır. Wittrock (1994), kavram karikatürleri, karikatürlerden farklı olarak eleştiri ya da gülmece içermeyen, öğreneni harekete geçirecek günlük deneyimlerden faydalanan (Akt., Baysarı, 2007) çoktan seçmeli sorula içeren bir yöntem teknik olarak açıklanabilir. Az yazı ve görsellerden faydalanan, konunun ana hatları ve temel sorunları ile ilgili üç ya da daha çok karakterli, diyaloglara dayanarak üretilen içeriklerdir. Amacı ise güldürmek değil senaryo dahilinde konu ya da kavramın sorgulanması, tartışma ortamı yaratmak, araştırmaya sevk etmek, eleştirilmesi, yapılandırılarak öğretimi, kavram aynılıklarını ortaya çıkarmak, konunun özetini çıkarmak bir de değerlendirmektir (Uğurel ve Morali, 2006). Kavram karikatürleri Bloom taksonomisinde üst düzey bilişsel basamaklardan olan değerlendirmek ve yaratmak gibi basamaklarda kullanılan kavram öğretim tekniğidir (Karaca, Kuzu, & Çalışkan, 2020).

Üçüncü etkinlikte tekzip metni kullanılmıştır. Tekzip metni bir konu ile ilgili doğruları açıklama, yanlış içerikleri düzeltme ve doğru bilgilendirme yapmak ve ilgilileri aydınlatmak için yazılan yazılara denir(Çetinkaya, 2006). Etkinlikte de iyi ve kötü kavramları ile ilgili önceden bilinen yanlışlıkların düzeltilmesi, eksikliklerin vurgulanması ve ilgililerin aydınlatılması için Mevlana'nın yazmış olduğu bir metin kullanılmıştır.

Dördüncü ve yedinci etkinlikte anlam çözümleme tabloları kullanılmıştır. Anlam çözümleme tabloları etkili kavram öğretim tekniklerinden birisidir. İki boyutlu olarak geliştirilen tabloların bir boyutunda incelenecek olan konuyu, nesne ya da kavram yer alırken diğer boyutunda ise incelenecek olan konu, nesne ya da kavramın hangi açılardan çözümleneceğine yer verilir. Bu teknik ile belirlenen konu, nesne ya da kavrama çok yönlü bakma ve ayrıntılı analiz etme, karşılaştırma imkânı sağlanmış olur (Tunçel, 2012).

Beşinci etkinlikte zihin haritası tekniği kullanılmıştır. Tonny Buzan' ın geliştirdiği zihin haritası tekniğine göre beyin örüntüyü ve bütünü tamamlama eğilimindedir. Beyin kavrama, depolama, analiz etme, üretme, kontrol etme işlevlerini gerçekleştirirken doğrusal ve sıralı bir şeklide değil çok yönlü ve yayılan şekilde çalışır. Zihin haritaları da hafıza ve yaratıcılık, öğrenme gibi pek çok işleve imkân sağlayan görsel, grafik bir düşünme aracıdır ve beynin bol egzersiz yapmasını sağlar. Hedef olarak belirlenen kavram görsel olarak merkeze yerleştirilerek başlar ve etrafa her biri ayrı konu başlığı olan dallar yayılır. Renkler, şifreler, resimler gibi pek çok hatırlatıcı, yaratıcı düşünmeyi/ eleştirel düşünmeyi geliştirici, özgür alan yaratan, iç görü kazandıracak unsur vardır. Sadece akademik öğretilerin kazandırılması ya da ölçülmesi için değil hedef belirlemek, kişileri analiz etmek, kişisel sorunları çözmek gibi pek çok amaca hizmet edebilmektedir (Buzan & Buzan, 2020).

Altıncı etkinlikte tahmin gözlem açıklama tekniği kullanılmıştır. Tahmin-gözlem- açıklama, yapılandırmacı yaklaşımda en çok kullanılan stratejilerden biridir. Öğrencilerin ön bilgilerinin aktif edildiği, nedeniyle birlikte sonucu tahmin etme aşaması, tahminde bulunulan konunun gözlemlenmesi aşaması ve son olarak tahmin ile gözlemin karşılaştırıldığı, çelişki varsa bu durumun sebeplerinin tartışıldığı ve bir karara bağlandığı aşama olan açıklama aşaması olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır (Bilen

& Köse, 2012). Öğrencinin motive süreçte motive ve aktif olduğu bir yöntemdir denilebilir.

Sekizinci etkinlikte akış şeması olarak da bilinen kavram haritası kullanılmıştır. Kavram haritaları, bireylerin nasıl öğrendikleriyle anlamlı öğrenme kuramları arasında ilişki kuran bir araçtır. Kazandırılmak istenen temel kavram ve alt kavramların listelenmesi, birincil kavramın başa diğerler kavramlar aşamalı olarak sıralanması, kavramlar arası ilişkilerin kısa cümlelerle açıklanması süreçlerinin sonucunda oluşturulmuş olur (Kalaycı & Çakmak, 2000).

Dokuzuncu etkinlikte balık kılıcı tekniği kullanılmıştır. Balık kılıcı, belli bir konunun balığın baş kısmına yazıldığı, konunun nedenlerinin, etkilerinin, sonuçlarının çok yönlü olarak analiz edilmesini ve bir karar verilmesini sağlayan bir tekniktir. Karmaşık problemlerde, belli bir sonuca ulaşmak ve geniş bakış açısıyla etkenleri grafiksel olarak belirleme amacıyla kullanılan bu tekniktir (Akçadağ, 2010).

Etkinliklerde sadece bir teknik kullanılmamış, birçok tekniğin iç içe geçmiş, belirli bir akışta ve düzende uygulanabilmesi için canlandırma, fotoğraf karesi, tersine çevirme, fotoğraf karesi, rol kartları gibi drama tekniklerinden de faydalanılmıştır. Dramaya gerçek anlamda öğretim yöntem ve tekniği olarak, 2005 yılında ilköğretim ve ortaöğretimde öğretim programlarının yeniden yapılandırılmasıyla başlanılmıştır. Yaparak yaşayarak öğrenme fırsatı veren drama; çocukların olayları, durumları ve bunlar arasındaki ilişkileri kolayca öğrenebilmelerini sağlamaktadır. İlkokulda ifade edici dil becerilerinin gelişimine, hayal gücünün gelişimine, karakter tanıma, sorgulama, açıklama yapma, insanların jest ve mimiklerini anlamlandırma, sözlü ve sözsüz iletişim kurma gibi pek çok becerisini olumlu yönde etkiler. Ayrıca derse karşı motivasyonu artırma ve kalıcı öğrenme artırma gibi işlevleri de bulunmaktadır (Calp, Şahin Kalyon, Bulut, & Kuşdemir, 2017).

Etkinlik planı kapsamında öğrencilerin yazılarına, yorumuna, yansımalarına dair dokümanları öğrenci tutum, motivasyon, algı ve tepkilerini ortaya çıkaran önemli veri kaynağını oluşturmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Etkinlik planı kapsamında hem ders saati içinde hem de ders sonunda değerlendirme amacı ile öğrenciler tarafından hazırlanan dokümanlarından elde edilen veriler kayıt altına alınmış, betimsel analiz ve içerik analizi yapılarak ayrıntılı olarak bulgular kısmında sunulmuştur.

3.3.3. Araştırmacı Gözlem Notları

Araştırmacının görüşmeler ve etkinliklerin uygulanmasında aktif rol aldığı ve gözlemlerini not aldığı araştırmacı gözlem notları da veri toplama aracı olarak kabul edilebilir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Çalışma boyunca araştırmacı süreçte aktif olarak görev aldığı için içinde bulunduğu durumları gözlemleyerek kayıt altına almıştır. Elde edilen veriler bulgular ve sonuçlar kısmında sunulmuştur.

3.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci için öncelikle gerekli izinler alınmış ardından öğrencilere birebir oldukları sessiz bir ortamda, araştırmacı tarafından hazırlanan ve on bir yarı yapılandırılmış sorusu yönlendirilmiştir. Bu görüşmeler katılımcının izni dahilinde kayıt altına alınmıştır. Bu işlem hem ilk görüşme hem de son görüşme sürecinde gerçekleşmiştir.

Araştırmacı tarafından hazırlanan dokuz etkinlik planı uygulanırken öğrencilerin sorulara verdiği cevaplar, yaptığı resimler, yazdığı şarkı, hikaye, şiir ve slogan, doldurduğu her bir etkinlik kağıdı katılımcı tarafından toplanarak muhafaza edilmiştir. Araştırmacı çalışmanın ve veri toplama sürecinin tamamına aktif olarak katılmıştır. Uygulamaların bazıları bireysel bazıları grup halinde uygulanmış ve ürünler de yine bazen bireysel bazen de grup olarak ortaya çıkarılmıştır. Etkinliklere dair açıklamalar uygulayıcı araştırmacı tarafından yapılmıştır. Çalışma için gerekli olan onay belgeleri Ekler kısmında sunulmuştur.

3.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Nitel araştırmalarda geçerlik, araştırmacının araştırdığı konuyu olabildiğince yansız gözlemlemesi ve ortaya çıkarması ile ilişkili bir kavramdır (Kirk ve Milleri 1986 Akt: Yıldırım & Şimşek, 2018). Çalışmanın iç geçerliğini sağlamak için veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme soruları öncelikle pilot uygulama yapılarak değerlendirilmiştir. Alanında uzman kişilerce kontrol edilmiş ve verilen dönütler dikkate alınmıştır. Pilot uygulama değerlendirmeleri ve uzman kişilerin dönütleri dikkate alınarak gerekli değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca iç geçerliği sağlamak için uygulama etkinliklerinde, çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri değerlendirme aşamasında kullanılmış ve veri çeşitlemesine gidilmiş, araştırmacı inandırıcılığı

güçlendirilmiştir. Elde edilen veriler ve bulguların alan yazındaki diğer çalışmalarla tutarlılığı gerek veri analizi gerekse yorumlama sürecinde dikkate alınmıştır.

Görüşmeler sırasında güven ortamı oluşturulmuş, gerekli açıklamalar yapılmış, gerekli izinler alınmış, katılımcı isimleri katılımcı verilerinin gizliliği için çalışmada kullanılmayıp katılımcılara kod adları verilmiştir. Ayrıca katılımcıların kendilerini rahatça ifade edebilmeleri için sohbet ortamı oluşturulmasına gayret edilmiştir. Görüşmeler öncelikle bilgisayar ortamına aktarılmış ardından kod kitapçığı oluşturularak kod, tema ve kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Yani çalışmada ayrıntılı betimlemeler yapılarak dış geçerlik sağlanması amaçlanmıştır. Kod, tema ve kategoriler alanda uzman bir kişi tarafından kontrol ettirilerek iç güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada elde edilen verilerin, farklı veri kaynaklarından elde edilen bilgiler kullanılarak kodlanan üçgenleme stratejisi ile geçerliliğin sağlanması amaçlanmıştır.

3.6. Verilerin Analizi

Strauss’a (1987) göre nitel araştırma verilerinde nicel araştırma verilerde olduğu gibi standart hale gelmiş bir veri analizi tekniği, araştırmayı sınırlandıracağı gerekçesiyle bulunmamaktadır. Standart teknikler olmamakla beraber araştırmacı bu çalışmada Wolcott (1994) tarafından önerilen “sistemik analiz” yapmıştır. Yani, verilerin orijinal formunu koruyarak betimlemekte ve verilerden elde ettiği sonuçlar ile bazı temalar ve temalar arası ilişkiler kurarak analizi bir adım öteye götürerek ilgililere kolaylık sağlamak için ek analizler sunmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Çalışmada elde edilen veriler öncelikle betimlenmiş ardından analiz edilmiş son olarak yorumlanmıştır. Verilerden kod ve kategori oluşturulurken bazı sorular için içerik analizi yapılırken bazı sorular için betimsel analiz yapılması uygun bulunmuştur. Burada amaç birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek ilgililere düzenli bir şekilde sunmaktır. Kodlama yaparken ortaya çıkan kategoriler alan yazında ya da verilerin içinde bulunan, konuyu en iyi yansıtacağı düşünülen kavramlardan gelmektedir. Tematik kodlamalar yapılırken araştırmacılar iç tutarlılık ve dış tutarlılık için temaların kendi içinde ve temalar arasında anlamlı bütünlük olup olmadığını sürekli kontrol edilmiş, eksik ya da hatalı olduğu düşünülen kod ve kategoriler değiştirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Bulguları

Yarı yapılandırılmış görüşme; bireyin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, duygu ve inanışlarına yani iç dünyası ve bakış açıları hakkında kapsamlı bilgi edinmek amacıyla oldukça etkili olan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Araştırmacılar ilgili alan yazında kapsamlı araştırmalar yapmış ve ardından belirlenen problemi ile ilgili tüm boyutlarına yönelik sorular hazırlamışlardır. Hazırlanan görüşme soruları uygulanacak olan etkinliklerden öncesinde öğrencilere yöneltilmiş verilen cevaplar kayıt altına alınmıştır. Ardından planlanan etkinlikler uygulanmıştır. Uygulanan etkinlik planının sonunda aynı görüşe sorular öğrencilere tekrar yöneltilerek verilen cevaplar kayıt altına alınmıştır.

Çalışmanın bu kısmında İlk görüşme ve son görüşmeye ait verilerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

4.1.1. İlk Görüşmeye İlişkin Bulgular

4.1.1.1. “İyi, İyilik, Kötü, Kötülük Nedir?” Alt Problemine İlişkin İlk Görüşme Bulguları

Bu alt probleme ait kapsamlı bilgilere ulaşılması için katılımcılara dört soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular tablolar altında ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 4. 1: “Bir Şeyin İyi Olduğuna Nasıl Karar Verirsiniz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Hissettirdiği duyguya bakma	İyi hissettiriyorsa, sevindiriyorsa, kötü hissetmiyorsa, mutlu ediyorsa, gönlüme-içime sorarak	Ö2, Ö10, Ö11, Ö13, Ö14, Ö15, Ö20, Ö24
Otoriteye göre değerlendirme	Kur-an’ı Kerim’e bakarım, Allah’ın yasakladıklarını yapmıyorsa, aile büyüklerim iyi diyor, annemin öğrettiklerine göre, sevap kazandırıyor	Ö1, Ö6, Ö7, Ö19
Fayda veya zararına bakma	Zor durumda olana yardım ediyorsa, sıkıntı çözülünce, bana güzel davranırsa, zarar vermiyorsa, bana yardım ederse, yere düşene yardım ederse, kardeşine güzel örnek olursa, kötülük yapmıyorsa, bir şey istediğimde veriyorsa, düşeni kaldırırsa, karşıdakinin canının acıyıp acımaması	Ö7, Ö9, Ö12, Ö13, Ö16, Ö18, Ö22
Eylemdeki kararlılığı gözlemlene	Gözlemleyerek, takip ederek, izleyerek	Ö4, Ö21
Somut göstergelere bakma	Kişinin gözleri kısık değilse, elinde silah yoksa, karşıdaki güler yüzlü olup olmadığına bakarak, söylenene değil davranışa bakarak, karşıdakinin gülümseyip gülümsemediği, davranışına değil sözlerine bakarak, davranışlarına bakarak	Ö5, Ö6, Ö7, Ö13, Ö21, Ö24
Beklentiye karşılama	Elma sağlamsa, şapka yırtık değilse, poşet yırtık değilse, parfüm dışındaki resmi gibi kokuyorsa, başımın dönmesini geçirirse (İlaç)	Ö23, Ö 24
Niyete göre	Bilinçli yapılıp yapılmadığına bakarak, karşıdaki kişiyi tanıyarak	Ö1, Ö3

Öğrencilerin bu soruya, iyi ve iyilik kavramlarını aynı kabul ederek sadece iyilik kavramı çerçevesinde cevaplar verdikleri görülmüştür. Sadece iki öğrenci şapka, poşet, elma, parfüm ve ilaç nesnelerinin beklentiye karşılamaları durumunda iyi olarak değerlendirebileceği cevabını vererek “iyi” kavramının sağlam, amaca uygun olan, ihtiyaca cevap veren anlamlarına atıfta bulunmuşlardır. Ayrıca dört öğrencinin açıklamalarında kullandıkları “güzel, zararsız, mutlu eden, can acıtmayan” kavramları da yine “iyi” kavramını tanımlayan sözcükler olarak kabul edilebilir. Bahsedilen durumların haricinde öğrencilerde iyi ve iyilik kavramlarını aynı anlamda kabul etme gibi bir kavram yanılgısına sahip oldukları görülmektedir. İyilik kavramına dair verilen cevaplardan hissettirdiği duyguya bakma, otoriteye göre değerlendirme, fayda veya zararına bakma, eylemdeki kararlılığı gözlemlene, Somut göstergelere bakma, Beklentiye karşılama, Niyete göre olmak üzere yedi kategori oluşturulmuştur.

Bu kategorilerden de anlaşılacağı gibi dördüncü sınıf öğrencileri Piaget’in Bilişsel Gelişim Kuramına göre somut işlem dönem özellikleri göstermektedir. Soyut olay ve kavramlarla ilgili problemleri tam olarak tek başlarına çözemedikleri için çevresinde rol modellere yani otorite saydıkları kişilere göre değerlendirme yoluna gitmekte ve karşıdaki kişilerin hislerini, niyetlerini, beklentilerini gözlemleyerek benmerkezcilikten uzaklaşıp toplumsal bakış açısı kazanmaya başlamış oldukları görülmektedir.

Tablo 4. 2: “Bir Şeyin Kötü Olduğuna Nasıl Karar Verirsiniz, Kötü nedir?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Eylemdeki Kararlılığı Gözleme	Davranışlarını izleyerek	Ö4, Ö8
Somut göstergelere bakma	Yüz ifadesine bakarak, elinde silah varsa, gözleri kısık bakıyorsa	Ö13, Ö24
Niyete bakma	Dürüst değilse, Allah ı kandırmak istiyorsa, yalan söylerse	Ö2, Ö20, Ö25
Otoriteye göre değerlendirme	Büyüklerim kötü diyor, annemin öğrettiklerine göre, şeytana uyuyorsa, sevap alamazsam diye, Allah’ın yasakladığı şeyi yapıyorsa	Ö1, Ö6, Ö7, Ö17, Ö19
Hissettirdiği duyguya bakma	Karşıdaki canını acıtıp acıtmamasına göre, kötü hissedersen, sevmezse	Ö7, Ö14, Ö16
Beklentiye karşılama	Sandalye kırık, çanta yırtık	Ö23
Fayda- zarar	İstediğim bir şeyi vermediği zaman, yapacağımız işi engelliyorsa, uyuşturucu kullanırsa, anne, babasına saygısızlık ediyorsa, iyi davranmazsa	Ö9, Ö16, Ö18, Ö22, Ö24

Birinci soruda olduğu gibi bu soruda da öğrenciler kötü ve kötülük kavramlarını bir kabul ederek sadece kötülük kavramı çerçevesinde cevaplar vermişlerdir. Sadece bir öğrenci, sandalye ve çanta nesnelerini kırık ve yırtık olmama durumunda kötü olarak değerlendirebileceği cevabını vererek kötü kavramının “sağlam olmama” anlamına atıfta bulunmuştur. Ayrıca bazı öğrencilerin açıklamalarında kullandıkları “kaba, can acıtan, engel, zararlı, engel, Allah’ın yasakladığı” kavramları da yine “kötü” kavramını tanımlatıcı sözcükler olarak kabul edilebilir. Bu durum öğrencilerde kötü ve kötülük kavramlarını aynı anlamda kabul etme gibi bir kavram yanılgısının olduğunu göstermektedir. Bu durumun dışında kötülük kavramına dair verilen cevaplardan hareketle hissettirdiği duyguya bakma, otoriteye göre değerlendirme, fayda veya zararına bakma, eylemdeki kararlılığı gözleme, Somut göstergelere bakma,

Beklentiye karşılama, Niyete göre olmak üzere yedi kategori oluşturulmuştur. Bir şeyim kötü olduğuna karar verirken karşıdaki kişi veya kişilerin niyetlerine, zarara uğrayıp uğramama durumlarını değerlendirmeleri, soyut göstergelerden yararlanmaları, olayları gözlemleyerek karar verme yolunu seçmeleri, bir otoritenin fikrini kendi fikirleri gibi benimsemeleri ve karşıdaki kişi veya kişilerin sözlerini dikkate alarak sözlü iletişimde, karşıdaki kişi veya kişilerin davranışlarını dikkate alarak çıkarımlarda bulunmaya çalışmaları toplumsal bakış açısı kazanma yönünden gelişmeler ben merkezcilikten uzaklaşmaya başladıklarını göstermektedir.

Tablo 4. 3: “İyilik Deyince Aklınıza Ne Geliyor?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Paylaşma/ikram etme	Ödünç eşya vermek, hediye vermek, dilenciye para vermek, insanların ihtiyaçlarını gidermek, alışverişte indirim yapmak	Ö3, Ö4, Ö5, Ö7, Ö8
Yardım etme	Fakirlere- yaşlılara-evsizlere-engellilere-hastalara-aile üyelerine- öğretmene-yere düşene yardım etmek, bedava bir şeyler dağıtmak	Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö10, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö18, Ö20, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25
Koruma	Kazaları engellemek, başına bir iş geleni evine götürmek, dalga geçeni-kötülük yapanı uyarmak, hayvanları- doğayı-sulara korumak	Ö10, Ö13, Ö18, Ö20, Ö21
Rahatlatıcı/destekleyici davranma	Birilerini sevindirmek-mutlu etmek, kalbi kırılanı onarmak, hoşgörülü olmak, tatlı dilli olmak, sarılmak	Ö2, Ö7, Ö23
İstenmeyen davranışlardan kaçınma	Kaba davranmamak, dalga geçmemek, bağırmmamak, kötülük yapmamak, dürüst olmak, güzel ahlaklı olmak, yardımsever olmak	Ö2, Ö13, Ö16, Ö17, Ö19, Ö21

Öğrencilerin iyilik denilince akıllarına gelen örnek davranışlar ile ilgili verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin büyük bir kısmının, olumlu kişiler arası ilişkiler olarak da adlandırılan, prososyal davranışlardan, yardım etme davranışına örnek verdikleri ve bu örnekler içerisinde en çok tekrarlayıcı olan örneğin “yaşlılara yardım etmek” örneğini verdikleri, bu örneği yine aynı kategoride yer alan “yere düşene yardım etmek” örneğinin takip ettiği görülmüştür. Yardım etme kategorisinde verilen örnekler, öğrencilerin yaşları ve bulundukları gelişim düzeyleri göz önüne alındığında gerek yaşadıkları çevre gerekse iletişim araçları aracılığıyla rol model aldıkları kişi veya kişilerce yapılan, çocuklara kazandırılmak istenen davranışlar olarak kabul edilebilir. Kendilerinden istenen ya da çevresindeki insanların yaptığı davranışları eleştirme, nedenlerini sorgulamak yerine itaat ve taklit etmektedirler. Diğer paylaşma/ ikram etme, yardım etme, koruma, rahatlatıcı/ destekleyici davranma kategorileri de yine prososyal

davranışlar referans alınarak oluşturulmuştur. İstenmeyen davranışlardan kaçınma kategorisinde öğrencilerin verdiği cevaplar çocukların “terse çevirebilme” ile ilgili cevaplar verdikleri görülmektedir.

Tablo 4. 4: “Kötülük Deyince Aklınıza Ne Geliyor?” Sorusuna İlişkin Bulgular

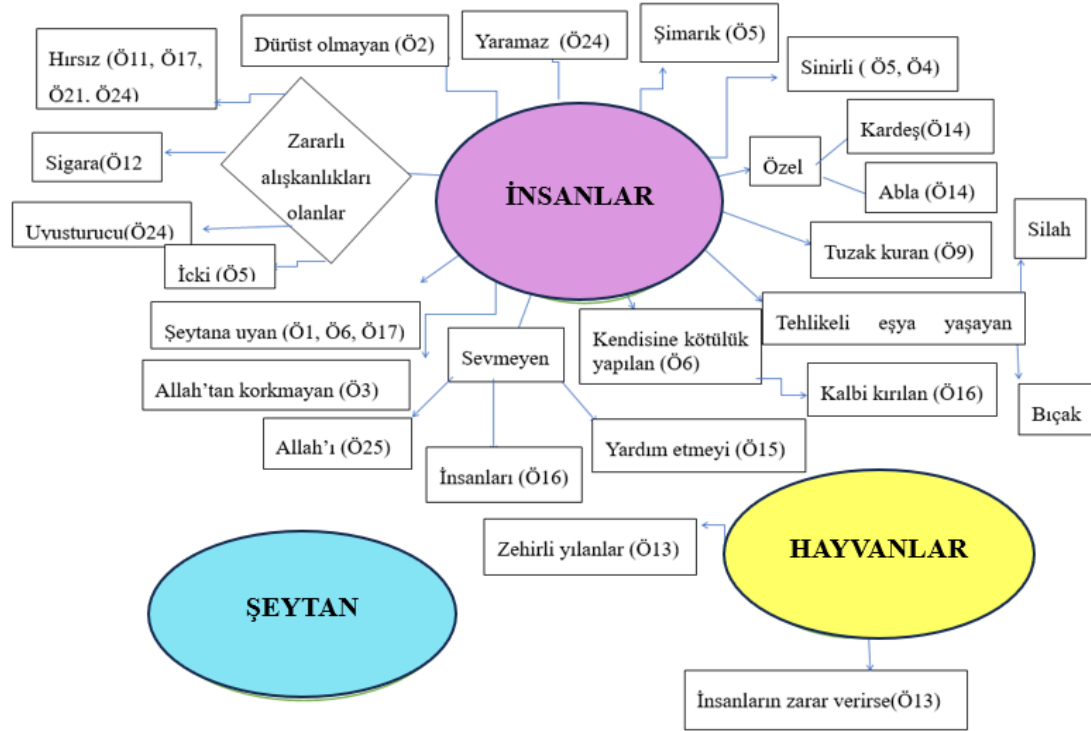
Kategori	Kod	Katılımcılar
Psikolojik zarar verme	Zor durumda olanlara gülmek, alay etmek, küfür etmek, kötü laf söylemek, lakap takmak, arkasından konuşmak, sinirlenmek-kızdırmak, üzme-üzülmek, ağlamak, kalp kırmak	Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö11, Ö12, Ö14, Ö16, Ö18, Ö19, Ö20, Ö22, Ö25
Maddi zarar verme	Hırsızlık yapmak	Ö10, Ö15, Ö25
Dine aykırı davranma	Dini aksatmak, şeytana uymak	Ö10, Ö17, Ö22
Fiziksel zarar verme	Hayvanlara- doğaya zarar vermek, adam öldürmek, vurmak, dövmek, tuzak kurmak, içki içmek, sigara içmek, yerleri dağıtmak	Ö1, Ö4, Ö5, Ö7, Ö10, Ö12, Ö13, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25
Beklentiye karşılamama	Yardım etmemek, aileyi sevmemek, anne baba sözü- ders dinlememek, doğru-dürüst olmamak, oyunda arkadaşlarımızı dışlamak, insafsız olmak,	Ö2, Ö4, Ö6, Ö9, Ö13, Ö15, Ö16, Ö20, Ö22, Ö23, Ö25

Kötülük denilince aklına neler geliyor sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde öğrencilerin, kötü kavramının “zarar veren” tanımına vurgu yaptıkları ve bu tanımla örtüşen örnekler verdikleri görülmektedir. Zarar verme özelliği amaç, uygulama ve sonuçlarına göre farklılaşarak psikolojik, maddi ve fiziksel zarar verme olmak üzere üç ayrı kategoride incelenmiştir. Ardından Piaget’in gelişim kuramına göre rol modelleri tarafından günlük hayatta kullanılan ve öğrencilerin de bağlamına göre kullandıkları fakat tam olarak tanımlayamadıkları din, şeytan gibi soyut kavramlar ile verdikleri örneklerden oluşan dine aykırı davranma ve tersi çevrilebilirlik yetisinin kazanıldığını gösteren “doğru söylemeyen, yardım etmeyen” gibi beklentiye karşılamama kategorisi olmak üzere beş kategori oluşturulmuştur.

4.1.1.2. “İyi, İyilik, Kötü, Kötülük Kavramları Kimlere veya Nelere Özgüdür?” Alt Problemine İlişkin İlk Görüşme Bulguları

Bu alt probleme ait kapsamlı bilgilere ulaşılması için katılımcılara dört soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular tablolar altında ayrı ayrı verilmiştir.

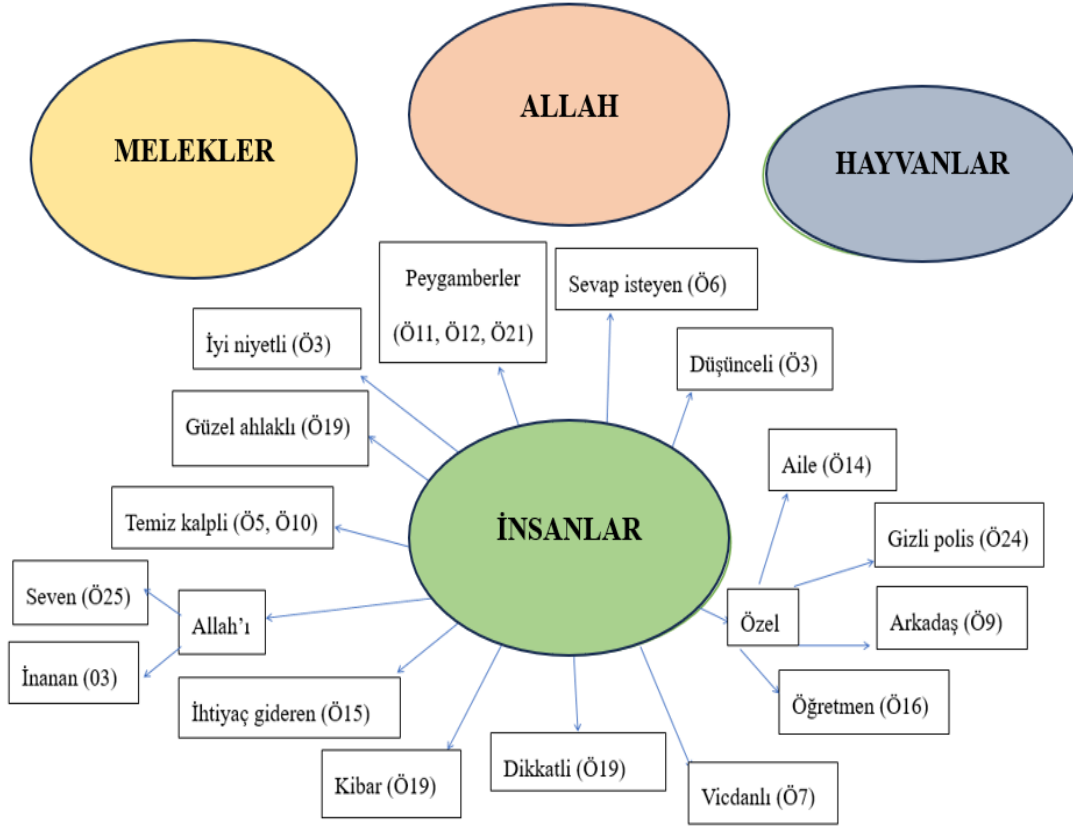
Şekil 4. 1: “Kimler kötülük yapar?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Öğrencilere sorulan “Kimler kötülük yapar?” sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde genel olarak insanlar üzerinde yoğunlaştıkları fakat açıklama ya da tanımlama yapamamalarına rağmen frekans olarak göz ardı edilemeyecek sayıda şeytan cevabının verdikleri için “Şeytan” kategorisi oluşturulmuştur. Yine “Kimler iyilik yapar?” sorusunda olduğu gibi özellikle hayvanlar sorulmamasına rağmen zehirli olduğu için yılan ve zarar verme özelliklerinden dolayı verilen hayvan cevapları ile “Hayvanlar” kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategorideki cevaplar öğrencilerin kötülük kavramını insan dışı bir canlıya atfetmeleri açısından önemlidir. “İnsanlar” kategorisinde verilen cevaplar incelendiğinde ise “Kimler iyilik yapar?” sorusunda olduğu gibi öğrencilerin kendi yaşantılarından ve yakın çevrelerinden esinlenerek özel kişi örnekleri verdikleri görülmüştür. Somut göstergelere dayanarak içki, sigara, uyuşturucu, bıçak kullanımı örnekleri verdikleri görülmüştür. Sevmemesi, kendisine kötülük yapılması örnekleri öğrencilerin “kötülük” kavramını gerekçelendirme, başkasının açısından olayı değerlendirme gibi odaktan uzaklaşarak daha geniş perspektifle olayları değerlendirme yetilerinin geliştiğine birer örnek olarak kabul edilebilir. Görüşme yapılan öğrencilerden bazılarının “annem, ablam, kardeşim” gibi özel yaşantılarından kişileri söyledikleri görülmüştür. Bu soruya verilen cevaplar

beklentiye karşılamayanlar, zararlı alışkanlıkları olanlar, dini kriterlere uymayanlar, hayvanlar ve özel kişiler üzere beş kategoride toplanmıştır.

Şekil 4. 2: Kimler İyilik Yapar? Sorusuna İlişkin Bulgular

Öğrencilere sorulan “Kimler iyilik yapar?” sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde genel olarak öğrencilerin kendi yaşantılarından ve yakın çevrelerinden esinlenerek (öğretmen, aile gibi) cevapladıkları gözlemlenmiştir. Oluşturulan 4 kategoriden “insanlar” kategorisi hariç hiçbir kategoride verilen cevabı destekleyici ya da açıklatıcı bir cümle kurulmamış soru sadece “Allah”, “Melek” ve “Hayvan” kavramları ile cevaplanmıştır. Frekansları göz ardı edilemeyecek düzeyde olan, belirtilen kategorilerde öğrencilerin açıklama ya da tanımlama yoluna gitmemelerinin sebebi yaşları gereği Piaget’in bilişsel gelişim kuramına göre daha soyut işlemler dönemine girmemiş olmaları ve yakın çevredeki rol modellerin sık tekrarladıkları ve çocukların da günlük hayatta kullandıkları fakat tam olarak açıklayamadığı soyut terimler olmaları olabilir. “Hayvanlar” kategorisinin öğrencilere özellikle sorulmamasına rağmen “iyilik” kavramını insan dışı bir canlı ile ilişkilendirmeleri, bakış açılarının ve düşünce tarzlarının farklı olduğunu gösterir

nitelikte olduğu için önemlidir. “İnsanlar” kategorisi incelendiğinde ise öğrencilerin yakın çevrelerindeki özel kişilerin yanı sıra yine soyut kavramlar olan “peygamber, sevap, Allah’ı sevmek, güzel ahlak, temiz kalp” gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu durum öğrencilerin dördüncü sınıf olmaları sebebiyle somut ve soyut dönem arası geçiş çağında ve soyut kavramlara karşı ilgilerinin artması ile ilgili olacağı düşünülmektedir.

Hayvanlar iyilik ya da kötülük yapabilirler mi sonda sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde ise öğrencilerin “akıl sahibi olma”, “bilinçli tercih” ve “gönüllülük” kriterlerini göz ardı ederek cevap verdikleri görülmektedir. Sadece Ö1 kodlu öğrenci “Akıllı yok, karar veremez, bizim gibi düşünemez” şeklinde açıklama yapmıştır. Bu cevap öğrencinin iyilik ve kötülük kavramlarını sadece insana özgü “ahlak kötülük” ile ilişkilendirmiş olduğu görülmektedir. Diğer öğrenciler ise “Sevmemize izin verirler.”, “Mesela aslan ormanı avcılardan korur.”, “Vahşi ısırabilirler, tırmalayabilirler.” şeklinde cevaplar vererek iyilik ya da kötülük yapabilecekleri düşüncesini savunmaktadırlar. Ayrıca öğrenciler genelde hayvan olarak sorulan sorulara, en fazla köpek ardında kedi örnekleri üzerinden açıklama yaptıkları görülmüştür. Bu da kavram öğretiminde öğrencilerin yakın çevreden başlayarak öğrendiklerini destekler niteliktedir. Yine başka bir öğrencinin “Boğa nineme saldırmıştı.” şeklindeki açıklaması kavramların, olguların kazanılmasında yaşantıların önemli olduğunu destekleyici niteliktedir.

4.1.1.3. “İyilik ve Kötülük Kişiden Kişiyeye Değişir Mi?” Alt Problemine İlişkin İlk Görüşme Bulguları

Tablo 4. 5: “Senin Kötü Dediğin Bir Duruma Başka Bir Kişi İyi Diyebilir Mi?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcı
İyi ve kötüde bireysel farklılıklar vardır	Damak tadı, düşünce, davranış, kişilik, hissedilen farkı	Ö4, Ö5, Ö8, Ö9, Ö12, Ö13, Ö15, Ö17, Ö18, Ö21, Ö22
İyi ve kötü koşullara göre değişir	Arkadaşını savunmak, kötülük yapma sevmek, kötüye kötüyü savunmak	Ö6, Ö7, Ö24
İyi iyidir kötü kötüdür	Elmanın faydası, görememek, önce anlamamak, kurallardır İyi iyidir kötü kötüdür	Ö1, Ö2, Ö3, Ö10, Ö14, Ö16, Ö19, Ö23, Ö25

İyi, kötü, iyilik ve kötülüğün kişiden kişiye, durumdan duruma değişip değişmeyeceği sorusuna öğrencilerin verdikleri “Evet değişebilir” ya da “Hayır değişemez” cevapları dikkate alınarak kategoriler oluşturulmuştur. İyilik ve kötülük algısının kişiden kişiye değişmeyeceğini düşünen öğrencilerin oluşturduğu iyi iyidir kötü kötüdür kategorisini oluşturan “Elmanın vücuda faydalı olduğunu herkes bilir, iyidir der.”, “Kötü bu değişmez ki herkes aynı şeyi söyler” ve “İyi iyidir kötü kötüdür kurallar değişmez” şeklindeki cevaplarının keskin ve kısa olduğu, destekleyici bir açıklama yapmadıkları görülmüştür. Bu durum öğrencilerin sorulan soyut kavramlara dair tam olarak kendilerine ait görüşler olmadığı, çevrelerindeki rol modellerin düşünce ve tutumlarına göre cevaplar verdiklerini düşündürmektedir.

Değişebileceği şeklinde cevap veren öğrencilerin benmerkezcilikten uzaklaşmaya başlayarak toplumsal bakış açıcı kazanmaya başladıkları, “Arkadaşımı seviyorsam kötü yaptığına iyi diyebilirim.” ve “Ben kötüysen kötülükler bana iyiymiş gibi gelebilir, iyi derim.” şeklinde cevapları İyi ve kötü koşullara göre değişir kategorisi ve “Benim sevdiğim yemeği siz sevmiyor olabilirsiniz.”, “Sizin düşüncelerinizle benim düşüncelerim farklı olabilir bana iyi olan sana kötü olabilir.”, “Bana iyi davranır iyi derim başkasına kötü davranır kötü der.” şeklinde cevaplar içeren İyi ve kötüde bireysel farklılıklar vardır kategorisi, farklılıkları dikkate alarak karşıdaki kişilerin düşünce, tutum, istek, niyet ve gereksinimlerine göre, empati kurarak düşüncelerini destekledikleri görülmektedir.

4.1.1.4. “İyilik ve Kötülük Yapılmasının Sebepleri Nelerdir?” Alt Problemine İlişkin İlk Görüşme Bulguları

Bu probleme ait kapsamlı bilgilere ulaşılması için katılımcılara üç soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular tablolar altında ayrı ayrı verilmiştir

Tablo 4. 6: “Niçin İyilik Yapılır?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Olumlu duygular sağlama	Güzel bir şey, iyi hissettirir, yürek temizler, iyi kalpli olmak için, mutlu eder, rahat uyutur, İçten gelir- can ister, kötü hissettirmez	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö10, Ö13, Ö14, Ö15, Ö22, Ö24
Beklentiye karşılama	Zor durumdakilerin ihtiyacı var, Allah’ın emri, yardım isteyen-hayvanları kırmamak için, yalancı olmamak için, insanlar kötü, pis demesin diye, ölenlere fayda sağlar, iyi davranana karşılık	Ö2, Ö4, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö13, Ö15, Ö19, Ö22, Ö23, Ö24,
Dini gereklilikleri yerine getirme	Sevap, cennete gitmek, günahlardan korunmak, Müslümanlık gereği, Allah gönderme sebebi, Allah’ın yanında olmak- Allah’ı sevdiği için	Ö2, Ö4, Ö5, Ö7, Ö11, Ö12, Ö20, Ö21, Ö23, Ö24, Ö25
Bağ kurma	Arkadaş olmak, arkadaşlığı devam ettirmek, sevmek	Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö23

İyilik yapma sebeplerini öğrenmek için sorulan sorulara verilen öğrenci cevapları incelendiğinde rahat uyuyabilmek, mutlu olmak, huzurlu olmak, kötü hissetmemek gibi olumlu duyguları sağlamayı amaçlayan cevapların verildiği görülmüştür. Bu cevaplar doğrultusunda olumlu duygu sağlama kategorisi, Ö15 kodlu öğrencinin “Eğer karşıdaki kişi benden yardım istememişse iyilik yaparım.” açıklaması, Ö11 kodlu öğrencinin “sevap kazanmak için iyilik yapılır” açıklaması ve Ö24 kodlu öğrencinin “İnsanlar kötüsün, pissen demesinler diye iyilik yapılır.” gibi açıklamalarından hareketle oluşturulan beklenti karşılama kategorisi, Ö23 kodlu öğrencinin “O (Karşımdaki) arkadaşım ise iyilik yaparım.” Ö18 kodlu öğrencinin “İyilik yapacağım kişiyi sevmeme bağlı.” gibi açıklamalarından hareketle oluşturulan bağ kurma kategorisi, Ö12 adlı öğrencinin “Müslüman olduğumuz için günahlardan korunmak için iyilik yaparız.” açıklaması ve Ö2 kodlu öğrencinin “Sevap olsun diye iyilik yaparız.” gibi açıklamalarından hareketle oluşturulan dini gereklilikler kategorisi olmak üzere dört kategori oluşturulmuştur. Öğrencilerin verdiği cevaplara bakıldığında artık bireysel isteklerden daha çok toplumsal hayatın gerekliliklerine göre iyiliği değerlendirdikleri görülmüştür.

Tablo 4. 7: “Niçin Kötülük Yapılır?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
İd	Kendini kontrol edememek, kötülüğü- şiddeti sevmek, kalp kırmaya tercih etmek, sinirlenmek, içinden gelmek, iyilik yapmayı sevmemek, empati kuramamak, mutlu olmak- eğlenmek için, alışkanlık, açgözlülük, şeytana uymak, karşıdakini küçük düşürmek	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25
Süper ego	Büyüklerden- dinlerinden- çevrelerinden öğrenmek, Cehenneme gitmek istemek, Kendilerini popüler sanmak, Müslüman olmamak	Ö1, Ö5, Ö6, Ö7, Ö18, Ö21, Ö23
Ego	İyilik yapmaktan bıkmak, ihtiyacı olmak, kişiyi sevmemek, parasız/borçlu/alacaklı olmak- zenginlik istemek	Ö2, Ö4, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö17, Ö18, Ö21, Ö24, Ö25

Öğrenciler tarafından verilen cevapların Slovaj Zizek’in kötülük sınıflamasına uygun olarak üç kategoride gruplandırılmıştır. İd kategorisinde verilen “Kendisini kontrol edemeyip küfür edip vurabilir.”, “Arkadaşı zor duruma düştüğünde hoşuna gidiyordur.”, “Parası vardır ama daha çok olsun istiyor olabilir.” şeklinde cevapların hem çeşitlilik hem de frekans olarak fazla olması öğrencilerin dönem olarak iç güdülerıyla hareket etmeleriyle ve diğer kişilerin davranışlarını değerlendirirken de kendileri gibi sebepsiz ve amaçsız hislerle hareket ettiklerini düşündüklerini göstermektedir denilebilir. Ego kategorisinde ise kişinin bireysel çıkarlarının ön planda olduğu, iradenin bozulması, yozlaşması sonucunda ortaya çıkan “Parası olmadığı için hırsızlık yapabilir.”, “Patronu parasını vermediği için çalışıyordu”, “Hep iyilik yapmıştır ama kimse ona iyilik yapmadığı için iyi olmaktan vaz geçip kötülük yapmak istiyordur.” şeklinde açıklamalar yaptıkları görülmektedir. Süper ego kategorisinde ise “Dinleri öyle yapmalarını isteyen kötü bir dindir.”, “Sınıfta kendilerini popüler sandıkları için, hava atmak için dalga geçebilirler.”, “Müslüman olmadıkları için kötülük yaparlar.” şeklinde açıklamalar yaptıkları görülmektedir.

4.1.1.5. “Kendine İyilik veya Kötülük Nasıl Olur?” Alt Problemine İlişkin İlk Görüşme Bulguları

Bu probleme ait kapsamlı bilgilere ulaşılması için katılımcılara iki soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular tablolar altında ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 4. 8: “Bir İnsan Kendine İyilik Yapabilir Mi?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Psikolojisini sağlam tutma	Tehlikeli durumda aileden destek alarak, zoru başarmak, kendini savunmak, yarım işini tamamlamak, yalnız kalabilmek, sürpriz/hediye mutlu etmek, tehlikelerden kaçmak, ders çalışmak, kendini korumak, arkadaş edinmek	Ö1, Ö4, Ö8, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö18, Ö23, Ö24
Kişisel bakım	Vücuduna-cildine-sağlığına dikkat etmek, zararlı şeyler kullanmamak, vücudu dinlendirmek, az yemek	Ö3, Ö5, Ö6, Ö8, Ö15, Ö23
Manevi tatmin	Kur'an-ı Kerim okumak, namaz kılmak	Ö17, Ö18, Ö22, Ö24, Ö25

Öğrencilerin kendisine iyilik yapıp yapamayacağı sorusuna sadece bir öğrenci kişinin kendisine iyilik yapılamayacağı, yine aynı öğrenciyle birlikte üç öğrenci daha kişinin kendisine kötülük yapamayacağı şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu durumun nedeni, öğrencilerin iyiliği sadece karşıdaki kişiye yapılan ve karşıdaki kişiden beklenen davranışlar olarak algıladıkları şeklinde yorumlanabilir. Kişinin kendisine iyilik yapabileceği cevabını veren öğrencilerin cevaplarından hareketle kişinin kendi gelişimine katkıda bulunduğu, kendisini mutlu ettiği ve sosyal bağları güçlendirmek amaçlı eylemlere örnekler verdikleri psikolojisini sağlam tutma kategorisi, daha somut örnekler verilen dış görünüş ile ilgili cevaplardan oluşan fiziksel bakım kategorisi ve bir takım dini ritüellere örnekler verdikleri manevi tatmin kategorisi olmak üzere üç kategori oluşturulmuştur. Öğrenciler, cevaplarından da görüldüğü gibi kişinin kendisine yapacağı iyiliklere örnek verirken bir insanın sadece maddi ve fiziksel görünüş ile ilgili ihtiyaçlarının olmadığı değil aynı zamanda psikoloji ve manevi ihtiyaçların da olduğunun ve bunların tamamlanması gerektiğinin farkında olduklarını göstermektedir.

Tablo 4. 9: “Bir İnsan Kendine Kötülük Yapabilir Mi?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Olumludan uzaklaşma	İyilik yapmaktan vazgeçmek	Ö8
Fiziksel zarar verme	Zararlı maddeler (alkol, uyuşturucu, sigara) kullanmak, kendisine vurmak-bıçaklamak/yakmak, İntihar etmek, kilo almak, dikkatsiz/tedbirsiz davranmak, sağlığına dikkat etmemek, hastaneye gitmemek	Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö10, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25
Olumsuzluğun gerçekleştirme	Ailesini üzme, kötülere uymak, kötülük yapmak, sinirlenmek, yalan söylemek, uyuşturucu satmak, kendine kızmak	Ö11, Ö13, Ö16, Ö17, Ö22, Ö24
İnsan kendine kötülük yapamaz	Başkasına	Ö2, Ö14, Ö18, Ö19

“Bir insan kendine kötülü yapabilir mi?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde dört öğrencinin “Kötülük başkasına yapılır, kendine yapılmaz” cevabı verdikleri görülmüştür. Bu durum öğrencilerin kötülüğü tek yönlü ve dar anlamda düşündüklerini göstermektedir. Kişinin kendisine kötülük yapabileceği yönünde cevap veren öğrencilerin cevaplarından hareketle olumludan uzaklaşma, fiziksel zarar verme ve olumsuzluğu gerçekleştirme olmak üzere üç kategori oluşturulmuştur. Fiziksel zarar verme kategorisinde yer alan cevapların büyük bir çoğunluğu “intihar etme, kendine vurma, bıçakla kesme” gibi davranışlara örnek verdikleri görülmektedir.

4.1.2.Son Görüşmeye İlişkin Bulgular

4.1.2.1. “İyi, İyilik, Kötü, Kötülük Nedir?” Alt Problemine İlişkin Son Görüşme Bulguları

Bu alt probleme ait kapsamlı bilgilere ulaşılması için katılımcılara dört soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular tablolar altında ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 4. 10: “Bir Şeyin İyi Olduğuna Nasıl Karar Verirsiniz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Zıddıyla tanımlama	Kötünün zıddı, küfretmemek, zararlı olamamak, can yakmamak, sıkıntılı olmamak, üzmemek,	Ö1, Ö3, Ö8, Ö15, Ö20
Fayda sağlama durumu	Faydalı, olumlu, katkı sağlayan, dürüst, sevgili- saygılı	Ö2, Ö3, Ö8, Ö10
Hissettirdiği duyguya bakma	Mutlu etmek, hoşuma gitmek, gülümsetmek, sevindirmek, üstünlük sağlamak	Ö3, Ö5, Ö8, Ö11, Ö20
Beklentiye karşılama	Vücudu örten- yakışan-sağlam- yırtık olmayan- güzel- geniş- kaliteli- kısalmamış (elbise), sağlam-ayağımı kaplayan- rengi güzel- beyaz- temiz (ayakkabı), Çalışkan-ödevlerini yapan- kitap okuyan- öğretmeni dinleyen (öğrenci), sağlam-boyalı- yırtık değil (ayakkabı), rahat (yatak), gol atan (futbolcu), Eğlenceli(futbol), çizilmemiş, temiz (masa), Sesi, sözler güzelse (müzik), güzel- sıcak (hava), sokakların temiz kalmasını sağlayan(çöplük), üzerine yazı yazılabilen (tahta), tadı lezzetli-kokusu hoş- yanmamış (yemek), 100 almak (not), içine eşya koyulabilen(dolap), öğretmen	Ö3, Ö4, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö15, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö25,
Eylemdeki kararlılığı gözlemleme	Davranışlarına bakarak, davranışlarını izleyerek, gözlemleyerek, sözlerine göre, düşünerek	Ö1, Ö4, Ö6, Ö7, Ö10, Ö11, Ö15, Ö22

Yapılan görüşmelerde öğrencilerin iyi kavramına dair açıklama yaparken çok az sayıda öğrencinin iyilik kavramına dair örnekler verdikleri geriye kalan çoğunluğun ise

iyi kavramına dair zıddı ile tanımlama, mutluluk verme durumu, fayda sağlama durumu, amaca uygun olma durumu, gözlemlene kategorileri ile ilişkili açıklamalar yaptıkları görülmüştür. Zıddı ile tanımlama kategorisi genel olarak küfretmek, can yakmak, üzmek gibi kötü olarak kabul edilen davranışların yapılmaması durumunu ve kelime olarak özellikle “kötünün zıddı” gibi açıklamaları içermektedir. Mutluluk verme durumu kategorisinde, davranışların kişide ve karşı tarafta bıraktığı hisse göre değerlendirme yaptıkları açıklamalardan oluşmaktadır. Amaca uygun olma durumu kategorisinde öğrenciler yemek, ayakkabı, elbise, yatak, masa, müzik, hava, çöplük, tahta, ders notu, dolap, koku gibi cansız varlıklara ait sağlamlık, güzel durma, kulağa hoş gelme, tadını beğenme, rahat olma, kullanılabilirlik gibi ölçütlere göre değerlendirmişlerdir. Ayrıca futbolcu, öğretmen gibi canlı varlıkları da varoluş amaçlarına göre değerlendirmişlerdir. Bu kategori öğrencilerin iyi kavramını sadece canlı hatta özelde insana dair davranışlara ait bir kavram olarak düşünmemeye başladıklarını, insana özgülükten daha geniş bakış açısıyla değerlendirme yoluna gittiklerini göstermektedir. Gözlemlene kategorisi de öğrencilerin davranış ya da varlığın iyi olduğuna karar verirken bilinçli yapıp yapılmaması, niyetin ne olduğu gibi ölçütler kullandıklarını gösteren bir kategoridir. Öğrencilerin cevaplarında genel olarak çeşitliliğin arttığı, örnek ve tanımları daha çok açıklama yoluna gittikleri görülmektedir.

Tablo 4. 11: “Bir Şeyin Kötü Olduğuna Nasıl Karar Verirsiniz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Zarar verme durumu	Can yakan, zararlı, tehlikeli, can alan, üzen, ağlatan, siniri bozan, döven, kalp kıran, baş döndüren- bayıltan- öldüren (uyuşturucu), böbrekleri alan(mafya), vuran, hasta eden (çöplük), Kaba davranan	Ö2, Ö3, Ö5, Ö8, Ö9, Ö10, Ö15, Ö18, Ö22, Ö24, Ö25
Zıddıyla tanımlama	Olumsuz, sevgisiz, sağlıksız, huzursuz eden, mutlu etmeyen, faydasız	Ö2, Ö3, Ö7, Ö8, Ö10
Gözlemleme	Görerek, yalandan yardım etmediğini kontrol ederek, gözlemleyerek, düşünerek	Ö1, Ö16, Ö21
Fayda sağlamama durumu	Yardımcı olmamak, hayvanlara su vermemek, paylaşmamak,	Ö22, Ö24, Ö25
Amaca uygun olmama durumu	Yırtık- sağlam olmayan- sert, eski- rengi değişmiş- siyah (ayakkabı), çürük- kırık- elbiselerin sığmadığı (dolap), kullanılmayan – yıkılmış, eski- sağlam değil(masa), yırtık (elbise), çürük-kurumuş(ağaç), kırık- çalışmayan (eşya), tadı çirkin(yemek)	Ö7, Ö8, Ö10, Ö12, Ö15, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö23,
Rahatsız Etme	Hoşa gitmeyen (koku), kulağı rahatsız eden- hoşa gitmeyen (müzik), İçinde istemeyen malzeme olan (yemek), Kokusu rahatsız eden(çöplük)	Ö3, Ö11, Ö18, Ö23, Ö25

“Bir şeyin kötü olduğuna nasıl karar verirsiniz?” sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde Zarar verme durumu, fayda sağlamama durumu, rahatsız etme, amaca uygun olmama, zıddıyla tanımlama, kötülüğe örnek verme, gözlemleme olmak üzere yedi kategori oluşturulmuştur. Zarar verme durumu kategorisinde yer alan cevaplar incelendiğinde kişiye başkası tarafından psikolojik veya fiziksel olarak veren söz ve davranışlarla verilen zarardan bahsedilmektedir. Fayda sağlamama durumu kategorisinde yer alan cevaplar incelendiğinde yine karşıdan beklenen davranışların gerçekleştirilmemesi durumuna örnek verdiği görülmektedir. Bu iki kategoride bulunan cevaplar, öğrencilerim kötü ve kötülük kavramlarını aynı kavram olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Amaca uygun olmama ve rahatsız etme kategorilerinde yer alan cevaplar incelendiğinde kötü kavramını elbise, ağaç, ayakkabı, ses, koku, yemek, dolap gibi cansız, insan dışı varlıklar ile ilişkilendirilerek açıklama yaptıkları görülmektedir. Bu durum öğrencilerin kötü ve kötülük kavramlarının birbirinden farklı olduğu bilgisine sahip olduklarını, kötü kavramına daha geniş bakış açısıyla değerlendirebildiklerini göstermektedir.

Tablo 4. 12: “İyilik Deyince Aklına Ne Geliyor?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Rahatlatma/ destekleme	Uyuyanın gözlüğünü çıkarmak, sevindirmek, dürüst olmak, öğretmenimi dinlemek, ormanları yakmamak, zorbalık etmemek, yatağını toplamak, eşyaları düzenli kullanmak, arkadaşlık etmek, sevmek, saygılı olmak, kızmamak, vurmamak, nezaket ifadeleri kullanmak, tatlı dilli olmak, ısrarcı olmamak	Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö10, Ö15, Ö16, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22
Yardım etme	Kardeşe- yükü ağır olana-yaşlılara, zor durumda olana, iş/temizlik yapana, ihtiyacı olana yardım etmek, Ablamın çantasını vermek	Ö2, Ö4, Ö5, Ö10, Ö15, Ö16, Ö20, Ö21, Ö22, Ö25
Paylaşma/ ikram etme	Dilenciye para, abiye su, hayvanlara yem-su vermek, paylaşmak, hediyeleşmek	Ö1, Ö2, Ö4, Ö5, Ö7, Ö9, Ö10, Ö15, Ö16, Ö19, Ö20, Ö23
Bilgilendirme	Hırsız şikâyet etmek	Ö11

Son görüşmede, öğrencilerin iyiliğe verdikleri örnekler incelendiğinde yardım etme, rahatlatıp destekleme, paylaşma, bilgilendirme gibi toplum yanlısı davranışlara örnekler verdikleri görülmektedir. En fazla örneğin yaşlılara ve fakirlere olmak üzere yardım etme kategorisine verildiği görülmekte en az verilen örnek ise bilgilendirme kategorisindedir. Son görüşmede verilen cevapların daha gündelik hayatta rutin olarak yapılan, basit davranışları içerdiği görülmektedir.

Tablo 4. 13: “Kötülük Deyince Aklına Neler Geliyor?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Doğal afetler	Deprem, heyelan, çığ, yıldırım, sel	Ö2, Ö3, Ö10, Ö12, Ö20, Ö22, Ö23, Ö25
Salgın hastalıklar	Korona, Maymun çiçeği, çöplerdeki mikroplar	Ö5, Ö12, Ö25
Uzuv eksikliği	Kolun olmaması, ayağın olmaması	Ö3, Ö21, Ö23
Psikolojik zarar verme	Kaba davranmak, küfür etmek, dışlamak, dalga geçmek, iftira atmak, lakap takmak	Ö6, Ö7, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö18, Ö23, Ö25
Maddi zarar verme	Hırsızlık, kumar oynamak	Ö2, Ö5, Ö11, Ö25
Doğaya zarar verme	Yerlere çöp atmak, ormanları ve canlıları yakmak	Ö6, Ö8, Ö9, Ö11, Ö19, Ö21,
Fiziksel zarar verme	İtmek, dövmek, öldürmek, organını çalmak, içki içmek, kavga etmek	Ö4, Ö5, Ö7, Ö12, Ö13, Ö15
Beklentiye karşılama	Yardım etmemek, vicdansızlık adaletsizlik, paylaşmamak sevmemek	Ö8, Ö9, Ö16,

Son görüşmede öğrencilere kötülük denilince akıllarına neler geldiği sorusuna verilen cevaplar incelenmiştir. İnceleme sonucunda öğrencilerin ilk görüşmede

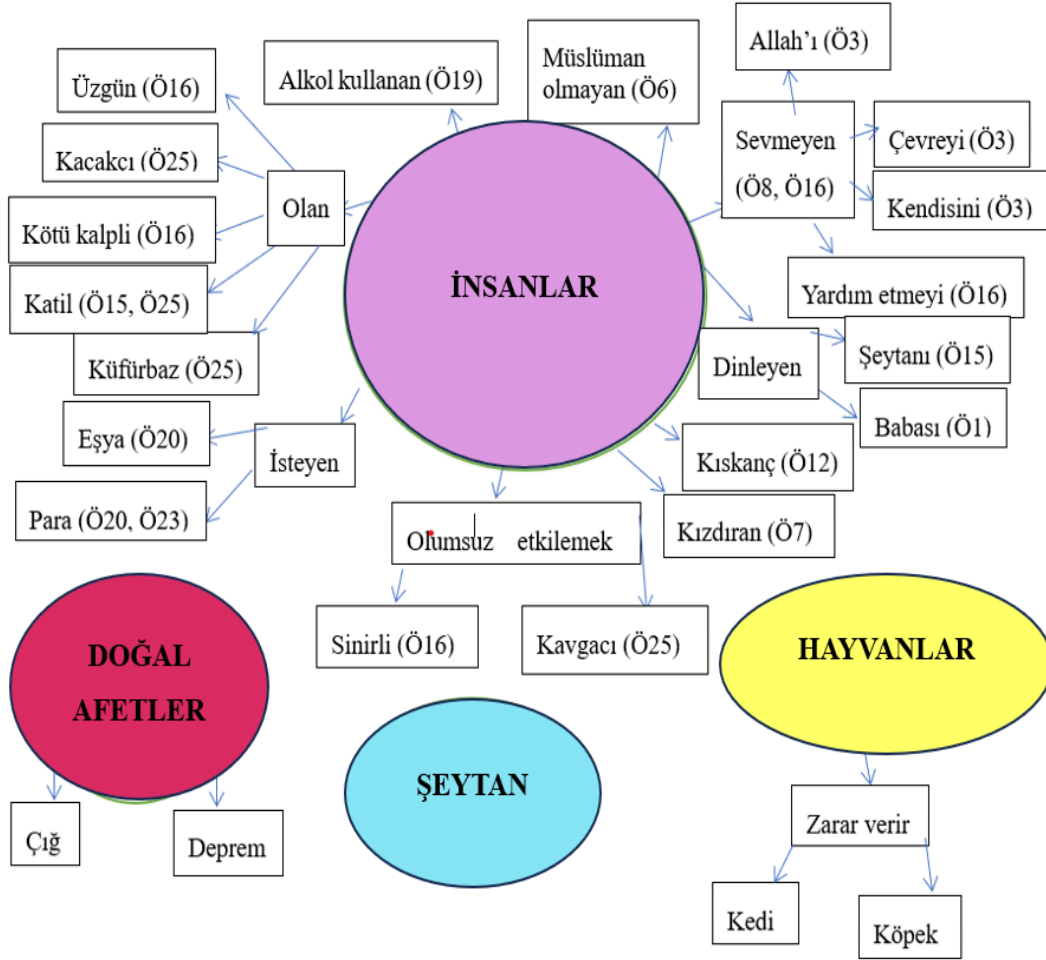
verdikleri insan davranışlarının sonucu ortaya çıkan, ahlaki kötülük kategorilerine ek olarak doğal kötülük kavramına ait yeni kategoriler eklenmiştir.

“Deprem kötüdür diyebiliriz aslında kötü değil ama sonuçları kötü, insanlar ölür, evler yok olur o yüzden kötü deriz.” ve “çok yağmur yağınca sel olur aslında bilmiyor kötülük olduğunu ama evlere giriyor duvarları yıkıyor.” şeklinde cevaplar içeren doğal afetler ve “Mesela biz çöp attık çöpte mikroplar pis kokarlar, bizi hasta ederler kötü olur.” ve “Korona insanları öldürüyor.” şeklinde cevaplar içeren salgın hastalıklar ile “Bir adamın kolu yok kendi işini yapamaz. Onun için kötü yani” şeklinde cevaplar içeren uzuv eksikliği kategorilerine ait örnekler verdikleri görülmektedir. En fazla verilen örnekler psikolojik kötülüğe aitken ikinci sırada doğal kötülüklere verilen örneklerde en fazla doğal afetlere örnekler verilmiştir.

4.1.2.2 “İyi, İyilik, Kötü, Kötülük Kavramları Kimlere veya Nelere Özgüdür?” Alt Problemine İlişkin Son Görüşme Bulguları

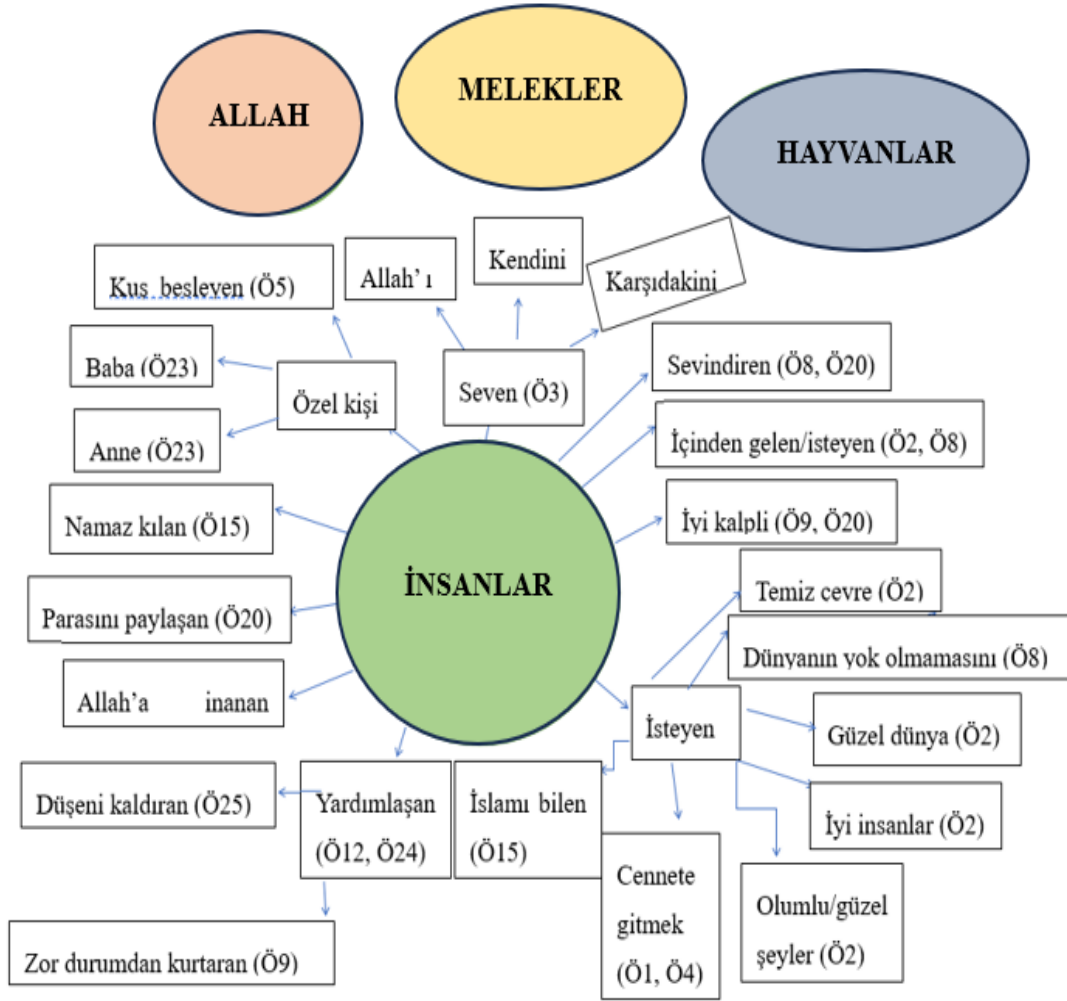
Bu alt probleme ait kapsamlı bilgilere ulaşılması için katılımcılara iki soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular tablolar altında ayrı ayrı verilmiştir.

Şekil 4. 3: “Kimler Kötülük Yapar?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“Kimler kötülük yapar?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde sadece bir öğrencinin “şeytan”, sadece bir öğrencinin “Çığ, deprem gibi doğal afetler”, iki öğrencinin ise “hayvanlar” cevaplarını verdikleri görülmektedir. Bu cevaplardan yola çıkarak öğrencilerin kötülüğü “insana ait bir özellik” olarak gördükleri sonucuna ulaşılabilir. İnsana özgü yani ahlaki kötülükler öğrenciler tarafından örneklendirilmiştir.

Şekil 4. 4: “Kimler İyilik Yapar?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“Kimler iyilik yapar?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde sadece birer öğrencinin Allah, hayvanlar ve melekler cevaplarını verdikleri görülmektedir. Diğer bütün öğrencilerin soruya insan ile ilgili cevaplar vermeleri öğrencilerin iyilik kavramını insana özgü bir kavram olarak algıladıkları sonucuna ulaştırmaktadır.

Hayvanların iyilik ya da kötülük yapabilir mi sonda sorusuna son görüşmede verilen cevaplar incelendiğinde Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö18, Ö20 kodlu öğrencilerin “Zürafa ot yerken ağzından düşen küçük parçacıkları otçul hayvanlar yer.”, “Koyun kuzuyu yalayarak temizler ve sütü ile besler.” ve Ö10, Ö16, Ö23, Ö24 kodlu öğrencilerin “Kışın aç kaldıklarında karınlarını doyurmak için ısırabilirler” şeklinde yapabileceğini savunan açıklamaları olduğu bunun yanı sıra ilk görüşmede sadece bir öğrencinin vurguladığı, “İyilik yapmak için akıllı olmamız gerekli düşünüp tercih yapma kabiliyetleri yok.” şeklinde yapamayacağını Ö2, Ö3, Ö9, Ö19 Ö21, Ö25 kodlu öğrencilerin savunan

açıklamalar olduğu görülmektedir. Öğrencilerin genel olarak iyilik ve kötülüğü değerlendirirken “akıl sahibi olma, bilinçli tercih, gönüllülük” kriterlerini göz önünde bulunduran açıklamalarında artış olduğu görülmektedir.

4.1.2.3. “İyilik ve Kötülük Kişiden Kişiye Değişir Mi?” Alt Problemine İlişkin Son Görüşme Bulguları

Tablo 4. 14: “Senin Kötü Dedğin Bir Duruma Başka Bir Kişi İyi Diyebilir Mi?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcı
İyi ve kötüde bireysel farklılıklar vardır	Avrupa’da- Türkiye’de sandviç, Banyoda uzun saç Mektubunu beğenilmemesi, Kırmızı başlıklı kızın kırmızı yazma takması, Çaya 5 şeker atılması, İyiliği kötü birinin değerlendirmesi,	Ö1, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö16, Ö20, Ö24,
İyi ve kötü değerlendireni n bakış açısına göre değişir	50 alan için 90- 100 alan için 90, parası olmayanın 10 TL kazanması, parası olanın 100 TL kazanması, ateş yakanın amacı, iyilik yapılanın memnuniyeti, kurdun temizlik yapması	Ö3, Ö4, Ö20, Ö22, Ö23, Ö25
İyi ve kötü koşullara göre değişir	Hasta- doktor, giysisi olmayan- soğuk, vurmak- vurana vurmak, avcı- kurt, su-sel, ateş- yangın, kazanan- kaybeden, kurt- anneanne	Ö2, Ö3, Ö4, Ö8, Ö11, Ö12, Ö18, Ö21, Ö22

“Senin kötü dediğin bir duruma başka bir kişi iyi diyebilir mi?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde sadece bir öğrencinin “Hayır değişmez, çünkü iyi ve kötü ayırt edilebilir herkes anlar.” cevabı verdiği yani iyi ve kötünün değişmez ve herkes tarafından aynı olduğunu kabul ettiği görülmektedir. Diğer bütün öğrencileri iyi ve kötü kavramlarının kişiden kişiye değişebileceğini ifade ettikleri görülmektedir. İyi ve kötü kavramlarının kişiden kişiye değişebileceğini kabul eden öğrencilerin cevapları ayrıntılı olarak incelendiğinde ise “Avrupa’da sandviç iyi kabul edilir ama Türkiye’de kötü kabul edilir.”, “Çaya 5 şeker atmaya ben kötü derim ama başkası iyi diyebilir.” gibi cevapların içeren Bireysel farklılıkların kabulü, “Her zaman sınavdan 50 alan bir öğrenci 90 alınca sevinip iyi diyebilir ama her zaman 100 alan bir öğrenci üzülüp kötü diyebilir.” ve “Ateşle çöpleri yakıp temizlik yapmak isteyen birine başkası kötü diyebilir” gibi cevapları içeren Değerlendirenin bakış açısı, “ Hastalanmak kötüdür ama doktorlar için iş olduğu içim iyi diyebilirler.” ve “Ateş mangalda et pişirirken iyi ama orman yangınından kötü diyebiliriz.” gibi cevapları içeren Bulunduğu konuma göre kategorilerinin olduğu görülmektedir.

4.1.2.4. “İyilik ve Kötülük Yapılmasının Sebepleri Nelerdir?” Alt Problemine İlişkin Son Görüşme Bulguları

Bu probleme ait kapsamlı bilgilere ulaşılması için katılımcılara üç soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular tablolar altında ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 4. 15: “Niçin İyilik Yapılır?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Sorumluluk	Yaratılış sebebi, düşünebilmek, bilinçli olmak, Müslüman olmak	Ö6, Ö10, Ö11, Ö19
Karşılık bekleme	Dünyayı güzelleştirmek, insanları iyileştirmek, İyilik yapmak-görmek, cennete gitmek, saygı görmek, sevap kazanmak, dua almak için	Ö2, Ö4, Ö5, Ö7, Ö8, Ö11, Ö12, Ö16, Ö21, Ö22
Hisler	Mutlu etmek/ hissetmek, istemek, kalbi iyi olmak, içten geldiği için	Ö1, Ö3, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö15, Ö16, Ö19, Ö20, Ö22, Ö24
Sevgi	Sevmek(Allah’ı, insanları, iyilik yapmayı), sevilme için	Ö3, Ö7, Ö16, Ö19, Ö24
Rahatlatma /destekleme	Yardımcı olmak, kalbi rahat ettirmek, zor duruma düşürmemek/ kurtarmak, üzmemek,	Ö6, Ö7, Ö9, Ö18, Ö24

Niçin iyilik yapılır sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde “Allah bizi iyilik yapalım diye yarattı.” Ve “Akıllı olduğum için düşünerek karar verim, iyilik yaparım.” Şeklinde cevaplar içeren Sorumluluk, “İyilik yapıp kelebek etkisi yaratırsam bütün insanlar iyi olur belki ilerde bana iyilik yaparlar.” ve “İyilik yaparsam sevaplarım çoğalır cenneti kazanabilirim.” şeklinde cevapları içeren Karşılık bekleme, “Bazen içimden bir ses iyilik yap ne olacak diyor.” ve “İyilik yaptığımda başkasını mutlu etmek beni mutlu ediyor.” şeklinde cevaplar içeren Hisler, “Allah’ı seviyorum ve beni sevmesi için” gibi cevaplar içeren Sevgi, “Mesela bir kişi yolda düştü onu kaldırırsam iyilik olur.” ve “İnsanlar üzülmesin diye” gibi cevaplar içeren Rahatlatma/ destekleme kategorilerinin oluşturulduğu görülmektedir. Öğrencilerin çoğunluğunun Karşılık bekleme ve Hisler kategorisinde daha çok görüş bildirdikleri görülmektedir.

Tablo 4. 16: “Niçin Kötülük Yapılır?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
İd	Karşıdakini aşağılamak/zarar vermek istemek/acımamak/gıcık olmak, empati kuramamak, mutlu olmak/eğlenmek, kötülüğü sevmek, aç olmak, iyilik yapmayı düşünmemek	Ö7, Ö10, Ö11, Ö12, Ö16, Ö18, Ö20, Ö24
Ego	Rahatsız ediliyor, iyilik yapmak istememek, parasız olmak, zengin olmak istemek, bananecilik, kızgın/sinirli olmak, iyilik yapmanın zor olması, Aklını kullanmamak/düşünmemek	Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö11, Ö16, Ö21, Ö22, Ö25
Süper ego	Üstün/güçlü görünmek/ intikam almak, Allah a inanmamak/dinlememek, Güzel dünya/örnek insan olmak istememek, Kötülük yapmayı öğrenmek/alışmak, Hapse girmemek/ ceza almamak, İnsanları sevmemek	Ö2, Ö3, Ö7, Ö8, Ö9, Ö16, Ö20, Ö23, Ö24, Ö25

“Kimler iyilik yapar?” sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde verilen cevaplar Slovaç Zizek’ in kötülük tiplerine göre üç kategoriye ulaşılmıştır. Bu üç kategori, kişinin kendisini iyi hissetmek için, sebepsiz ve amaçsız olarak aşırıya gitmesi ve ötekinde bulunandan rahatsız olduğu için yaptığı kötülükler id kategorisi, kişinin evrensel etik değerlere ters olsa bile kendi çıkarları için bencil hesaplamalar, açgözlülük gibi davranışlarının sonucu olarak ortaya çıkan ego kategorisi ve kişinin birey olarak kendi çıkarlarından ziyade bir grup ya da ideolojinin gereği olarak gördüğü ve evrensel değerlerden çok kültüre göre değişen ahlaki değerlerin ön planda olduğu, bireysel amaçlar için değil ait olunan grup için yapılan eylemler sonucu ortaya çıkan kötülük tipi süper ego olmak üzere üç kategori oluşturulmuştur. Öğrencilerin üç kategori içerisinde en çok örnek verdikleri kategori, Zizek’in de en yaygın kötülük türü olarak belirttiği ego kötülüğü kategorisi olmuştur. Bu durum öğrencilerin cevapları ile Zizek’in kötülük tipleri arasında tutarlılık olduğunu göstermektedir. Ayrıca ego kötülüğüne verilen “Paraya ihtiyacının olması, karşıdakinin kişiyi rahatsız ediyor olması” gibi açıklamalar, öğrencilerin kötülüğün sadece sonuç kısmına değil sebeplerini de değerlendirebildiklerini, davranışlara çok yönlü bakabilecek becerilere sahip olduklarını göstermektedir.

4.1.2.5. “Kendine İyilik ve Kötülük Nasıl Olur?” Alt Problemine İlişkin Son Görüşme Bulguları

Bu probleme ait kapsamlı bilgilere ulaşılması için katılımcılara iki soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular tablolar altında ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 4. 17: “Bir İnsan Kendine İyilik Yapabilir Mi?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Psikolojisini sağlam tutarak	Kendini eğlendirmek, yarım işini tamamlamak, Sakinleşme egzersizi yapmak, kendini ödüllendirmek, kendini savunmak	Ö9, Ö11, Ö12, Ö16, Ö18, Ö22
Kişisel bakım yaparak	Dövme yaptırmamak, güzel/ mevsime uygun elbise ve ayakkabı giyerek, kişisel bakımını yapmak (saç, vücut, kilo, spor), vurmamak/zarar vermemek, zararlı madde kullanmamak, sağlıklı beslenmek, Kendini savunmak (darbelere karşı), tedavi olmak, yatağını toplamak	Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10, Ö15, Ö16, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25,
Manevi tatmin sağlayarak	Başkalarına iyilik yapmak, saygı göstermek	Ö3, Ö19, Ö24,
Organları aracılığıyla	Organlar çalışarak (el, böbrek, göz, ayak),	Ö2, Ö5,
Kişisel gelişimini destekleyerek	Zayıf yönlerini geliştirmek, kitap okumak, yarışmaları kazanmak, kendini cesaretlendirmek, derslerimi çalışmak/tekrar yapmak	Ö4, Ö7, Ö8, Ö11, Ö22

İnsanlar kendisine iyilik yapabilir mi sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde “Üzgün olduğumda kendi kendime şarkı söyleyerek mutlu olurum.” ve “Kendime para biriktirerek elbise alırım, kalem alırım.” cevaplarını içeren Psikolojisini sağlam tutarak, “Hastalandığım zaman hastaneye giderim”, “Cips, kola, çikolata gibi zararlı maddeleri kullanmam. Dişimi fırçalarım, yüzümü yıkarım” ve “Sinirlenince kendime vurmam, kendimi bıçakla kesmem” cevaplarını içeren Kişisel bakım yaparak, “Zor durumda olan birisine yardım ettiğimde ben de mutlu olurum.” ve “Büyüklerime kötü sözler söylemem, su istediklerinde veririm.” cevaplarını içeren Manevi tatmin sağlayarak, “Mesela benim yazım biraz çirkin her gün biraz yazı yazarak yazımı güzelleştirebilirim.” ve “ Resim çizmek istiyorum ilk çizdiğimde olmayabilir o zaman kendime çizebilirsin diye cesaret veriyorum.” cevaplarını içeren Kişisel Gelişimini destekleyerek, “ Gözlerim görerek tehlikelerden korur, ayaklarım yürümemi sağlar, ellerim olmazsa su içemem.” cevaplarını içeren organları aracılığıyla kategorilerine ulaşılmıştır.

Tablo 4. 18: “Bir İnsan Kendine Kötülük Yapabilir Mi?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Kategori	Kod	Katılımcılar
Fiziksel zarar verme	Dövme yaptırmak, vücuduna zarar vermek (kesmek, vurmak, kırmak, saç yolmak), İntihar etmek, zararlı besinler tüketmek	Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö11, Ö12, Ö15, Ö16, Ö18, Ö20, Ö21, Ö23, Ö24, Ö25
Olumsuzlu gerçekleştirme	Başkalarına kötülük yapmak/sinirlendirmek, başkalarının her dediğini düşünmeden yapmak, hırsızlık yapmak, okula devamsızlık yapmak, kendisine beddua etmek	Ö2, Ö7, Ö20, Ö21, Ö22

İnsanlar kendisine kötülük yapabilir mi sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde sadece Ö8 ve Ö19 kodlu iki öğrencinin “Kötülük başkasına yapılır kendine yapılmaz.” ve “İnsan neden kendisine kötülük yapsın ki bilerek yapmaz bence” cevaplarını verdiği, diğer bütün öğrencilerin kişinin kendisine kötülük yapacağına dair cevaplar verdiği görülmektedir. Bu öğrencilerin kötülük ile ilgili tek yönlü düşündükleri düşünülebilir. Diğer öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde “Mesela ben sinirlendiğimde kendime vuruyorum, saçımı çekiyorum ceza olsun bana diye” ve “Cips yemek zararlı yersem vücuduma kötülük etmiş olurum.” şeklinde cevaplar içeren Fiziksel zarar verme ve “Yere düşen birisine yardım etmezsem” ve “Okula gitmezsem bir şey öğrenemem ve büyüyünce kimse beni işe almaz.” gibi cevapları içeren Olumsuzlu gerçekleştirme kategorilerinin oluşturulduğu görülmektedir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun fiziksel zarar verme kategorisinde cevaplar verdiği görülmektedir.

4.2. Öğrenci Ürünleri ve Uygulama Etkinliğine İlişkin Bulgular

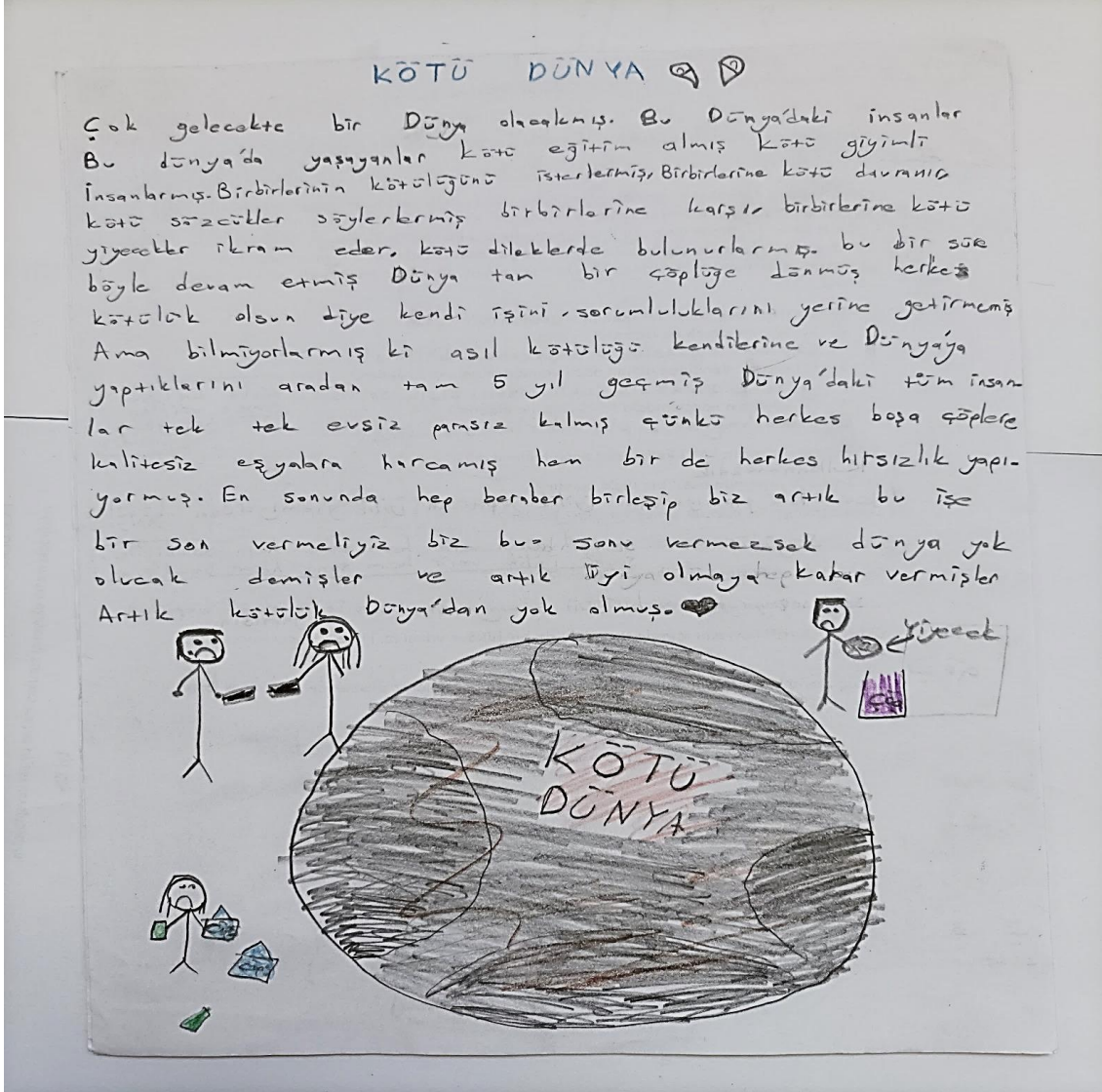
4.2.1. Birinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

Birinci etkinliğin ardından elde edilen öğrenci ürünlerinden aşağıda belirtilen bulgulara ulaşılmıştır.

Öncelikle etkinlik sonu ders saati içerisinde “En iyi kelime Çünkü;” Ve “En kötü kelime Çünkü;” cümlelerine boşluklara uygun olduğunu düşündükleri kelime ve açıklamasını yazdıkları cümleler incelenmiştir. Öğrencilerin en iyi kelime olarak; “Allah, melek, aile üyeleri, güneş, ilaç, mükemmel ve seni seviyorum” kelimelerini, en kötü kelime için ise “Şeytan, küfür, alkol, çirkin, seni sevmiyorum” cevaplarını verdikleri görülmüştür.

Gönüllü olanların evde hazırlayıp getirdiği hikayeler incelendiğinde genel olarak iyinin zıddı olan kötüyü vurguladıkları görülmüştür.

Resim 4. 1: Ö3 Kodlu Öğrencinin Yazdığı Hikâye

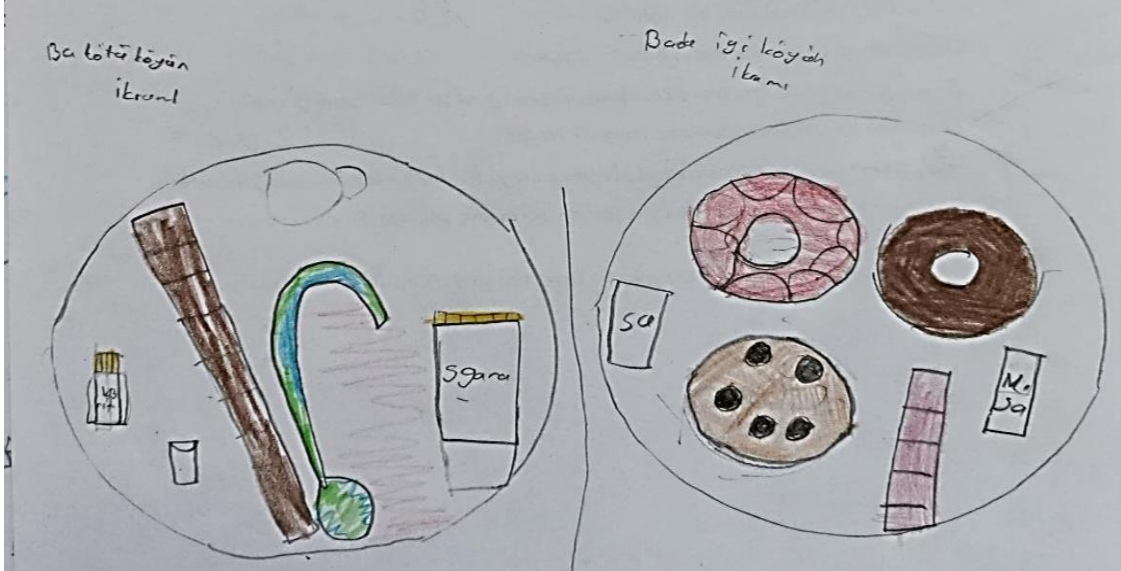

Resim 4.1’de Ö3 kodlu öğrenci tarafından yazılan hikâyede öğrencinin iyi ve kötü kavramını ahlaki iyilik ve kötülük kavramıyla aynı kabul ettiği görülmektedir. Resimlerde çizilen kişilerin üzgün, mutsuz, sevgisiz olarak çizildiği görülmektedir.

Diğer öğrencilerin yazdığı hikayeler de incelenmiştir. Hikayelerde genel olarak kötü kavramının; doğaya ve hayvanlara zarar veren, zararlı besinler tüketen, kötü söz söyleyen, sevgisiz, hırsızlık yapan, haksızlığa ses çıkarmayan, gürültülü, bağırان, asık suratlı, misafirperver olmayan gibi özelliklere sahip kişiler üzerinden anlatıldığı, İyi kavramının ise; sağlıklı besinler tüketen, misafirperver, doğaya zarar vermeyen, iyiliğe

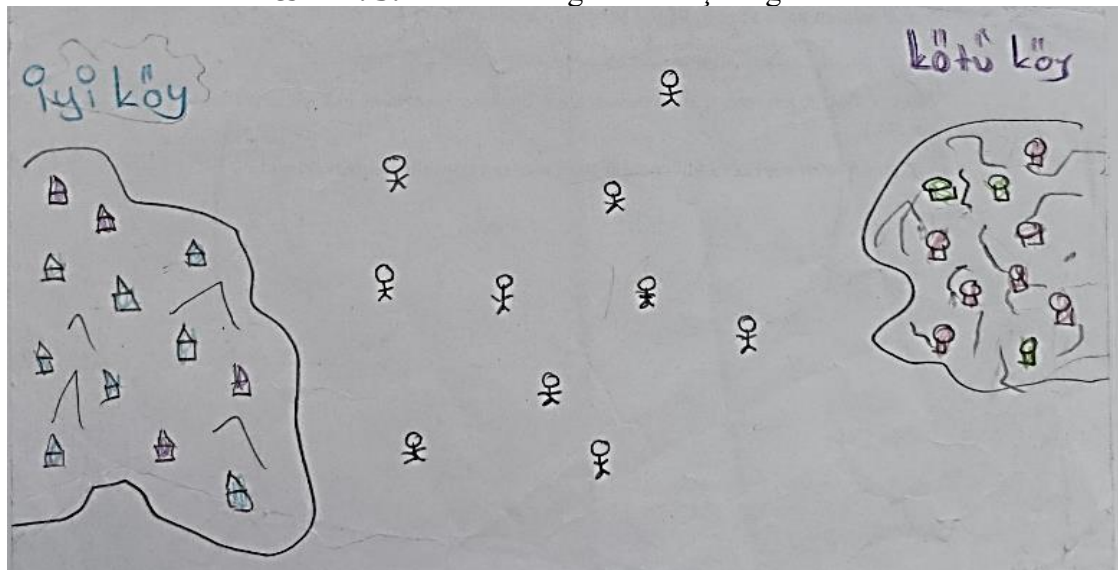
karşılık veren, kötülerle mücadele eden, kibar, yardımsever gibi özelliklere sahip kişiler üzerinden anlatıldığı görülmektedir. İnsanların bilinçli tercihleriyle yaptıkları davranışları iyi ve kötü olarak değerlendiren öğrencilerin “ahlaki kötülöklere” odaklandıkları görölmüştür.

Resim 4. 2: Ö12 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim

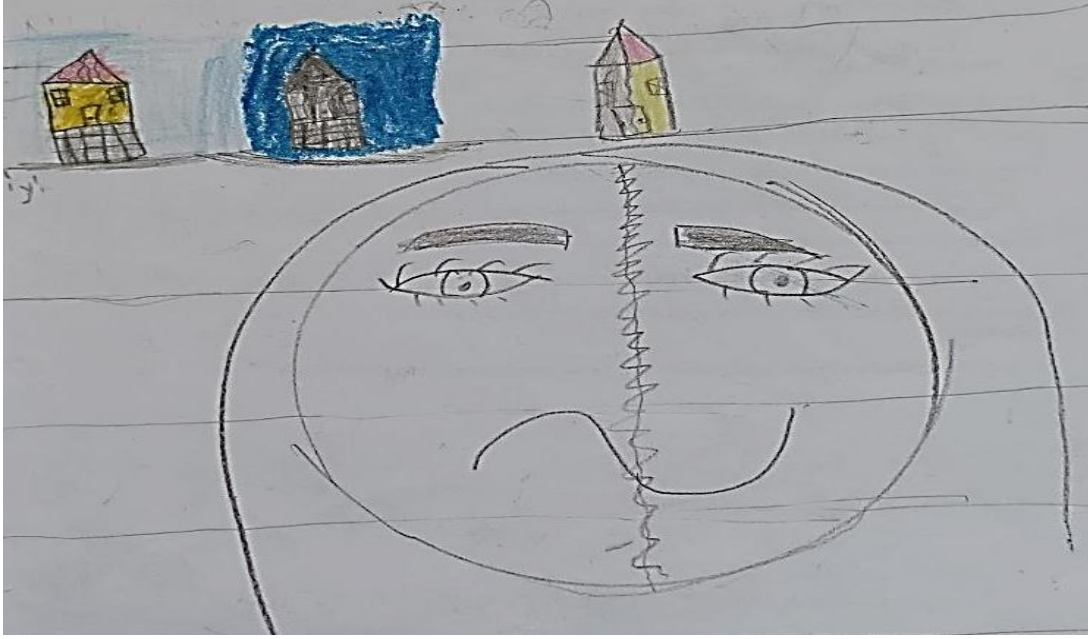
Resim 4.2’de Ö12 kodlu öğrenci iyi be kötü kavramlarını yiyecekler ile ilişkilendirmiş. Sigara, jelibon, kibrit, çakmak kötü kavramının zararlı, tehlikeli anlamına, su, pasta, kurabiye, meyve suyu, poğaç ise iyi kavramının sağlıklı, tadı güzel anlamında kullanılmıştır.

Resim 4. 3: Ö4 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim

Resim 4.3'te Ö4 kodlu öğrenci iyi ve kötünün zıt ve karşıt kavramlar olduğu bilgisine uygun resim çizmiştir. Resimde iyi köy ve kötü köyün sınırları keskin ve ayırdır. İyi köy olarak belirtilen alandaki evler sağlam ve düzenli, kötü köy olarak belirtilen alandaki evler eski, dağınık ve yıkık dökük olarak belirtilmiştir. Burada öğrenci iyi kavramını sağlamlık ve düzen ile kötü kavramını ise eski, dağınık anlamında kullanmıştır.

Resim 4. 4: Ö 22 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim

Resim 4.4'te Ö22 kodlu öğrenci iyi ve kötüyü aynı insan yüzünde aynı anda çizmiştir. Bu durumda öğrenci iyi ve kötünün aynı anda var olabileceğini anlatmaktadır. Resimde sağ tarafı mutlu sol tarafı üzgün resmederek iyi kavramını mutluluk, kötü kavramını üzüntü ile ilişkilendirmiştir. Ayrıca öğrenci doğa olaylarından gündüz, gece ve yarı gece yarı gündüz olmak üzere üç resim çizerek iyi, kötü, aynı anda hem iyi hem kötü yanı orta yol, birlikte var olma anlamlarını vurgulamıştır.

Öğrencilerin iyi ve kötü kavramlarını hikâye ve resimleriyle ifade ederken ayrı ayrı ve zıt kutuplar şeklinde olarak anlattıkları görülmüştür. Sadece Ö22 kodlu öğrencinin iyiler ve kötülerin aynı an içinde var olan ve birlikte yaşayan kişiler ve yaşanan olaylar üzerinden anlattığı görülmüştür.

Resim 4. 5: Ö12 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim

Resim 4.5'te Ö12 kodlu öğrencinin kötü kavramını kötülük kavramı olarak algıladığı ve insanların davranışlarına örnekler verdiği görülmektedir. Ağaçları kesmek, hayvanlara şiddet uygulamak, yerlere çöp atmak gibi davranışları resmettiği görülmektedir. Ayrıca kötülük yapan kişilerin yüz ifadeleri "sinirli" çizilerek kötülük ile sinirli kavramı ilişkilendirilmiştir.

Resim 4. 6: Ö2 Kodlu Öğrencinin Çizdiği Resim

Resim 4.6’da Ö2 kodlu öğrenci hem yazdığı hikâyede hem de çizdiği resimde ahlaki kötülükten değil, köyün doğal şartlarının kötülüğünden yani doğal kötülükten bahseden tek katılımcı olması dikkate değer bir veri olarak görülmektedir.

Birinci etkinlik sonucunda elde edilen öğrenci ürünlerinde genel olarak iyi ve kötü kavramlarının birbirinin zıddı olduğu vurgulanmış olduğu, çok az sayıda öğrencinin iyi ve kötüyü aynı anda bulundurduğu ve çoğunlukla kötülük olarak ahlaki kötülüklerin hikayelere ve resimlere konu olduğu ulaşılmıştır.

4.2.2. İkinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

Öğrencilere öncelikle karikatür, kavram karikatürleri hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmış, karikatür ile kavram karikatürünün amaç, kullanım yeri gibi pek çok farklılığı olduğu vurgulanmıştır. Kavram karikatürleri araştırmacı tarafından öğrenci seviyelerine ve kazanıma uygun, özel olarak hazırlanmıştır. Kazanımın doğasına uygun, daha verimli olacağı düşünüldüğü için grup çalışması tercih edilmiş ve aşağıda sunulan bulgulara ulaşılmıştır.

Karikatürlere dair grup cevapları incelendiğinde öğrencilerin, sunulan karikatürde verilmek istenen “kişinin bakış açısına, kriterlerine göre olay ve durumları iyi ya da kötü olarak değerlendirebileceği” mesajını hissettikleri ve bu mesaja uygun açıklamalar yaptıkları görülmüştür.

Kavram karikatürlerine dair grup görüşleri incelendiğinde öğrencilerin, sunulan kavram karikatürde verilmek istenen mesajı hissettikleri ve bu mesaja uygun açıklamalar yaptıkları görülmüştür. Ayrıca grup çalışması olduğu için, açıklamalardan da anlaşılacağı üzere fikir alışveriş, kendi fikrini savunma, grup çalışması becerilerine de katkı sunduğu düşünülmektedir.

Kırmızı Beyaz Grubu öğrencilerin aralarında geçen;

Ö7: Zor durumda olana yardım etmeliyiz.

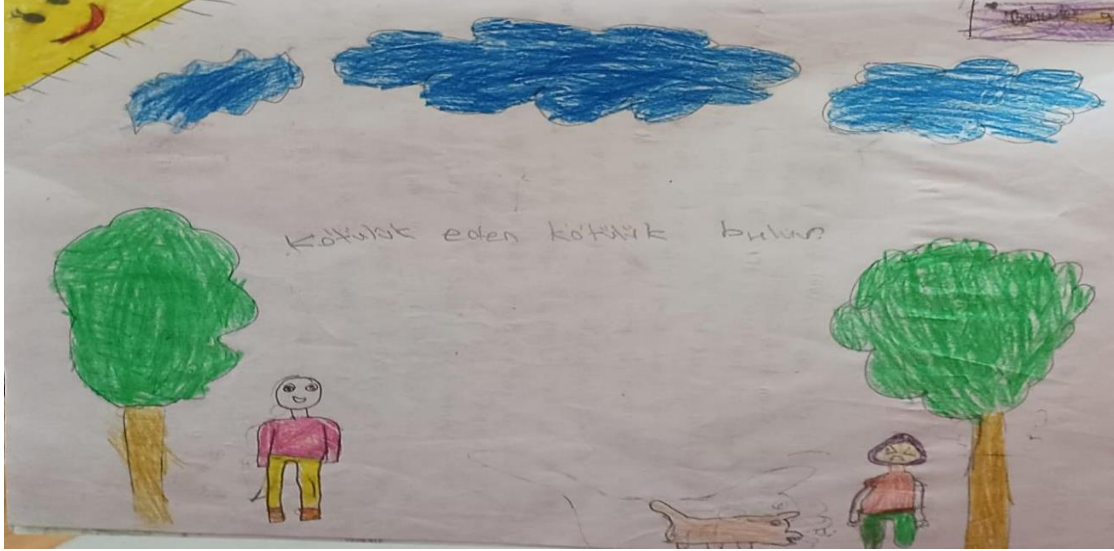
Ö13: Birisi bize yardım ettiğinde karşılık olarak biz de yardım etmeliyiz,

Ö15: Ama iyilik karşılıksız olur,

Ö20: İstiyorsak yapmalıyız, zorla değil.

Şeklindeki diyalogda da görüldüğü gibi iyi ve kötünün değerlendiren kişinin kriterine göre değiştiği konusuna bir fikirlerin oluşmaya başladığı görülmektedir.

Resim 4. 7: Boncuk Grubu Üyelerinin Kötülük Kavramıyla İlgili Afişi

Resim 4.7’ de öğrenciler kötülük kavramını “kötülük eden kötülük bulur” sloganı ile sundukları görülmektedir. Bu slogan grup üyesi öğrencilerin iyilik ve kötülüğü ödül- ceza olarak karşılık beklentisi içinde olduklarını düşündürmektedir.

4.2.3. Üçüncü Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

Kulaktan kulağa oynarken bilgilerin değiştiğini fark etmişler ve bunun sebebinin yanlış anlaşılma olduğunu söylemişlerdir. Ö3 kodlu öğrenci “Kelebek etkisi gibi ben yanlış söyleyince diğerleri de yanlış söyledi.” şeklinde değerlendirme yapmıştır.

Cümlelerin doğruları tahtaya yazılmış ve üzerinde fikir alışverişi yapılmıştır. “İyiliğe nereye gidiyorsun demişler, kötülüğe demiş.” Cümlesine Ö 2 kodlu öğrenci “İyi birisi kötü yoldan giderek kötü olabilir” şeklinde,

“Birçok iyiliğin karşısında kötülük vardır.” Cümlesine Ö 23 kodlu öğrenci “İyi sandığımız kötü çıkabilir” ve Ö 11 kodlu öğrenci “Birisi kötülük yaptığında biz de iyilik yapmalıyız” şeklinde,

Zülfü Livaneli’nin “Kötülük ve iyilik bir tek şeydir, parçalanamaz. İyilik, kötülükten ayrı değildir.” Cümlesine Ö 8 kodlu öğrenci “İyilik yoksa kötülük yok olur, İyiliğin zıddı olmazsa anlamı olmaz.” ve Ö 10 kodlu öğrenci “Kötülük olmazsa iyilik,

iyilik olmazsa kötülük olmaz bu onların doğasında var” ve Ö 15 kodlu öğrenci “İyilik yapınca arkasından kötülük gelir, kötülük yapınca arkasından iyilik gelir” şeklinde,

“İyilik yapmasını bilmiyorsan, hiç olmazsa kötülük yapma.” Cümlesine Ö 4 kodlu öğrenci “kötülük yapmamak da iyiliktir.” Ve Ö 18 kodlu öğrenci “Köpeğe mama vermiyorsan bari dövme” şeklinde,

“İyilik, iyilikten, kötülük de kötülükten doğar.” Cümlesine Ö 16 kodlu öğrenci “Annesi iyiye çocuğu da iyi olur” ve Ö 19 kodlu öğrenci “Ben kötülük yaparsam siz de kötülük yaparsınız, ben iyilik yaparsam siz de iyilik yaparsınız” şeklinde

“Kötü iyiyi tanır ama iyi kötüyü tanıyamaz.” Cümlesine Ö 5 kodlu öğrenci “İyiler temiz kalpli oldukları için burnunun önündeki kötülüğü anlamaz.” şeklinde açıklamalar yapmışlardır.

Açıklamalar öğrencilerin soyut kavramları gerçek anlamına uygun yorumlayabildiklerini göstermektedir.

4.2.4. Dördüncü Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

Bir şeyin aynı zamanda hem iyi hem kötü hem de ne iyi ne kötü olabileceği ile ilgili hazırlanan etkinliğe öncelikle yapboz yarışması ile başlanmıştır. Yapbozu ilk tamamlayan yani kazanan, kaybeden ve izleyici rollerindeki öğrencilere oyun sonunda ne hissettikleri sorulmuştur.

Fotoğraf 4. 1: Yapboz Yarışmasında Öğrenciler

Fotoğraf 4. 2: Yapboz Yarışmasını Bitirince Öğrenciler

Kazanan ve kaybeden öğrenciler beklenen cevapları vermişlerdir. Fakat izleyici durumundaki öğrenciler kendi hislerini anlatırken bazıları izlerken sıkıldığını, bir şey hissetmediğini ifade ederken, Ö7 kodlu öğrenci “Belki sevdiğim birisi kazanırsa ben de sevinebilirim, iyi bir durumda olabilirim” şeklinde açıklama yapmıştır. Oyunun amacına ulaştığı düşünülerek ikişerli gruplara rolleri dağıtılmış ve donuk imge yapmaları istenir. Grupların yaptığı donuk imgeler incelendiğinde öğrencilerin rollerine uygun bir durum ya da nesnenin bulunduğu ortama göre iyi ya da kötü olarak değerlendirileceğinin farkında oldukları gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 4. 3: Ö17 ve Ö22 Kodlu Öğrencilerin Donuk İmge Örneği

Fotoğraf 4.3’te Ö17 ve Ö22 kodlu öğrencilerin donuk imgesinde, ateşin bulunduğu ortama göre yemek pişirirken fayda sağladığı için iyi kabul edildiğini yangın

ıkması durumundan kötü olarak kabul edildiğini gösteren bir donuk imge rneği sunulmuştur.

Fotoğraf 4. 4: Klasik Kırmızı Başlıklı Kız Masalını İzleyen ğrenciler

Resim 4.4'te öğrencilerin ilgi ve dikkatle Kırmızı Başlıklı Kız masalını dinledikleri görülmektedir.

Fotoğraf 4. 5:Anlam zmlleme Tablolarını Gruplar Halinde Dolduran ğrenciler

Fotoğraf 4.5' te görüldüğü gibi gruplar anlam zmlleme tablolarını karşılıklı konuşarak, fikir alışverişi yaparak doldurdular, bu durumun öğrencilerin konuşma, dinleme, eleştiri yapma, ikna etme gibi becerilerini geliştirdiği görülmektedir.

Resim 4. 8: Ponçık Grubu Üyelerinin Doldurduğu Anlam Çözümleme Tablosu

Sorular:

1- Kaç numaralı cümlelerde sadece iyi işaretlendi? Neden? Açıklayınız.

2. Anne si'nin dediği ne tom om demesi.

5. Annesini sevdiği için çiçek topladı.

8. Kıza zarar vermeden kurabiyeleri geri verdi.

14. Avcı'nın orda, gı kurdan Jerin'i söylemesi.

20. Kurdun kırmızı başlıklı kızın kurdun ona zarar vermeden avcıyı, çörmesi.

21. Kırmızı başlıklı kızın zarar vermeden kıldığını anlayınca hemen yitirdi baş.

23. Kırmızı başlıklı kızın avcıya teşekkür etmesi. Çünkü ona yord. mehi.

2- Kaç numaralı cümlelerde sadece kötü işaretlendi? Neden? Açıklayınız.

6. Annesine kurabiyeleri götürmesi için kirletmemesi. Yoksa anananesi hasta bna bilir.

7. Belki ona saldırabilir.

9. Kırmızı başlıklı kız tonımad. bir kurt ile konuşmaması lazımdı.

12. Annesinin sözünü dinlemediği için kaybolması.

15. Avcıyı tonımad. gı için ben ce gitmemesi lazımdı.

16. Hem kırmızı başlıklı kızın ana annesinin derine geçerek kırmızı başlıklı kızın zarar vermesi.

18. Kötü cümleler kullanılarak cevap vermesi.

3- Kaç numaralı cümlelerde hem iyi hem kötü işaretlendi? Neden? Açıklayınız.

3. Belki kötü bir yer oldu. Belki iyi bir yer oldu. gı için.

10. Belki bilmeyerek bir hayvana vurması. Belki saldırıyan bir hayvana vurabili.

13. Belki orda bir olmı saydı. Yada orda kaybolması.

22. Belki kurt ölebilir yada iyi bir şey yaptı. gı için.

4- Kaç numaralı cümlelerde ne iyi ne kötü işaretlendi? Neden? Açıklayınız.

6. Annesi hasta olduğu için götürdü.

12. Karşısına birisi çıkması.

17. Burada hiç kimseye zarar vermemesi. Sonunda zarar vermesi.

25. Anne anne'nin iyileşmesi.

26. Ona iyi gelmesi için.

29. Onun kendi cezası.

Resim 4.8'de öğrenciler anlam çözümleme tablosunda verilen durumleri sadece iyi, sadece kötü, hem iyi hem kötü, ne iyi ne kötü olarak gruplandırıdıkları görülmektedir. Resim 4.13'te örneği verilen anlam çözümleme tablolarına verilen cevaplar incelendiğinde her bir grubun farklı gruplamalar yaptığı görülmüştür. Bütün gruplar kendi aralarından yaptıkları değerlendirmeler sonucunda davranışların bazılarını iyi bazılarını kötü bazılarını ne iyi ne kötü bazılarını da hem iyi hem kötü cevaplarını vermişlerdir.

Resim 4. 9: Ponçık Grubu Üyelerinin Anlam Çözümleme Tablosu Değerlendirme Kâğıdı

Sorular:

1- Kaç numaralı cümlelerde sadece iyi işaretlendi? Neden? Açıklayınız.

1-2-3-5-7

Sarılmak güzel birşey, izin almak doğru bir davranış, sevgisini göstermek güzel birşey, kaçıp saklanması kendini tehlikeye soktuğu için faydalı.

2- Kaç numaralı cümlelerde sadece kötü işaretlendi? Neden? Açıklayınız.

15

Kötü olarak anılmak rahatsız olduğu için kötü birşey dedik.

3- Kaç numaralı cümlelerde hem iyi hem kötü işaretlendi? Neden? Açıklayınız.

14, 9

4- Endişelenmek yarasunu merak ettiği için iyi birşey kendisi korktuğu için kötü

9-Üşümesi kötü birşey ama yabancısının evine girmemesi iyi birşey

4- Kaç numaralı cümlelerde ne iyi ne kötü işaretlendi? Neden? Açıklayınız.

6-8-10-11-12-13-14

Konuşmak, uymak, brokoli yemek, not hazırlaması, izin vermesi

Resim 4.9’da örneği verilen anlam çözümleme tablosu değerlendirme kâğıdında, anlam çözümleme tablosunda verilen durumları sadece iyi, sadece kötü hem iyi hem kötü ne iyi ne kötü olarak gruplandırma sebeplerini belirtmişlerdir. Bütün grupların cevapları birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Cevapların aynı olması kavramlar gereği beklenmemektedir.

Anlam çözümleme tabloları ve tablolara ait sorular cevaplandırıldıktan sonra öğrencilere ek olarak yöneltilen “Tablo doldururken nasıl bir sonuca ulaştın?” sorusuna grupların verdiği cevaplar incelendiğinde öğrenciler anlam çözümleme tablolarında verilen durumlar ve tablolara dair değerlendirmeleri ile, ilgili etkinlik planında belirlenen amaçlara ulaştıkları görülmektedir.

4.2.5. Beşinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin iyi kavramı ve iyilik kavramlarının farklı, iyi kavramının daha kapsamlı bir kavram olduğunu kavramaya yönelik uygulanan etkinlik planının ardından zihinlerinde oluşan iyi kavramına dair oluşturdukları zihin haritaları incelenmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Öncelikle öğrencilerin zihin haritası oluşturma çalışmaları sonucunda yeterli yetkinliğe ulaştıkları görülmüştür.

Resim 4. 10: Öğrencilerin Zihin Haritası Tekniğine Yeterli Olduğunu Gösteren Örnekler

Resim 4.10'da görüldüğü gibi öğrenciler zihin haritası çizebilecek yeterliliğe ulaşmışlar ve bağımsız olarak zihin haritası üretmeye hazır durumda oldukları görülmektedir.

Resim 4. 11: Ö2 Kodlu Öğrencinin Oluşturduğu İyi Kavramı Merkezli Zihin Haritası

Resim 4.11’de Ö2 kodlu öğrencinin bağımsız olarak oluşturduğu zihin haritası incelendiğinde “iyi” kavramını yemek, davranış, kokular, şarkı, karakterler, öğretmen (kişi) gibi çok yönlü olarak ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca iyi kavramını davranış boyutunda iyilik ile ilişkilendirdiği ve kötülük(ahlaki), doğal kötülük ile de ilişkilendirdiği görülmektedir.

[illegible]

98

çiçek, dünya, para, ev, saat, okul, bayrak, süs, hava, resim, cennet, mezuniyet, telefon” gibi cansız varlıklar, “Öğretmen, aile, karakter, insan” gibi canlı varlıklar ve “iyilik, kötülük, kötü” gibi soyut kavramları ile ilişkili genişleyen dallar oluşturdukları görülmüştür. Bu durum öğrencilerin iyi kavramını canlı ve cansız varlıklarla ilişkili geniş kapsamlı bir kavram olarak algıladıklarını göstermektedir.

Ayrıca bütün öğrencilerin zihin haritalarında iyi kavramını mutlaka kötü, iyilik, kötülük, ahlaki kötülük, doğal kötülük kavramlarından bir ya da birkaçı ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Öğrencilerin önceki haftalarda uygulanan etkinlikleri içselleştirilerek, oluşturulan zihin haritalarında kullanıldıklarını göstermektedir.

4.2.6. Altıncı Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

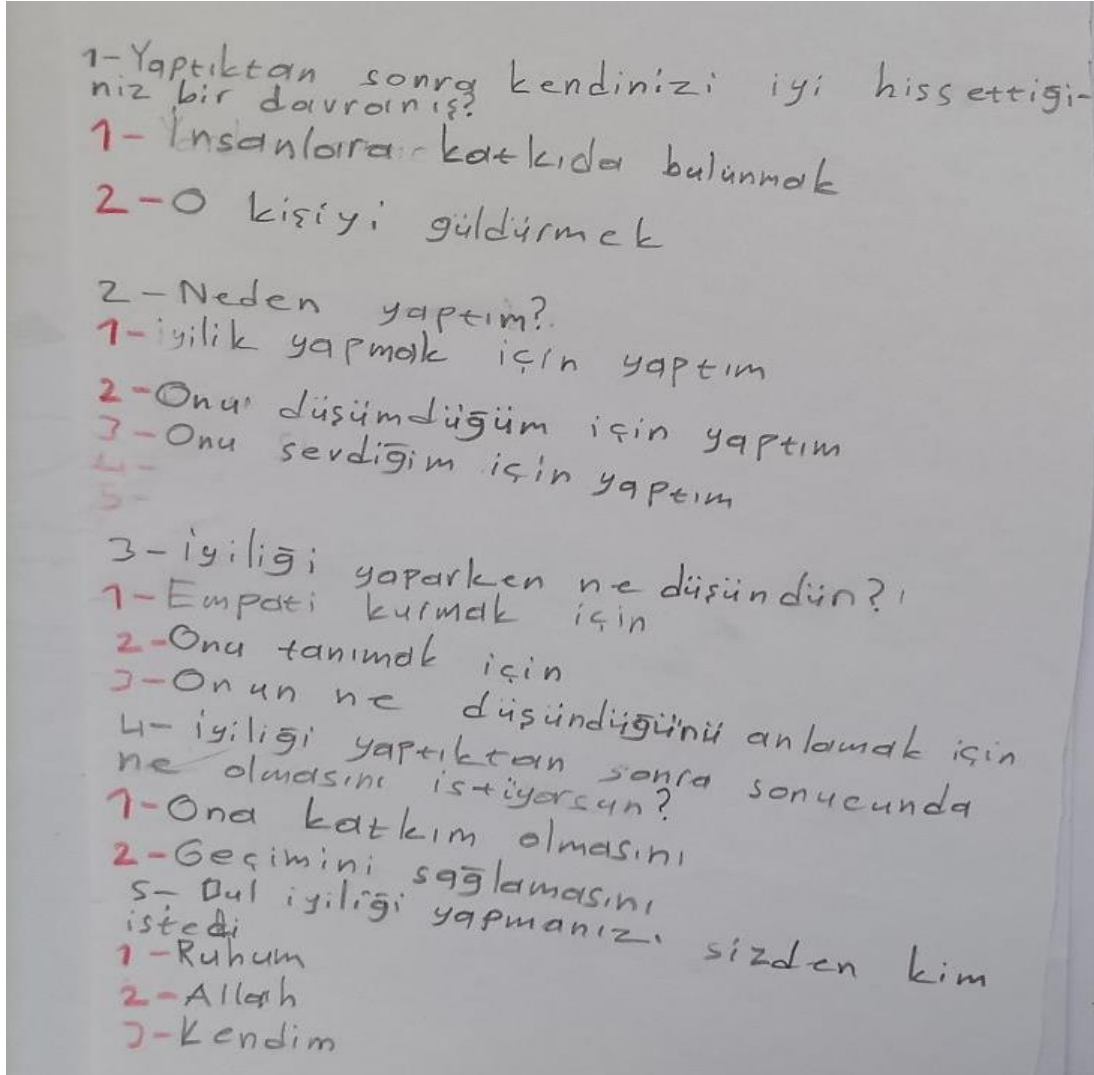
Etkinliğe “Yakın zamanda yaptıkları bir iyiliği” yazmaları istenerek başlanmıştır. Yakın zamanda yaptıkları iyilikler aşağıda sunulmuştur.

Fotoğraf 4. 6: Ö4 ve Ö12 Kodlu Öğrencilerin Etkinliğe Katılımı

Fotoğraf 4.6’da öğrencilerin soruları birbirinden bağımsız ve dikkatli bir şekilde cevapladığı, ortamda engelleyici bir unsur olmadığı görülmektedir.

Resim 4. 15: Ö15 Kodlu Öğrencinin Kendini İyi Hissettiği Davranışlara Dair Açıklamaları

Resim 4.15'te Ö15 Kodlu öğrencinin verdiği cevaplar incelendiğinde iyi hissettiği davranışa örnek olarak insanlara katkıda bulunmak ve birisini güldürmek gibi toplum yanlısı davranışlardan rahatlatma/ destekleme davranışlarına örnek verdiği görülmektedir. İyilik yapma sebebi olarak empati yapmak, sevgi sebeplerini sunduğu ve yaptığı davranışlar sonucunda olumlu anlamda değişim beklediğini belirtmektedir. İyiliği yapmasını iten gücün ne olduğuna dair Allah- dış kontrol ruhum- kendim gibi iç kontrol etkenlerini sunmuştur.

Etkinliğe katılan tüm öğrencilerin cevapları incelendiğinde iyi hissettikleri davranışlara; "Dilenciye para verme (Ö1, Ö3, Ö5, Ö7, Ö8, Ö10, Ö16, Ö17, Ö19 , arkadaşıyla eşyasını paylaşma(Ö7, Ö8, Ö19), yaşlılara yardım(Ö8, Ö16, Ö23), zor

durumda olanı destekleme(Ö11, Ö22), birisini güldürme sevindirme(Ö15), öğretmeni sevmeye(Ö16), hayvanlara su verme(Ö20), ölmüş dedesine Fatiha okuma(Ö3), Hırsız şikayet etme(Ö11),çöpleri çöp kutusuna atma(Ö16, Ö18)” örneklerini verdikleri görülmektedir. Örneklerde de görüldüğü gibi öğrenciler prososyal davranışlardan en çok yardım etme ardından paylaşma, destek olma, bilgilendirme davranışlarına örnekler vermişlerdir.

Yaptıkları davranışın sonucunda olmasını istedikleri şeylerin ne olduğu sorusuna ise; Teşekkür etmesini(Ö7, Ö12, Ö19, Ö23), Allah razı olsun demesini(Ö4), cennete gitmeyi(Ö5), sevap kazanmayı(Ö25), saygı duymasını(Ö12), babasının bel fıtığının geçmesini(Ö1), annesinin mutlu olmasını(Ö1) istediklerini belirten “Ödül” bekledikleri; korkmamalarını(Ö20), fakirliğin yok olması(Ö5), aç kalmamaları(Ö16, Ö19), evsiz kalmamaları(Ö17), dilenmemeleri(Ö8, Ö10), iş bulup çalışarak geçimlerini sağlamaları(Ö10, Ö15), zengin olmaları(Ö16) gibi “Olumsuz şartların ortadan kaldırılmasını” bekledikleri son olarak ; karşıdakinin mutlu olması(Ö3), kardeşçe yaşamak(Ö3, Ö7), iyiliğe örnek olmak(Ö3, Ö5, Ö19), empati kurdurmak(Ö19), ders çıkarmalarını sağlamak(Ö8, Ö18), katkı sunmak(Ö15), dünyada sevgi saygı şefkat cömertliği arttırmak(Ö22) gibi “ Evrensel katkı sunma” kategorilerinde açıklamalar yaptıkları görülmüştür.

Son olarak iyiliği yapmalarını kimin istediği sorusuna; Allah (Ö5, Ö11, Ö15, Ö23), ailem (Ö5, Ö7, Ö12, Ö16, Ö17, Ö19, Ö23, Ö25), arkadaşlarım (Ö12, Ö17, Ö19), öğretmenim (Ö12, Ö24) cevaplarını verdikleri “dış kontrol” ve ruhum (Ö15, Ö23), vicdanım (Ö3, Ö4, Ö8), kalbim (Ö8, Ö17), kendim (Ö1, Ö7, Ö10, Ö15, Ö17, Ö18, Ö22, Ö25), kimse istemedi (Ö10, Ö20) cevaplarını verdikleri “iç kontrol” görülmüştür. Bu durum öğrencilerin bir davranışı yapmayı tercih ederken çevrelerinin beklentisine göre mi özgür iradeleriyle mi karar verdikleri konusunda fikirler vermektedir.

Resim 4. 16: Ö3 Kodlu Öğrencinin Doldurduğu Tahmin Gözlem Açıklama Etkinlik Kağıdı

EK 1: Teknik: "TAHMİN - GÖZLEM - AÇIKLAMA" KAĞIDI

1. Araştırma sorusu: Asansöre yetişmeye çalışan kadına yardım edecek mi?
Tahmin: <i>Etmeyecek</i>
Nedeni: <i>Eli cebinde umrunda bile değildi.</i>
Gözlem: <i>Etmedi</i>
Açıklama: (Tahmininiz ile gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir? <i>Tahminim doğruydı. Yardım etmedi Elini cebinden çıkarmıyordu</i>
2. Araştırma sorusu: Balonunu elinden kaçırıp kızı yardım edecek mi?
Tahmin: <i>Etmeyecek</i>
Nedeni: <i>Kız yardım istemedi</i>
Gözlem: <i>Etmedi yardım</i>
Açıklama: (Tahmininiz ile gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir? <i>Uyumlu yardım etmedi çünkü kızı görmedi</i>
3. Araştırma sorusu: Alışveriş arabası yokmuş aşağı yuvarlanan adama yardım edecek mi?
Tahmin: <i>Etmeyecek</i>
Nedeni: <i>Yere bakıyor, başka şeylerle uğraşıyor, somurtuyor.</i>
Gözlem: <i>Tahminim doğru</i>
Açıklama: (Tahmininiz ile gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir? <i>Çünkü durubundan somurtkanlığın belli idi.</i>
4. Araştırma sorusu: Plaj temizliği gönüllüsü kadına yardım edecek mi?
Tahmin: <i>Edecek</i>
Nedeni: <i>Kadın yardım istedi oyle umut ediyordum</i>
Gözlem: <i>Gözlemim yanlış</i>
Açıklama: (Tahmininiz ile gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir? <i>Oyle umut etmiştim, çok kolay bir şeydi. Kağıdı alıp atabiliirdi. Allah belasını vermesin ya.</i>
5. Araştırma sorusu: Karşıdan karşıya geçmek isteyen yaşlı kadına yardım edecek mi?
Tahmin: <i>Etmeyecek</i>
Nedeni: <i>Eli cebinde ve diğer izletiklerimden de belli kötü birisi.</i>
Gözlem: <i>Yardım ediyor</i>
Açıklama: (Tahmininiz ile gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir? <i>Yanlış izlememden ediyor Adam kadını karşıya geçirmedi ki kadın adamı karşıya geçirdi</i>
6. Araştırma sorusu: Eli cebinde adam kendisine yardım edecek mi?
Tahmin: <i>Edecek</i>
Nedeni: <i>Kadın yavaş ilerlediği için kendisi katıkcak</i>
Gözlem: <i>Evet kendisine yardım etti elini cebinden çıkardı</i>
Açıklama: (Tahmininiz ile gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir? <i>Herkes kendi iyiliğini için Bence bu adam değil (Bence) da iyilik yapmış oldu</i>

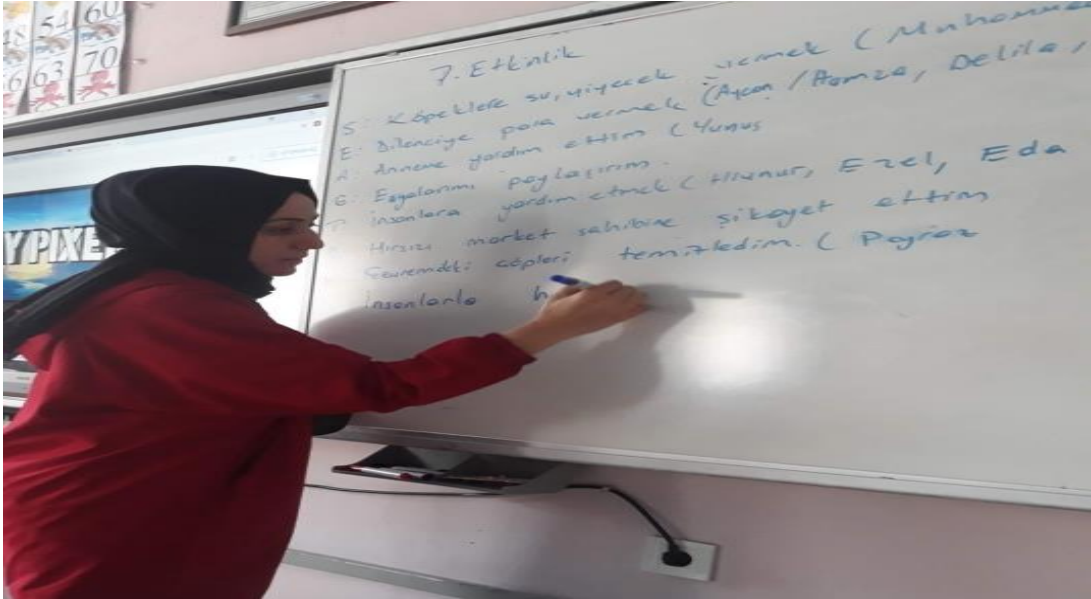
Resim 4.16'da Ö3 Kodlu öğrencinin tahmin gözlem açıklama kağıdı incelendiğinde cevapların kesin ve tek doğrusunun olmadığı, tahmin ve gözlemin nedenlerini kendi izlenim ve düşüncelerine göre cevaplandırdıkları görülmektedir.

Fotoğraf 4. 7: İyilik Kitabının Öğrencilere Okunmasına

Fotoğraf 4.7’de görüldüğü gibi okunan kitap öğrencilerin ilgisini çektiği, etkinliğin amacına ve öğrencilerin düzeyine uygun olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 4. 8: İyilik Davranışına Dair Beyin Fırtınası Yapılması

Fotoğraf 4.8’de öğrencilerin iyilik davranışına verdikleri örnekler incelendiğinde hayvanları beslemek, dilenciye para vermek, annesine yardım etmek, eşyalarını paylaşmak, hırsızları polise şikâyet etmek, çevresini temizlemek, insanlarla hediyeleşmek gibi; yardım etme, paylaşma, bilgilendirme olarak sınıflandırılan toplum yararlı davranışlara örnekler verdikleri görülmektedir.

Resim 4. 17: İyilik Kavanozu Etkinliği İçerik Örnekleri

Resim 4.17’de öğrencilerin bir hafta boyunca yaptıkları iyilikleri yazdıkları kavanozlar incelendiğinde; Bahçeyi ve çiçekleri sulamak, çöpleri toplamak, çeşmeyi kapatmak ve ördek, kuş, köpek, kediye beslemek, kanadı kırık kuşa yardım etmek gibi “doğa ve hayvanları koruma” annemin ve kardeşimin yatağını toplamak, bulaşıklarını yıkamak, kahvaltı hazırlamak, yemek yapmak, işçi- abi-anne- baba- kardeşe su vermek, sandalyeleri toplamak, evi toplamak-süpürmek, oyuncaklarını toplamak, kardeşini gezdirmek, yaşlıların ağır poşetlerini taşımak, karşıdan karşıya geçene yardım etmek, uyuyakalan kardeşinin gözlüğünü çıkarmak, kardeşinin ödevlerini kontrol etmek, yere düşen kitabı sahibine vermek gibi “yardım etme”, dilenciye- kardeşine para vermek, oyuncaklarını paylaşmak, okul araç gereçlerini paylaşmak gibi “paylaşma”, ödevini yapmak, dersi dinlemek, oyun oynamak, kendini sevmek gibi “kendine destek olma” kardeşi ile oyun oynamak yeni oyun öğretmek, anne-baba- kardeş- öğretmene sarılmak, gülümsemek, sevdiğini söylemek, öpmek, hastaya geçmiş olsun demek, teşekkür etmek gibi “rahatlatma” prososyal davranışlara pek çok örnekler verildiği görülmüştür.

İyili kavanozu etkinliğinde öğrencilerin verdiği örnekler incelendiğinde günlük hayattan her çocuğu yapabileceği somut davranışlardan örnek verdikleri görülmüştür. Bu durum öğrencilerin bir hafta boyunca davranışlarını bilinçli olarak yaptıkları ve not aldıklarını göstermektedir. Bu konu ile ilgili Ö3 kodlu öğrencinin “Bütün davranışlarımı kavanoza yazmadı. Sadece iyi olanları yazdım.” şeklindeki açıklaması öğrencilerin davranışlarını ve sonuçlarını düşünerek hareket ettiklerini yani bilinçli tercihleri

olduğunu destekler niteliktedir. Ayrıca bir haftalık süreci değerlendiren Ö11 kodlu öğrencinin “Ne kadar çok iyilik yaptığımı ne kadar iyi bir insan olduğumu anladım.” şeklindeki açıklaması iyi insan olmanın niteliklerini taşıyıp taşımadığını değerlendirdiği ve kendisi ile ilgili olumlu düşünceler edindiğini göstermektedir.

4.2.7. Yedinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

Anlam çözümleme tablosunda verilen davranışların niteliklerini belirlemeleri ve ardından iyi ya da kötü olarak karar vermeleri istenmiştir.

Resim 4. 18: Ö21 Kodlu Öğrencinin Anlam Çözümleme Tablosu Ön Sayfa Örneği

Aşağıda bazı davranışlar verilmiştir. Davranışları niteleyen özellikleri işaretleyiniz ve sonuç olarak iyi- kötü kısmını doldurunuz.

Davranışlar	Dürüstlük	Doğruluk	Sevgi	Höşgörü	Saygı	Paylaşma	Koruma	Sahtekarlık	Saygısızlık	Kıskançlık	Hırsızlık	Zarar verme	Kibirlilik	Kabalık	SONUÇ	
															İYİ	KÖTÜ
Arkadaşına vurmak									X			X		X		X
Sözünü tutmamak								X	X							X
Hediyeleşmek			X	X	X								X		X	
Çiçekleri sulamak							X								X	
Kitap okuma		X													X	
Kopya çekme								X	X							X
Çeşmeyi açık bırakma								X	X							X
Dalga geçme								X	X					X		X
Farklılıklara saygı duyma					X										X	
Emanete sahip çıkmak		X					X								X	
Defterini düzenli kullanma												X			X	
Kitabını evde unutmak															X	
Bağırarak konuşmak								X								X
Köpekleri taşlamak											X			X	X	
Kuşlara yem vermek			X												X	
Kişisel bakımına dikkat etmek							X								X	
Teşekkür etmek		X	X	X	X								X		X	
Küfür etmek									X						X	
Tebessüm etmek		X	X												X	
Balığı sudan çıkarmak												X				X
Kuşu suya bırakmak												X				X

Resim 4. 19: Ö21 Kodlu Öğrencinin Anlam Çözümleme Tablosu Arka Sayfa Örneği

Tablo ile ilgili sorular:

- 1- Sonuç olarak "iyi" dediğiniz davranışların ortak özellikleri nelerdir?
Hosgörü, Saygı, Sevgi, Dürüstlük, Doğruluk, Kibarlık, Barış.
- 2- Sonuç olarak "kötü" dediğiniz davranışların ortak özellikleri nelerdir?
Sahtekarlıklar, Saygısızlık, Kıskançlık, Hırsızlık.
- 3- Yukarıdaki tabloda olmayan sizin eklemek istediğiniz "iyi" davranışlar nelerdir?
Zararlı ve zarar vericidir.
- 4- Yukarıdaki tabloda olmayan sizin eklemek istediğiniz "kötü" davranışlar nelerdir?
Kusarı öldürmek, iftara atmak, şarap içmek.
- 5- Yukarıdaki tablo bize ne anlatmak istiyor olabilir?
İyi ve kötü işler oluyorsa iyi olursanız ise kötü davranışlar.

DEĞERLENDİRME:

Öğrencilere aşağıda belirtilen boş tablo verilerek kendilerinin de örnekler vermesi istenir.

Günlük hayattaki bazı davranışlar ve niteleyen özellikleri:																
Davranışlar	Dürüstlük	Doğruluk	Sevgi	Hosgörü	Saygı	Paylaşma	Koruma	Sahtekarlık	Saygısızlık	Kıskançlık	Hırsızlık	Zarar verme	Kibarlık	Kabalık	SONUÇ	
															İYİ	KÖTÜ
Gevreği kırılmak												X				X
Espiri yapmak			X	X											X	
Uhud Savaşı												X		X		X
Yalan söylemek								X	X					X		X
Ödün vermek	X				X										X	
İnsanları iyi ve iyi görmek	X	X		X											X	

Resim 4.19’da verilen tabloların bağımsız olarak doldurulduktan sonra öğrencilere “Sonuç olarak iyi dediğiniz davranışların ortak özellikleri nelerdir?” ve “Sonuç olarak kötü dediğiniz davranışların ortak özellikleri nelerdir?” soruları yöneltilmiştir. Sonucuna iyi dedikleri davranışların ortak özelliklerini; mutlu eden (Ö2, Ö11, Ö15, Ö20, Ö21), güldüren (Ö3), üzmeyen- kalp kırmayan (Ö8, Ö9, Ö15, Ö18, Ö23), bana yapılmasını istediğim (Ö7, Ö10), koruyan(Ö1), sevgisini gösteren (Ö5, Ö6) olarak, sonucuna kötü dedikleri davranışların ortak özelliklerini ise; kötüyü yarattıkları(Ö19), mutsuz eden (Ö11, Ö20), bana yapılmasını istemediğim (Ö7, Ö18, Ö21), üzen (Ö4, Ö7), sevgisizlik(Ö5) olarak belirttikleri görülmüştür.

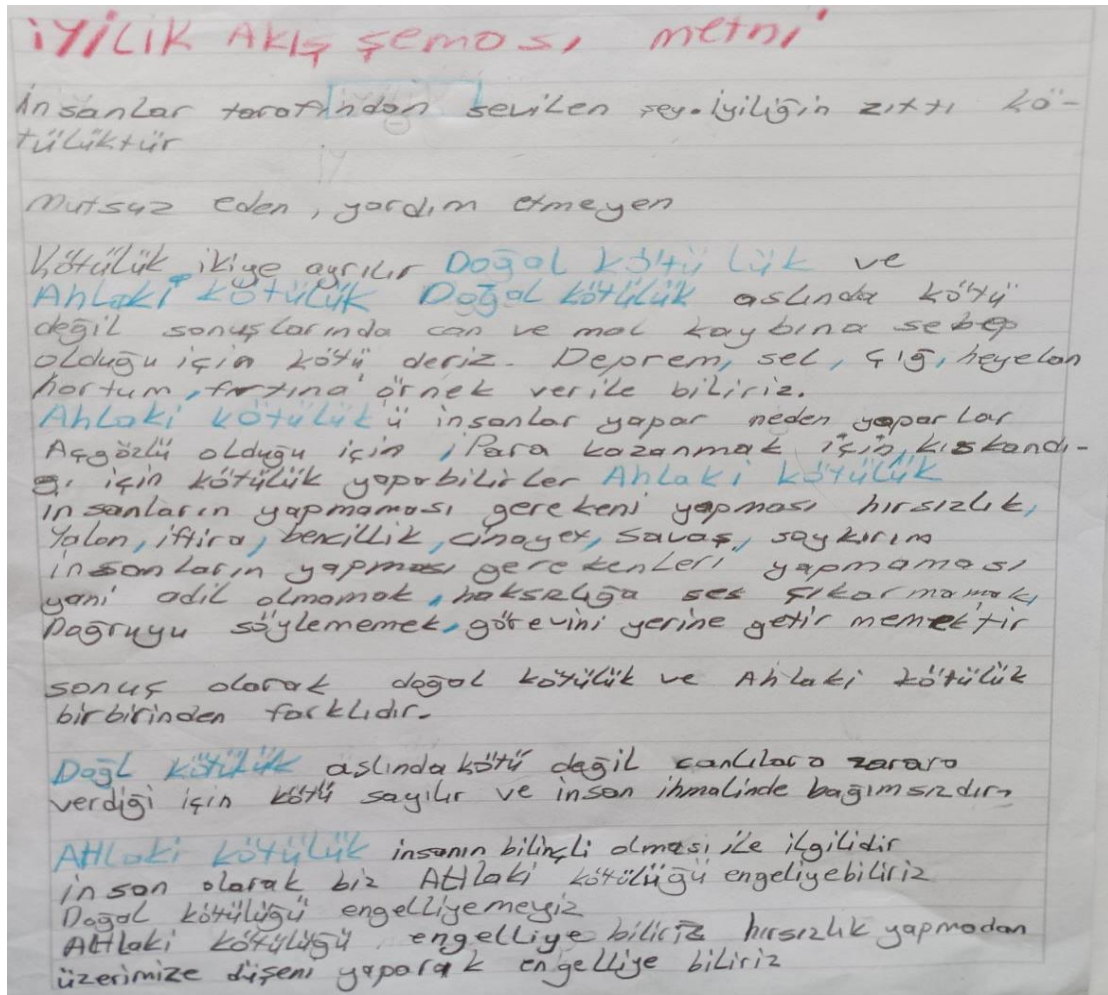
Anlam çözümleme tablolarının tamamlanmasının ardından sorulan “Tablo ne anlatmak istiyor olabilir?” sorusuna tüm öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde;

bir davranışın iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesi için bazı kriterlerin olduğunun, bu kriterlerin kişiden kişiye değişkenlik gösterdiğinin, sonuca düşünerek ulaşabileceklerinin farkında oldukları görülmüştür.

4.2.8. Sekizinci Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

Bütün öğrencilere dağıtılan, kötülüğün doğal ve ahlaki olmak üzere iki kökeninin olduğunu belirten akış şeması üzerinde konuşulmuş. Öğrencilerden, şemada verilen bilgileri içselleştirmeleri için metne dönüştürmeleri istenmiştir. Öğrencilerin şemayı metne dönüştürmelerine Ö21 kodlu öğrencinin kâğıdı örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

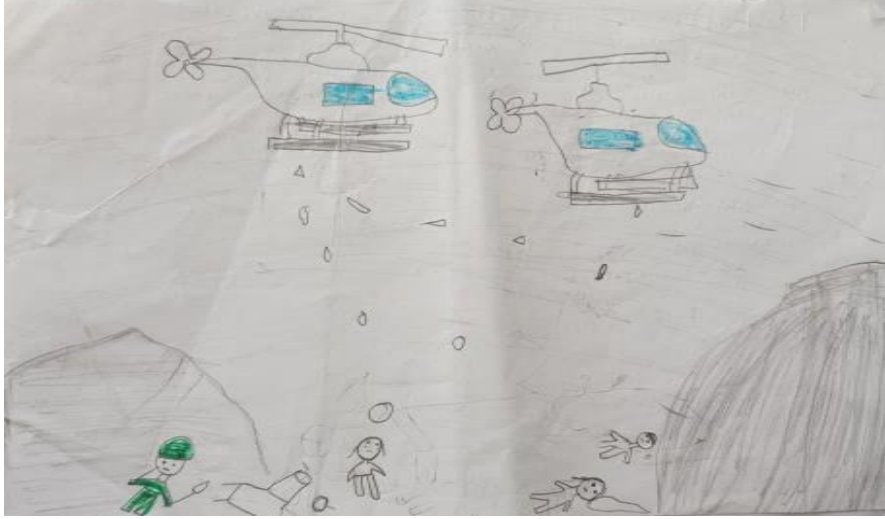
Resim 4. 20: Ö21 Kodlu Öğrencinin Akış Şeması Metin Oluşturma Çalışması

Resim 4.20’de Ö21 Kodlu öğrencinin akış şemasın metni ve diğer öğrencilerin metinleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda öğrencilerin akış şemasını doğru okudukları ve istenilen mesajları aldıkları görülmektedir.

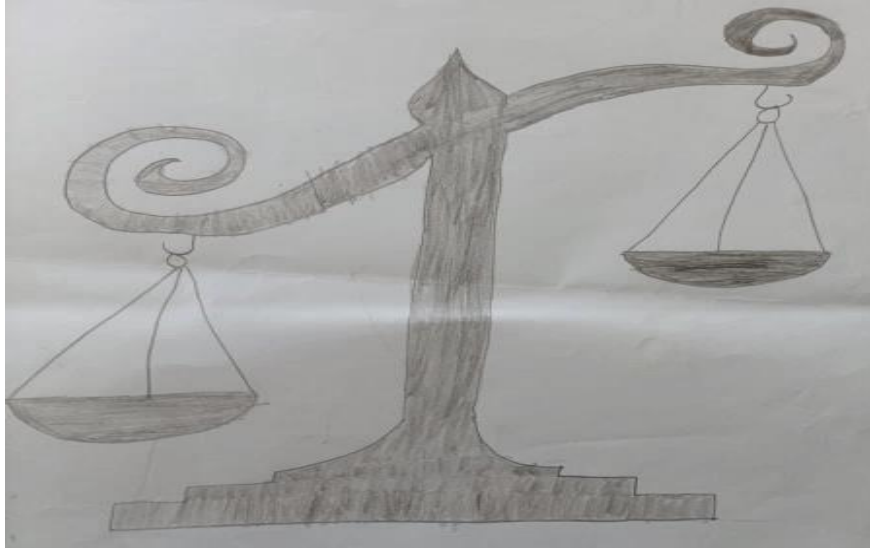
Etkinlik tamamlandıktan sonra ilk olarak, öğrencilerden değerlendirme için “Bir dilek hakkın olsa hangi kötülüğü yok ederdin?” sorusuna yönelik resim çizmeleri istenmiştir. Öğrenciler yaptıkları resimlerde; Organ kaçakçılığı, hırsızlık, savaş, alkol-sigara kullanmak, doğaya zarar vermek, yalan söylemek, cinayet, kalp kırmak, adaletsizlik konularına değindikleri görülmüştür. Örnek resimler aşağıda sunulmuştur.

Resim 4. 21: Ö11 Kodlu Öğrencinin Resmi

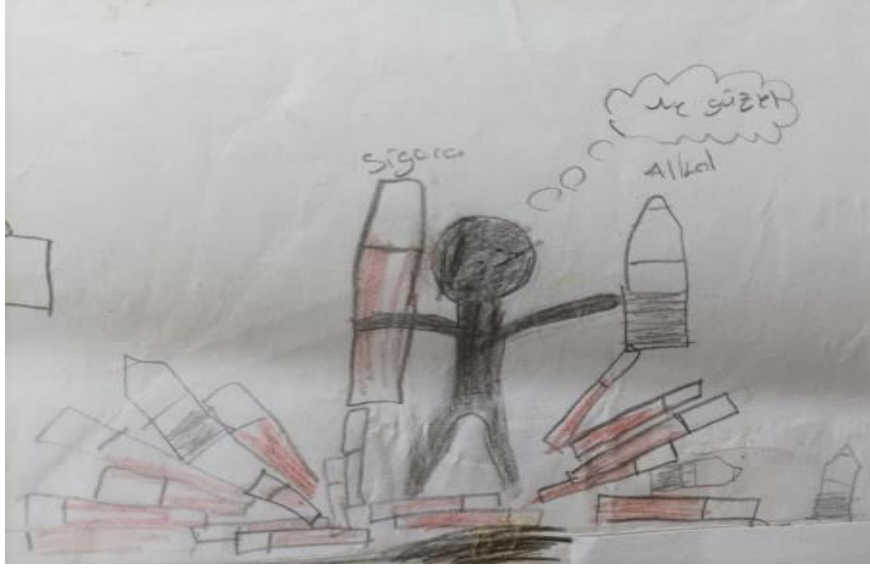
Resim 4.21’de Ö11 Kodlu öğrenci yok etmek istediği kötülüğü “savaş” olarak ifade etmektedir.

Resim 4. 22: Ö10 Kodlu Öğrencinin Resmi

Resim 4.22’de Ö10 Kodlu öğrenci, yok etmek istediği kötülüğü “adaletsizlik” olarak ifade etmektedir.

Resim 4. 23: Ö4 Kodlu Öğrencinin Resmi

Resim 4.23'te Ö4 Kodlu öğrenci, yok etmek istediği kötülüğü “zararlı alışkanlıklar” olarak ifade etmektedir.

Resim 4. 24: Ö21 Kodlu Öğrencinin Resmi

Resim 4.24'te Ö21 Kodlu öğrenci, yok etmek istediği kötülüğü “yalan söylemek” olarak ifade etmektedir.

Resim 4. 25: Ö16 Kodlu Öğrencinin Resmi

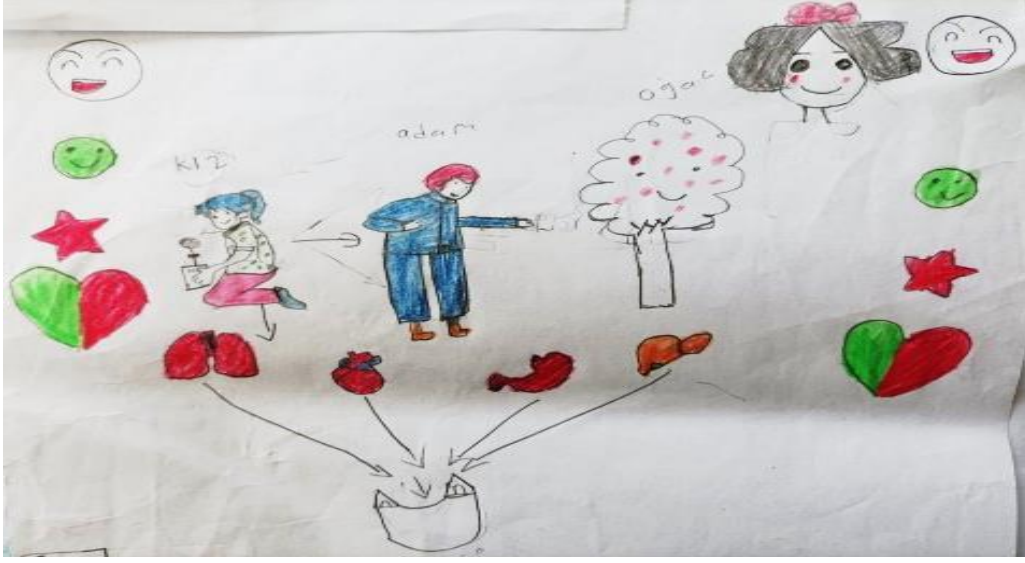
Resim 4.25'te Ö16 Kodlu öğrenci, yok etmek istediği kötülüğü “hırsızlık” olarak ifade etmektedir.

Resim 4. 26: Ö22 Kodlu Öğrencinin Resmi

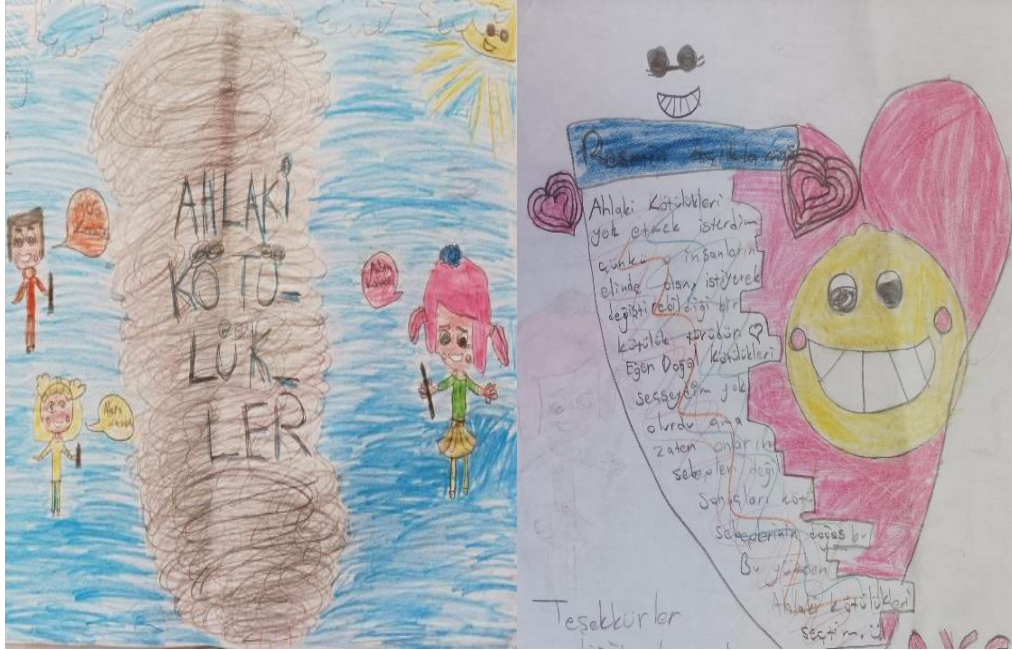
Resim 4.26'te Ö22 Kodlu öğrenci, yok etmek istediği kötülüğü “doğaya zarar vermek” olarak ifade etmektedir.

Resim 4. 27: Ö5 Kodlu Öğrencinin Resmi

Resim 4.27’de Ö10 Kodlu öğrenci, yok etmek istediği kötülüğü “organ mafyacılığı” olarak ifade etmektedir.

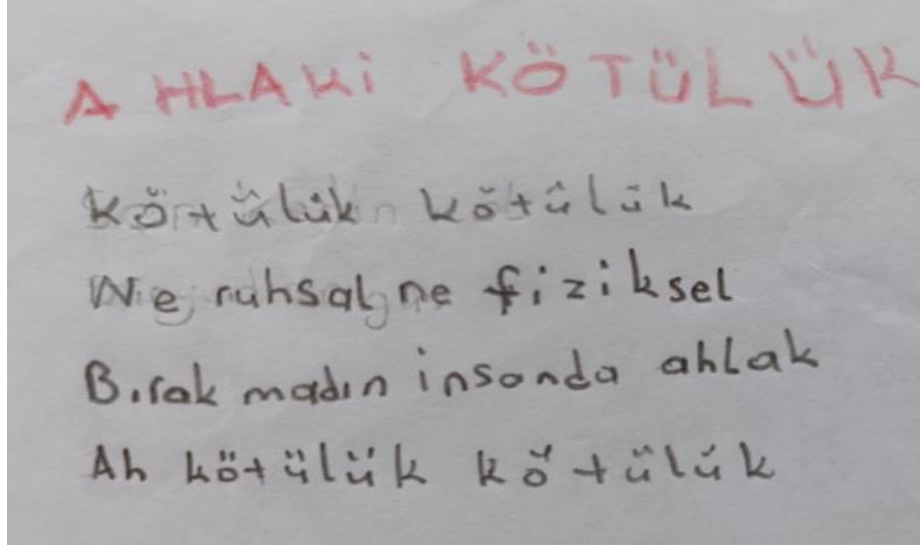
Resim 4. 28: Ö3 Kodlu Öğrencinin Resmi

Resim 4.28’de Ö3 Kodlu öğrenci, yok etmek istediği kötülüğü “ahlaki kötülükler” olarak ifade etmektedir.

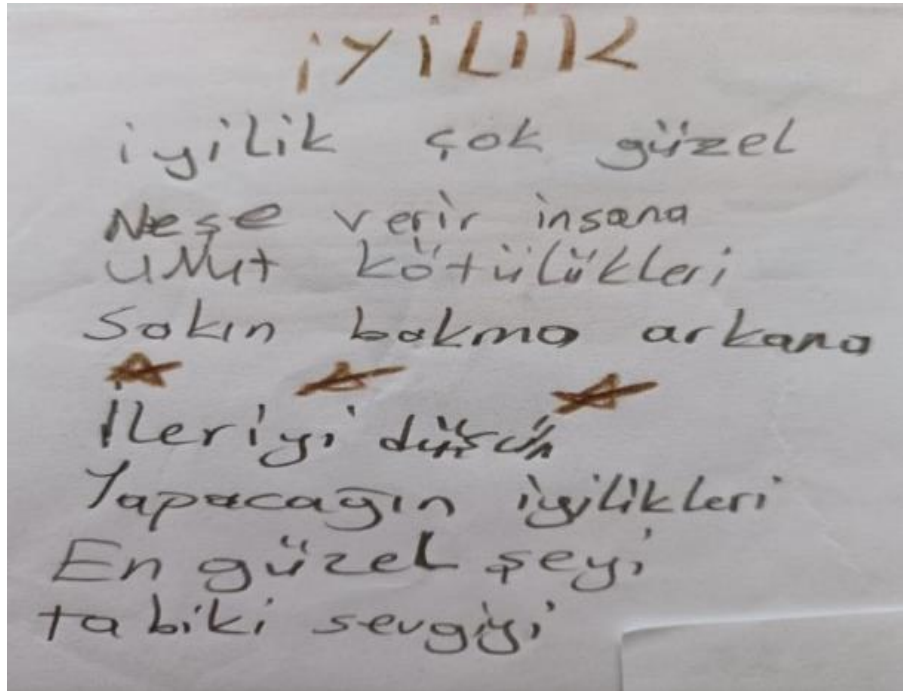
Resimle ilgili sorular sorulduğunda açıklamalarında bahsedilen kötülükleri; ölmek istemediği, doğa ya da sağlığa zararlı olduğu, hakkımızın olmadığı, ülkesini başkalarına vermek istemediği, adil olmadığı için yok etmek istediklerini belirtmişlerdir.

Resim 4. 29: Ö22 Kodlu Öğrencinin Bestelediği Şarkı

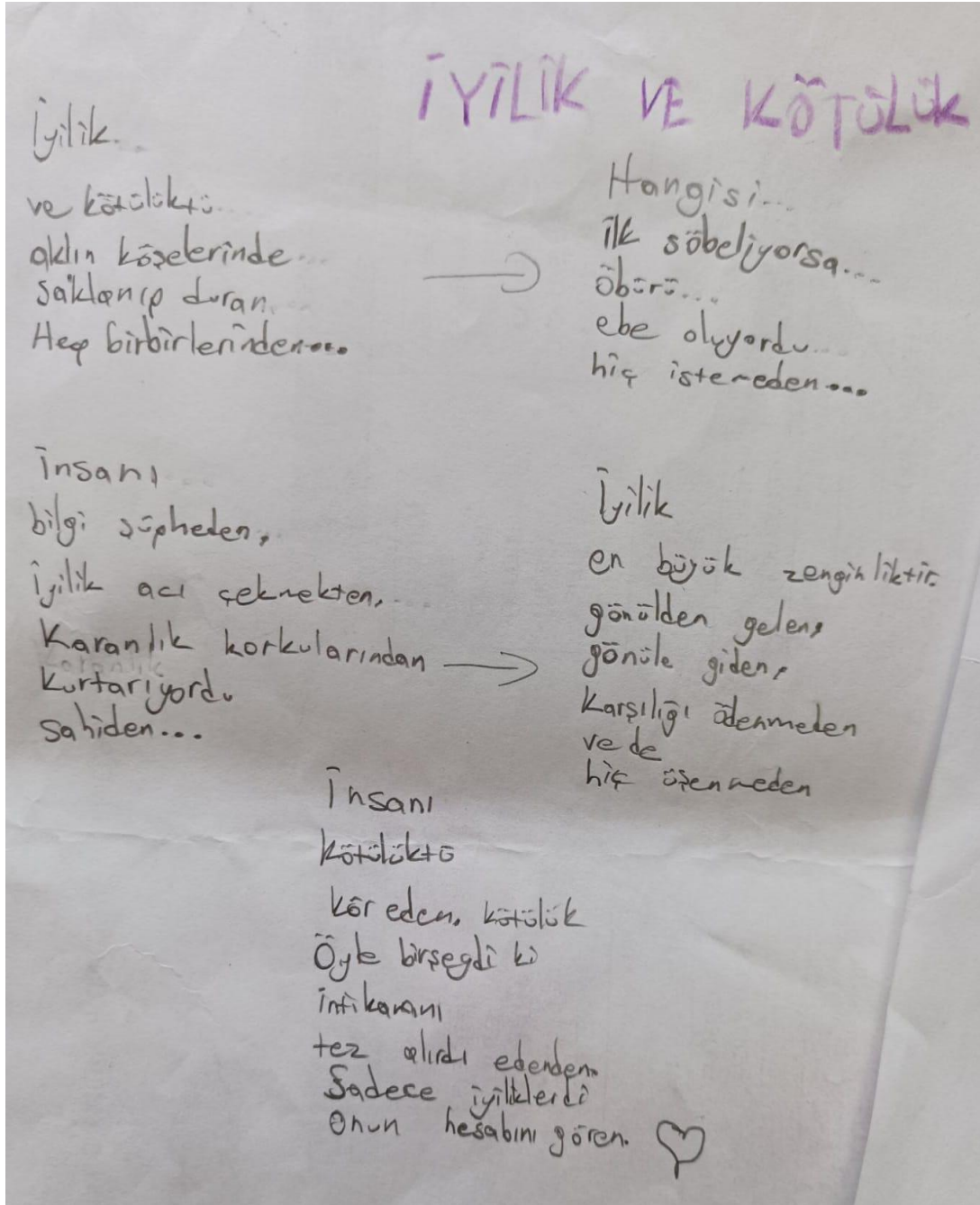
Resim 4.29’da Ö22 Kodlu öğrenci, bestelediği şarkıda “ahlaki kötülüğün zararları” konusuna değinmiştir.

Resim 4. 30: Ö21 Kodlu Öğrencinin Bestelediği Şarkı

Resim 4.30’da Ö21 Kodlu öğrenci, bestelediği şarkıda “iyiliğin faydaları” konusuna değinmiştir.

Resim 4. 31: Ö3 Kodlu Öğrencinin Bestelediği Şarkı

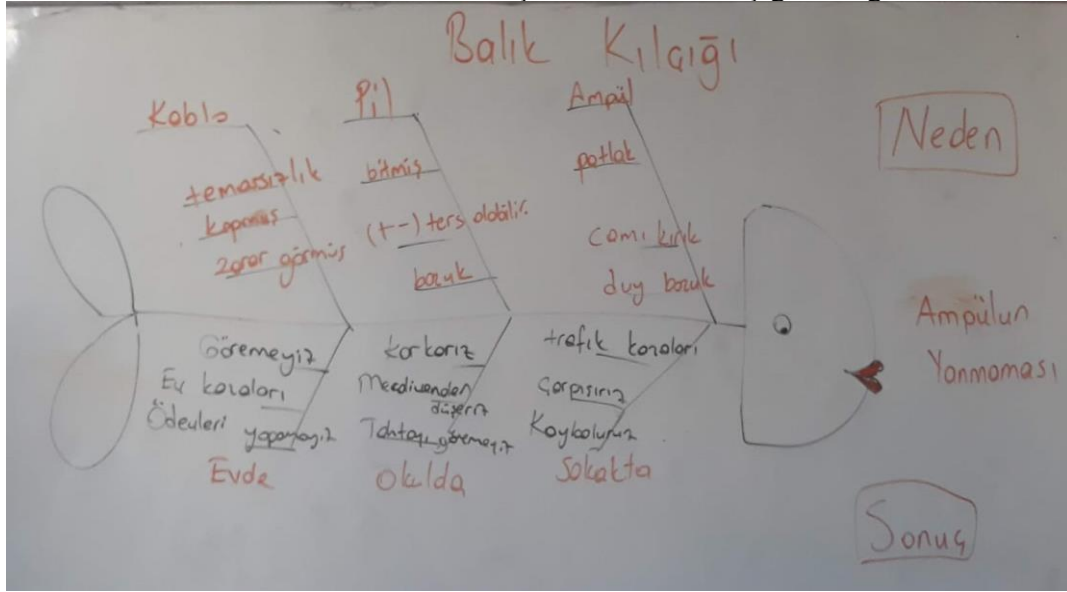

Resim 4.31’de Ö3 Kodlu öğrenci bestelediği şarkıda “iyilik kötülük farkı”, “iyiliğin faydaları”, “kötülüğün zararları” konularına değinmiştir.

Bestelenen şarkılarda bütün öğrencilerin doğa ve hayvanlara zarar verme, hırsızlık, özür dilememek, acımasızlık, adaletsizlik, nankörlük, şiddet, nefret gibi ahlaki kötülüklerinden ve iyilik ve kötülüğün yapan ve yapılan kişiye etkilerinden bahsettikleri görülmüştür.

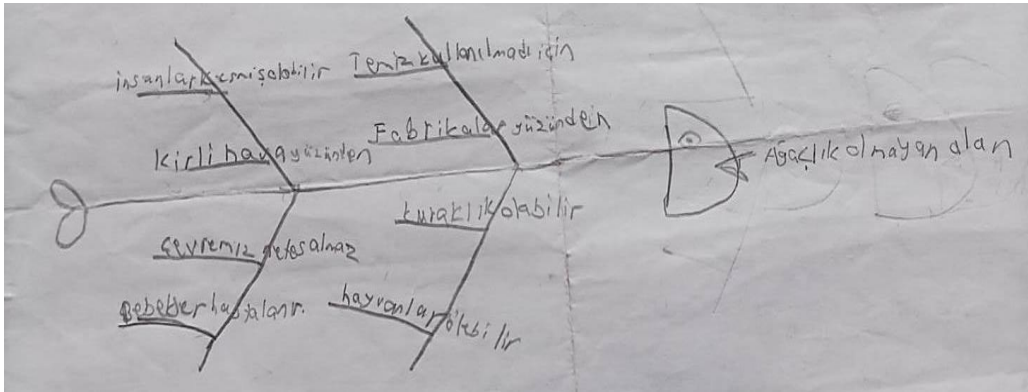
4.2.9. Dokuzuncu Etkinlik Planına İlişkin Bulgular

Resim 4. 32: Birlikte Oluşturulan Balık Kılçığı Örneği

Resim 4.32’de balık kılçığı tekniğinin anlaşılması için; etkinliğin uygulama tarihiyle aynı hafta içerisinde işlendiği için tercih edilen, Fen Bilimleri dersi, Zamanın İçinde Teknoloji Ünitesi, Ampulün İcadı konu başlığı ile ilişkili “Ampulün yanmaması” adlı bir balık kılçığı uygulaması yapılmıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin aktif olarak katıldıkları ve bağımsız uygulamaya hazır oldukları görülmüştür

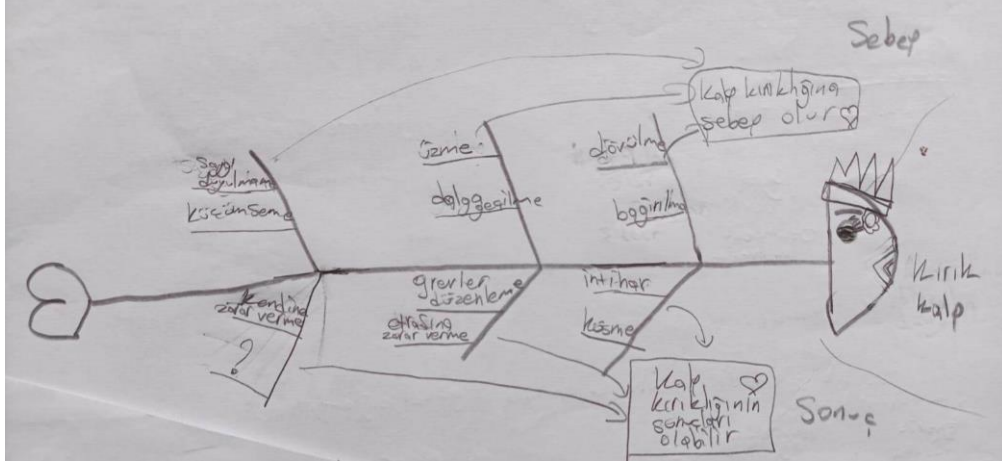
Resim 4. 33: Ö14 Kodlu Öğrencinin Bağımsız Balık Kılçığı Örneği

Resim 4.33’te Ö14 Kodlu öğrencinin oluşturduğu balık kılçığı incelenmiştir. İnceleme sonucunda “kendine ait özelliğin” ortadan kalkmış ağaçsız alanın, kötü kabul edildiği, bu kötü duruma alanın temiz kullanılmama, fabrikalar, kuraklık, hayvanlar, insanlar, hava kirliliği gibi durumların sebep olacağı ve bu yüzden çocukların

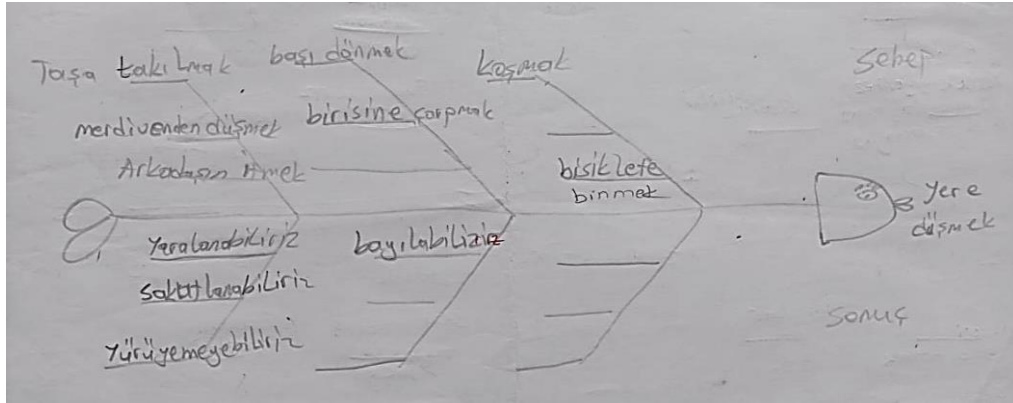
hastalanacağı, çevrede temiz nefes alınamayacağı gibi sonuçları beklediğini belirtmektedir.

Resim 4. 34: Ö8 Kodlu Öğrencinin Bağımsız Balık Kılçığı Örneği

Resim 4.34'te Ö8 Kodlu öğrenci “kırık kalp” durumunu kötü bir durum olarak kabul ettiği ve bu duruma saygı duymama, küçümseme, bağırılma, üzme, dalga geçme gibi kötülüğün “psikolojik zarar verme” durumuna ait sebepler sunduğu görülmektedir. Sonuç olarak Kendine ve etrafına zarar verme, intihar etme, kesme, grevler düzenleme gibi davranışlar sıraladığı görülmektedir.

Resim 4. 35: Ö24 Kodlu Öğrencinin Bağımsız Balık Kılçığı Örneği

Resim 4.35'te Ö24 Kodlu öğrenci “yere düşmek” i kötü bir durum olarak kabul ettiği; bisiklete binmek, baş dönmesi, bayılma, taşa takılma, arkadaşın itmesi, çarpışmak gibi sebepler sunduğu yaralanmak, sakatlanmak, yürüyememek gibi sonuçlarını olabileceğini belirttiği görülmektedir.

Yukarıda sunulan örneklerde görüldüğü gibi öğrenciler bir olayı, durumu değerlendirirken sebeplerini ve sonuçlarını değerlendirecek düzeyde oldukları, kötü bir

durumun sebeplerinin ve sonuçlarının olabileceğinin, bir olayın birden fazla sebep ve sonucunun olabileceğinin farkında oldukları görülmektedir.

4.3. Araştırmacı Gözlem Notlarına İlişkin Bulgular

İlk görüşme sorularına öğrencilerin kısa cevaplar verdikleri ve cevaplarını açıklamamayı tercih ettikleri gözlemlenmiştir.

Araştırmacı aynı zamanda katılımcı öğrencilerin sınıf öğretmeni olduğu için rahat bir atmosferde sorulara çekinmeden samimi cevap verdikleri gözlemlenmiştir.

Görüşmelerin ardından planlanan etkinlikleri uygulama süreci başlamıştır. Öğrenciler uygulanan ilk etkinlikte “Bu hangi ders, deftere yazı yazacak mıyız, yazılı yapacak mıyız?” şeklinde sorular yöneltmişler diğer haftalarda ise “İyi kötü dersimiz ne zaman?” şeklinde sorular sormaya devam ettikleri gözlemlenmiştir.

Uygulanan etkinlikler iki ders saati olarak planlanmasına rağmen etkinliklerin zaman alması, uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerinin önceden bilinmediği için tanıtılmak zorunda kalınması, öğrencilerin konuşmaya istekli olmaları sebebiyle planlanan süre bazı derslerde dört ders saatini bulduğu gözlemlenmiştir.

Zihin haritası, balık kılıcı, resim, hikâye, şiir gibi serbest fikir üretimi yapabildikleri etkinliklere katılımın istekli ve çok olduğu gözlemlenmiştir.

Planlanan etkinliklerinden biri olan “iyilik kavanozu yapımı” sürecinde hem öğrencilerden hem de velilerden olumlu dönüşler yapılmış, yaparak yaşayarak ve okul aile iş birliğine katkı sunan bir etkinlik olduğu gözlemlenmiştir.

Uygulama sürecinde öğrencilerin “Bizim fikirlerimizi önemseydiğiniz için teşekkür ederiz” içerikli mesajları etkinlik kağıtlarına yazdıkları, fikirlerinin dinlenmesinin öz saygılarına katkı sunduğu gözlemlenmiştir.

Son görüşme yapılırken öğrencilerin daha açık, net ve uzun cevaplar verdikleri cevaplarını destekleyici uygulanan etkinliklerinden ve günlük hayatlarından örnekler verdikleri gözlemlenmiştir.

Uygulayıcı sınıf öğretmeni olduğu için diğer derslerde de öğrencilerin iyi, iyilik, kötü, kötülük kavramlarını daha sık ve yerinde kullandıkları gözlemlenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde sonuç, tartışma ve öneriler yer almaktadır.

5.1.Sonuç Tartışma

5.1.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşmelere İlişkin Sonuçlar

5.1.1.1. “İyi, İyilik, Kötü, Kötülük Nedir?” Alt Problemine İlişkin Sonuçlar

Öğrencilerin iyi, kötü, iyilik kötülük kavramlarına yükledikleri anlamları ortaya çıkarmak için ilk görüşme ve son görüşmede yöneltilen aynı soruya verilen cevaplar incelenmiştir. İlk görüşmede öğrencilerin iyi ve iyilik kavramını aynı kabul ederek iyilik kavramı çerçevesinde, insana özgü davranışları örneklendirerek cevaplar verdikleri görülmüş, son görüşmede ise iyi ve iyilik kavramlarını ayrı ayrı kavramlar olarak kabul ederek insana özgü davranışların örneklendirilmesinin yerine cansız varlıklar, amaca uygunluk, fayda sağlama gibi kriterlere göre değerlendirerek tanımlama yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Kötü ve kötülük kavramıyla ilgili ilk görüşmede insana özgü davranışları örneklendirme ve değerlendirme yaptıkları fakat son görüşmede cansız varlıkları, durumları da dahil ederek cevaplar verdikleri ve tanımlamalar yaptıkları görülmüştür. Bu durum öğrencilerin süreç içerisinde, iyilik kavramının iyi kavramından farklı anlamlarda kullanıldığını bildiği, geniş bakış açısı kazandıkları ve kavramların farklı kullanım yerleri ve alanları olduğunu ayırt edebilecek beceriyi kazandıklarını görülmektedir. İyi kavramını kötü kavramının zıddı, karşıtı olarak tanımladıkları görülmüştür. Bu bulgu Hill & Hill, (1977)’ in çocuklarla yaptığı çalışmada iyi kavramını kötü davranışın yokluğu olarak tanımladıkları, kötü davranış ise itaatsizlik ve ceza kavramlarıyla bağlantı kurarak açıkladıkları sonuçla paralellik göstermektedir.

İyilik ve kötülüğe dair verdikleri insan davranışı örnekleri değerlendirildiğinde ise ilk görüşmede daha çok soyut ve genel geçer cevaplar verirken son görüşmede bu örneklerin devam etmekle beraber sayısının azaldığı bunun yerine daha çok güncel hayattan, basit, küçük davranışları örnek olarak sundukları görülmektedir. İyilik kavramıyla ilgili verilen örneklerden oluşturulan temalar, literatürdeki toplum yanlısı davranışlar olarak tanımlanan “yardım etme, bilgilendirme, iş birliği yapma, paylaşma ve rahatlatma” (Dunfield, 2014) davranışlarıyla örtüşmektedir.

İyilik ve kötülüğe dair verdikleri örnekler incelendiğinde ilk görüşmede sadece ahlaki kötülöklere örnekler verdikleri fakat son görüşmede ahlaki kötölüklerin yanı sıra doğal kötölöklere de yer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum kötölüğün doğal ve ahlaki kötölük olarak ikiye ayrıldığını, iki kökeninin olduğu bilgisini kazandıklarını düşündürmektedir. Öğrencilerin olaylara ve durumlara çok yönlü bakabildiğı ve kötölüğü sadece insanlara özgü bir özellik olmadığının farkına vardıkları görülmektedir. İyilik ve kötölüğe verilen örnekler incelendiğinde kişilerin bireysel iyilik ya da bireysel kötölükten daha çok toplumsal iyilik ve toplumsal kötölüğe yönelik cevaplar verdikleri görülmüştür. Bu bulgu Güleç (2021)’in çalışmasında en yaygın temayı “toplumda iyilik” teması olarak bulması ve kişinin salt itaat ahlakına göre ödüllendirilip cezalandırılması yerine toplumsal, bireysel ve çevresel olarak ödüllendirilip cezalandırılması bulgusuyla paralellik göstermektedir.

5.1.1.2. “İyi, İyilik, Kötü, Kötölük Kavramları Kimlere veya Nelere Özgüdür?” Alt Problemine İlişkin Sonuçlar

İyilik ve kötölük kavramlarının kimlere ya da nelere özgü kavramlar olduğuna dair ilk görüşme ve son görüşme cevapları incelenmiştir. İlk görüşmede verilen cevaplar kategorize edildiğinde insanlar, hayvanlar ve şeytan olmak üzere üç kategorisi elde edilmişken son görüşmede bu kategorilere doğal afetler kategorisi eklenmiştir. İlk görüşmede kötölüğe örnek olarak verilen şeytan cevabını veren öğrenci sayısı altıyken son görüşmede bu sayının bire düştüğü görülmüştür. Aynı şekilde iyilik kavramına dair verilen örneklerle oluşturulan Allah, melek, hayvanlar ve insanlar kategorilerinin son görüşmede değişmediğı fakat Allah, melek ve hayvanlar kategorisine birer öğrencinin örnek verdiği görülmektedir. Her iki görüşmede de hayvanları kötü olarak kabul ettikleri bulgusu Destegöl (2020)’ün çalışma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Bu

durum iyiliğin bilinçli tercih olduğunu ve iyi insan olmanın ön koşulu olan davranışları bildiklerini göstermektedir. İlk görüşmede sadece bir öğrencinin hayvanlar ne iyilik ne de kötülük yapmazlar cevabını verdiği son görüşmede bu sayının altıya çıktığı görülmüştür. Bu durum öğrencilerin, iyilik ve kötülüğün bilinçli olarak, düşünülerek karar verilen davranışlar olduğu kazanımının etkinlik sürecinde kazanmaya başladıklarını göstermektedir. Ayrıca hayvanların kötülük yapabileceği yönünde cevap veren çocukların hem ön görüşmede hem de son görüşmede köpek, kedi, boğa, at gibi hayvanları örnek verdikleri görülmüştür. Bu bulgu Lee (2012)'in çocukların “iyi hayvan”, “kötü hayvan” çizmelerini incelediği çalışmada ulaştığı yiyen, kızgın görünen, öldüren, saldıran, sivri dişli olan hayvanların kötü kabul edildiği bulgusuyla örtüşmektedir. Bu hayvanların kötü olarak ifade edilmesindeki asıl sebebin çocukları tarafından kendilerine bir “tehdit olarak algılamaları olduğu bulgusu da yine Lee (2012)' in bulgularıyla örtüşmektedir.

5.1.1.3. “İyilik ve Kötülük Kişiden Kişiyeye Değişir Mi?” Alt Problemine İlişkin Sonuçlar

İyilik ve kötülüğün kişiden kişiye değişip değişmeyeceğine dair sorulan sorulara ilk görüşmede verilen cevaplar incelendiğinde, on öğrencinin iyilik ve kötülüğün kişiden kişiye değişmediğini söylediği görülmüştür. Bu sayı son görüşmede azalmış, bir öğrenciye düştüğü, diğer bütün öğrencilerin değişebileceğini söylediği görüşmüştür. Öğrencilerin benmerkezci yapıdan uzaklaşarak karşıdaki kişinin durum, düşünce, tutum, istek, niyet ve gereksinimlerini göz önünde bulundurma, empati yapma becerisinin gelişmesi olduğu düşündürmektedir. Bu sonuç Gander & Gardner (2015)' e göre Piaget'in dışa bağımlı evre olarak adlandırdığı evrede çocuklara göre kurallar değişmez ve uymayanlar cezalandırılır anlayışına, özerk ahlak evresinde ise kuralların insanlar tarafından oluşturulduğu ve değiştirilebileceği, somut niteliklere göre değişebileceğini kabul ettiğiyle tutarlılık göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin verdiği cevaplarda iyi ve kötü davranışları değerlendirirken salt itaat ahlakına uzak, bireysel, toplumsal ve çevresel ödül ceza olarak topluma dair davranışların değerlendirilerek cevap verilmesi Güleç, (2021) çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

5.1.1.4. “İyilik ve Kötülük Yapılmasının Sebepleri Nelerdir?” Alt Problemine İlişkin Sonuçlar

İyilik ve kötülük yapılmasının sebeplerinin neler olabileceğine dair öğrencilerin verdiği cevaplar incelenmiştir. İyilik yapılma sebepleriyle ilgili ilk görüşmede öğrencilerin dini gereklilikleri yerine getirme kategorisi kapsamında çok sayıda sebep sundukları bu sayının son görüşmede azaldığı görülmüştür. Bunun sebebinin öğrencilerin bu kavramlara dair ailelerinde ve çevrelerinde kendilerine yapılan telkinlerin tekrarladıkları ve açıklama yapmak yerine sadece kalıplaşmış kelimeleri kullandıkları görülmüştür. Bu durumun sebebinin hem bu kavramlar üzerinde daha önce bilinçli olarak düşünmemiş olmaları hem de bağımsız düşünme, eleştirel yaklaşma becerilerini tam olarak kazanmamış olmaları olabileceği düşünülmektedir. Bu durum (Güngör, 2010)’ ün insan yaşamı boyunca sadece başkalarının tepkilerine göre davranamayacağı, yeterli zihinsel olgunluğa ulaşınca kendi oluşturduğu, vicdan denilen, davranış sitemine göre davranışları değerlendireceği açıklamasıyla tutarlılık göstermektedir. Son görüşmede verilen cevaplar incelendiğinde bu kategoride verilen cevapların sayısında önemli bir azalma olduğu hisler, sevgi, rahatlama gibi kategorilerde artış olduğu görülmüştür. Bu durum Güngör (2010)’ a göre belli bir olgunluktan sonra kişinin dış kontroller yerine iç kontrol mekanizmasının oluştuğu ve iyi davrandığında kendi benliği hakkında olumlu duygular, kötü davrandığında ise suçluluk duygusu yarattığıyla paralellik göstermektedir.

Kötülük yapılma sebepleriyle ilgili cevaplar incelendiğinde her iki görüşmede de id, ego, süper ego kategorilerinde cevaplar verildiği görülmüştür. İlk görüşmede id kategorisinde yığılma olduğu görülmüştür. Bu durumun sebeplerinden birinin öğrencilerin durumları, olayları ben merkezci ve tek taraflı düşünme döneminde olmaları olabileceği düşünülmektedir. İd kategorisindeki bu yığılmanın son görüşmede eşit dağılmaya döndüğü görülmektedir. Verilen örnekler ve yapılan açıklamalar Kohlberg (1984)’in kuramının birinci düzeyi “gelenek öncesi düzey” de itaat- bağlılık evresi ve araçsal karşılıklılık- saf çıkarıcılık evrelerinden, “geleneksel düzey” olan ikinci düzeyde ise iyi çocuk evresi- yasa ve düzen evrelerinden, “gelenek ötesi düzey” olan üçüncü düzeyde ise kurallar ve toplumsal sözleşmeler- evrensel etik bilinci evrelerini destekler niteliktedir.

5.1.1.5. “Kendine İyilik veya Kötülük Nasıl Olur?” Alt Problemine İlişkin Sonuçlar

Bir kişinin kendisine iyilik ya da kötülük yapıp yapamayacağına dair cevaplar incelenmiştir. İlk görüşmede sadece bir öğrenci kişinin kendisine iyilik yapamayacağını, üç öğrenci ise kişinin kendisine kötülük yapamayacağını belirtmiştir. Son görüşmede ise bu sayılar azalarak sadece iki öğrenci kendisine kötülük yapılamayacağını söylemiş, öğrencilerin tamamının kendisine iyilik yapılabileceğini söylediği görülmüştür. Ayrıca İlk görüşmede “psikolojisini sağlam tutma” kategorisinde gözle görülen bir yığılma olduğu süreç sonunda yapılan son görüşmede ise bu yığılmanın “kişisel bakım” kategorisine kaydığı görülmüştür. Kişinin kendisine kötülük yapıp yapmayacağına dair verilen cevaplar incelendiğinde ise her iki görüşmede de fiziksel zarar verme kategorisinde yer alan cevapların büyük bir çoğunluğu “intihar etmek, kendine vurmak, bıçakla kesmek” gibi davranışları örnek verdikleri görülmüştür. Bu durum çocukların gerek yakın çevre gerekse televizyon gibi kitle iletişim araçlarında maruz kaldıkları şiddet içerikli programlardan kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir.

5.1.2. Etkinlik Dokümanları ve Araştırmacı Gözlem Notlarına İlişkin Sonuçlar

Öğrencilerden süreç ve etkinlik sonunda elde edilen ürünler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Birinci etkinlik planında kullanılan soru sorma tekniğinin faydaları, Akbulut (2004)’ün uygulamalarında elde ettiği aktif katılıma teşvik, düşünme ve araştırma becerisi geliştirme, öğretme- öğrenme sürecinin tek taraflı aktarımından kurtarma gibi faydalarıyla örtüşmektedir.

Uygulama ardından elde edilen ürünler incelenmiştir. Öğrencilerin yaptığı resimlerde iyi ile iyilik ve kötü ile kötülük kavramlarının aynı kabul edildiği ve birbiri yerine kullanıldığı görülmüştür. Öğrencilerin çizdiği resimler incelendiğinde iyi ve kötünün zıt kavram olduğunu bildikleri ve sadece ahlaki kötülüğe örnekler çizdikleri sadece bir öğrencinin doğal kötülüğe dair resim çizdiği gözlemlenmiştir. Bu durumun sebebi etkinliklerin ilk haftası olduğu düşünülmektedir. Birinci etkinlik sonunda öğrencilerin çizdiği resimler incelendiğinde iyi olarak nitelendirilen köydeki kişilerin güler yüzlü, mutlu, sevgi dolu olduğu görülürken kötü olarak nitelendirilen köydeki kişilerin kızgın, sinirli, kaşları çatık gibi özelliklere sahip olduğu görülmekte,

Hikayelerde de genel olarak kötü kavramının; doğaya ve hayvanlara zarar veren, zararlı besinler tüketen, kötü söz söyleyen, sevgisiz, hırsızlık yapan, haksızlığa ses çıkarmayan, gürültülü, bağırان, asık suratlı, misafirperver olmayan gibi özelliklere sahip kişiler üzerinden anlatıldığı, İyi kavramının ise; sağlıklı besinler tüketen, misafirperver, doğaya zarar vermeyen, iyiliğe karşılık veren, kötülerle mücadele eden, kibar, yardımsever gibi özelliklere sahip kişiler üzerinden anlatıldığı görülmektedir. Bu bulgu Yukay Yüksel, Canel, Mutlu, Yılmaz & Çap, (2015)'in okul öncesi çağındaki çocuklarla yapılan çalışmalarının iyi kavramını mutluluk, neşe, eğlence, sevgi; kötü kavramını kızgınlık, öfke, üzüntü, korku duygularını ifade ettiklerine dair bulgularıyla paralellik göstermektedir.

İkinci etkinliğin uygulama ve değerlendirme sürecinde elde edilen bulgular incelendiğinde öğrencilerin kavram karikatürü ve karikatür arasındaki farkı bilmedikleri, anlamlandırmada zorlandıkları fakat daha sonra sunulan kavram karikatürleri ve karikatürlerdeki mesajları doğru anladıkları ve ifade ettikleri sonucu, Aygün, Hacısalihoğlu Karadeniz, Bütüner (2020)'in öğrencilerin matematik başarılarını arttırmaya yönelik etkinlik planlarında kavram karikatürlerini kullandığı çalışmasında elde ettiği; öğrenciler amaçlanan kazanımlarına ulaşmış oldukları, amaçlanan sembol, terim ve kavramları kullanma oranlarında artış olduğu, derse aktif katılımın arttığı ve öğrenilenlerin uygulanmaya başlandığı sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Değerlendirme için istenen karikatür oluşturma kısmında istekli fakat yetersiz kalmışlardır. Bu durumun sebebi öğrencilerin kavram karikatürleri ile yeni tanışmış, ilk defa görmüş olmaları olabileceği düşünülmektedir.

Üçüncü etkinlikte öncelikle tekzip metninin ne olduğu ne amaçla, kimler tarafından yazıldığı, nerelerde sergilendiği bilgilerinin verilmesi öğrencilerin metni bilinçli okumasını sağlamıştır. Mevlana'nın bir yazısı tekzip metni olarak seçilmiştir. Metin birkaç kez öğrenciler tarafından okunmuş ve metinle ilgili amaca uygun işlemler yapılmış ve öğrencilerin konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunmaktan çekinmedikleri görülmüştür.

Dördüncü ve yedinci etkinliklerde kullanılan anlam çözümleme tabloları grup tartışması ve fikir alışverişine ayrıca amaca uygun bir yöntem ve teknik olduğu görülmüştür. Elde edilen verilerde öğrencilerin tablolarda verilen davranışları grup

olarak farklı farklı şekillerde cevaplayarak farklı genellemeler yaptığı görülmüştür. Bu durum Spinoza'nın iyi, kötü değişkendir (Çal, 2019) fikrini destekler niteliktedir.

Beşinci etkinlikte zihin haritası tekniğiyle ilk kez tanışmış olmalarına rağmen öğrencileri öğrenmeye ve üretmeye teşvik edici olduğu gözlemlenmiştir bu durum. Elde edilen ürünler değerlendirildiğinde ise iyi kavramının iyilik kavramından daha geniş kapsamlı bir kavram olduğunun farkında oldukları ve sadece insan ile değil cansız varlıklar ve durumlarla da ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bu durumun sebebi sabit kavramlar üzerinde çok boyutlu ve uzun süreli düşünceleri ve içselleştirmeye becerisini geliştirdiği sonucuna ulaşılabilir. Bu sonuç (Gömleksiz & Fidan, 2013)'ın zihin haritası tekniğini kullanarak yaptığı çalışmada elde ettiği, tekniğin eğlenme, sevmeye, mutluluk, ilgi, istek, eğlenme, yardımlaşma gibi olumlu duyuşsal tepkiler geliştirdikleri ve kalıcı öğrenme, başarılı olma, tekrar, özetleme, verimli çalışma, eksiklikleri fark etme ve pekiştirme becerisini geliştirdiği sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Altıncı etkinlik başlangıcında öğrencilere ne tür iyilikler yaptıkları sorulduğunda öğrencilerin çeşitli kişilere yardım etme davranışlarını ifade etmişlerdir. Bu durum Güleç (2015)'in çalışmasında ulaştığı en çok ifade edilen toplum yanlısı davranışları “arkadaşlık ilişkileri” ve “yardım etme” davranışlarına örnekler verildiği sonucuyla paralellik göstermektedir. İyiliği niçin yaptıklarına dair cevapları incelendiğinde ödül bekleme, olumsuz şartları ortadan kaldırma ve evrensel katkı sunma kategorilerine ait cevaplar verdikleri görülmüştür.

İyilik yapmalarını kimin istediğine dair cevapları incelendiğinde ise iç kontrol ve dış kontrol kategorilerine ulaşılmıştır. Bu bulgu (Güngör, 2010)'ün vicdanın oluşması çocuğun belli bir benlik ve olgunluğa ulaşana kadar anne-baba, öğretmen, yetiştirici gibi dışsal etkenlerin davranışları onaylaması veya cezalandırmasına göre daha sonra içsel bir mekanizma haline geleceği fikrini destekler niteliktedir.

Etkinlik sürecinde okunan kitapta önerilen iyilik kavranması etkinliği, sınıftan çıkararak aileyle iş birliği, yaparak yaşayarak öğrenme, günlük hayata uyarlama, soyuttan somuta gibi temel amaçlar ulaşma konusunda pek çok fayda sağlamıştır. İyilik kavranmasına yazılan, yapılan iyiliklere verdikleri örnekler incelendiğinde pek çoğunun günlük hayatta uygulanabilen, uygulamada basit örnekler olduğu görülmektedir. Bu durum öğrencilerin kendi davranışlarını kontrol ettikleri, bilinçli olarak davranışların iyi

olup olmadığına karara verecek beceriye sahip oldukları göstermektedir. Ayrıca Tahmin-Gözlem- Açıklama yöntemi de öğrencilerin başkalarının davranışlarını izleme, sonuçlarını tahmin etme becerilerinin geliştirilmesi konusunda faydalı olduğu görülmüştür. Bu bulgu Kuday& Çetinkaya (2020)'ın tahmin gözlem açıklama yöntemini kullandığı çalışmasında ulaştığı, bu yöntemin öğrencilerin ilgilerini artırma, daha eğlenceli ve daha anlaşılır ders işleme, derse yönelik olumlu tutumlar geliştirmelerine yardımcı olacağına dair ulaştığı sonucuyla paralellik göstermektedir.

Sekizinci etkinlikte kullanılan akış şemasında tekniğinde verilen şemanın metne dönüştürülmesi istenmiştir. Öğrencilerin şemayı doğru okuyarak ve anlamlandırarak istenen kazanıma ulaştığı söylenebilir. Uygulama sonucunda öğrencilerin çizdiği resimler ve yazdıkları şiirler incelendiğinde daha çok ahlaki kötülükle ilgili içerikler sundukları görülmüştür.

Dokuzuncu etkinlikte balık kılıcı tekniğini öğrendikten sonra öğrencilerin üretmek için istekli olduğu ve kötü kavramıyla ilgili çağrışımlarının farklı, özgün ve zengin içerikli olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum (Güngör, 2010)'ün belirttiği, iyilik ve kötülüğün tek doğrudan ibaret olmadığı, değerlendiren kişilere, ortamlara göre değişiklik gösterebileceği bilgisini destekler niteliktedir.

5.2. Öneriler

Çalışma sonuçlarından hareketle şu öneriler sunulmuştur;

İyi ve kötü kavramlarının ahlak bilgisi öğretimi ya da değerler eğitimi alanlarından daha geniş anlamlarının olduğu bilinciyle kullanılmalıdır. Okunan bir kitap ya da üzerinde konuşulan bir konuyla ilgili iyi ve kötü davranışların doğrudan sunulması yerine öğrencilere eleştiri yapma, mantıksal çıkarım, sebep sonuç ilişkisi kullanma becerilerini geliştirecek yönlendirmeler yapılabilir. İyi ve kötü kavramlarının sadece ders saatleri ve okulla ilgili değil günlük hayatta; sosyal ilişkiler, vatandaşlık görevleri, toplumsal görev paylaşımı, aile ilişkileri, nezaket kurallarıyla ilişkilendirilerek tüm düşünce ve davranışlara uyarlanabilen kavramlar olarak var olması gereklidir.

Öğrencilere ahlaki kötülük ve doğal kötülüğün farkı ve birey olarak insanların sorumlulukları, yapabilecekleri, değiştirebilecekleri durumlar hissettirilmeli, bu konuda

ortak bir bilinç geliştirilmelidir. Toplumdaki her bireyin önemli ve değerli olduğu, davranışlarıyla toplum düzenini etkileme gücüne sahip olduğu, bu yüzden kişinin bilinçli olarak tercihler yaparken kendisine ve içinde yaşadığı topluma etkilerini düşünerek karar vermesinin önemli olduğu bilinci iyi, kötü, güzel, çirkin, fayda, zarar gibi kavramlarla kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, G. (2004). Coğrafya ve Aktif Öğretim Yöntemleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 65-77.
- Akçadağ, T. (2010). Öğretmenlerin İlköğretim Programındaki Yöntem Teknik Ölçme ve Değerlendirme Konularına İlişkin Eğitim İhtiyaçları. *Bilig*.
- Akkaya, S. (2021). *Edebiyat be Kötülük: 20. Yüzyıl Edebi Metinlerinde Kötülük Kavramına Çoğulcu Bir Yaklaşım* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, M. (2007). Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), 41-61.
- Aslan, K., Aslan, N., & Arslan Cansever, B. (2012). *Eğitim Bilimine Giriş*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, A. (2016). *Eğitim Psikolojisi Gelişme- Öğrenme- Öğretim*(14. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, M. Ş. (2021). 13-70 Aylık Çocuklarda Prososyal Davranışlar: Doğal Gözlem Çalışması. *Psikoloji Çalışmaları -Studies in Psychology*, 41(2) , 673-709.
- Aydın, M. Ş., & Karakelle, S. (2016). 3-4 Yaş Çocuklarında Zihin Kuramı ve Kendini Düzenleme Becerisinin Yardım Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Nesne*,4(8), 205-206.
- Aydın, M. Z. (2001). Aktif Öğretim Yöntemlerinden Buldurma (Sokrates) Yöntemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1),55-80.
- Aygün, D., Hacısalihoğlu Karadeniz, M., Bütüner S.Ö. (2020). Kavram Karikatürü Uygulamalarının 5. Sınıf Öğrencilerinin Matematiksel Sembol, Terim/Kavram Kullanımına Yansımaları. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, 7(3), 151-172.
- Bağcı, B. (2015). *Çocuk ve Yetişkin Prososallik Ölçeklerinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması ve Çocuk ile Anne- Baba Prososyal Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baş, G. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Yapılandırmacı Öğrenme Ortamına İlişkin Algılarının Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 203-215.
- Başaran, İ. (1978). *Eğitime Giriş*. Bimaş Matbaacılık.
- Bayram, S. (2022). *Anadolu Masallarında İyi ve Kötü Motifi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berkowitz, M., & Grych, C. (1998). Fostering Goodness: Teaching Parents To Facilitate Children's Moral Development. *Journal of Moral Education*, 371-391.
- Bilen, K., & Köse, S. (2012). Yapılandırmacı Öğrenme Teorisine Dayalı Etkili Bir Strateji: Tahmin- Gözlem- Açıklama(TGA) "Bitkilerde Büyüme ve Gelişme". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 123-136.
- Brownell, C. A., Svetlova, M., & Nichols, S. (2009). To Share Or Not To Share: When The Toddlers Respond To Another's Needs?. *Infancy*, 14(1), 117-130.

- Budak, Y., Gençtanırım Kurt, D., & Kula, S. S. (2018). Bilişsel Gelişimde Farklı Bir Görüş Geliştiren Henry Wallon ve Jean Piaget'in Görüşlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (48), 415-436.
- Çal, H.C. (2019, Nisan 29). Spinoza'nın İyi-Kötü Ayrımı ve Ahlâk Karşısında Etik. <https://birikimdergisi.com/guncel/9477/spinozanin-iyi-kotu-ayrimi-ve-ahlak-karsisinda-etik>
- Çetinkaya, E.(2006). Cevap ve Düzeltme Hakkı. *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları*, 334-356
- Calkins, M. W. (2021). *İyi İnsan ve İyi Etiğe Giriş*. Cem Yayınevi.
- Canatan, K. (2007). Kitap Tanıtım, Eleştiri ve Değerlendirme Sanatı Nedir?. *Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 249-258.
- Christopher, P., & Seligman, M. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press.
- Chutabhakdikul, N. (2020). Development Of Prosocial Behavior. *International Brain Research Organization*, Mahidol University Institute of Molecular Biosciences.
- Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 73-85.
- Çetinkaya, H. (2023). Yapılandırmacı Öğrenme- Öğretme Teorisi İle İlgili Deneysel Çalışmaların Bir Analiz. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 7 (1), 102-111.
- Çil, M. (2021). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikaye ve Romanlarında Kötülük Olgusu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel, Ö., & Kaya, Z. (2012). *Eğitim Bilimine Giriş*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dilek, G. (2006). *Somut İşlem Döneminde Olan 8-9 Yaş Çocukları İle Soyut İşlem Döneminde Olan 12-13 Yaş Çocukların Görsel Bellek Farklılıklarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durak, N. (2007). Mevlana'nın Ahlaki Öğretisinde İyi ve Kötü Kavramları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(6), 1-24.
- Eisenberg, N., & Mussen, P. H. (1989). *Çocuklarda Prososyal Davranışların Kökleri*. Cambridge University Press.
- Erdem, A. (2006). Türkiye'nin Önemli Sorunlarından Biri: Yetiştirdiği İnsan Tipi. *Üniversite ve Toplum*, 6(4), 1-14.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Yelkentepe Yayınları.
- Farabi. (1987). *Fusulu'l- Medeni (Siyaset ve Felsefesine Dair Görüşler)*. (Çev. H. Özcan). Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Gömleksiz, M., & Fidan, E. (2013). Fen ve Teknoloji Dersinde Bilgisayar Destekli Zihin Haritası Tekniğinin Öğrencilerin Akademik Başarısına, Tutumlarına ve Kalıcılığa Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 403-426.
- Gül, G. (2004). Birey Toplum Eğitim ve Öğretmen. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*,(1), 223-236.

- Güleç, Y. (2021). İlkokul 4.Sınıf Öğrencilerinin Çizimlerinde İyilik ve Kötülük Kavramları. *Turkish Studies*, 16(2), 279-304. <https://dx.doi.org/10.47091/TurkishStudies.51191>.
- Gündoğdu, Ö. (1999). *Kentsel Çevre Estetiğinin Etik Açısından İrdelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, E. (2010). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. Ötüken Neşriyat.
- Gürbüzoğlu, D. (2017). Romadan Sinemaya Kötülüğün İdeolojik Olarak Kurgulanması: Hannibal Lecter. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 64-74.
- Halling, T., & Eriksson, E. (2020). *Şanslıyım! Şanssızım!*. İletişim Yayınları.
- İlhan, K. (2022). *Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Ersoy'da Kötülük Problemi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, N., & Çakmak, M. (2000). Kavram Haritalarının Öğretim Sürecinde Kullanılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 571-580.
- Karaca, Z., Kuzu, O., & Çalışkan, N. (2020). Çokgenler Konusunun Öğretiminde Kavram Karikatürü Kullanımının Akademik Başarıya Etkisi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 110-125.
- Kesgin, S. (2019). Ailede, Okulda veya Birlikte Ahlak Eğitimi- Ahlak Eğitiminde İş Birliğini Geliştirmenin Yolları. *Turkish Studies*, 14(2), 581-598.
- Kılavuz, R. (2003). *Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma*. Seçkin Yayıncılık.
- Kiriş, N. (2008). Tarihsel Olarak Kötülük Problemi ve Çözüm Yolu Olarak Teodise. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 82-96.
- Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21), 1-21.
- Köse, A. (2009). "Bir Düşünür- Bir Kavram", "Üç Resim- Bir Ressam" ve " Bir İmge": Kötü. *Art-e Sanat Dergisi*, 2(3), 1-20.
- Kuday, D., & Çetinkaya, S. (2020). Coğrafya Öğretiminde Multimedya Tabanlı TGA (Tahmin-Gözlem-Açıklama) Stratejisi Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşleri. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 43, 20-38.
- Kuş, Z., Merey, Z., & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Lee, D. (2012). The Categorization Of "Bad animal" And Its Relation To Animal Appearances: A Study Of 6-Year- Old Children's Perceptions. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 6(1), 32-49.
- Liszkowski, U., Carpenter, M., Striano, T., & Tomasello, M. (2006). 12 and 18 Month Olds Point to Provide Information for Others. *Journal of Cognition and Development*, 7(2), 173-187. DOI: 10.1207/s15327647jcd0702_2.
- Mahmutoğlu, A. (2019). Etik Ve Ahlak; Benzerlikler, Farklılıklar Ve İlişkiler. *Türk İdare Dergisi*, 81, 225-249.

- Malatyali, E., & Yilmaz, K. (2010). Yapılandırmacı Öğrenme Sürecinde Kavramlar ve Önemi: Kavramların Pedagojik Açidan İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 320-332.
- Maxwell, J. A., (2004a). Causal Explanation, Qualitative Research, and Scientific Inquiry in Education. *Article in Educational Researcher*, 33(2), 3-11. DOI:10.3102/0013189X033002003.
- Maxwell, J. A. (2004b). Using Qualitative Methods for Causal Explanation. *Field Methods*, 16(3), 243-264.
- Merey, Z., Karatekin, K., & Kuş, Z. (2012). İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 795-821.
- Nucci, L. (2001). *Education in the Moral Domain*. Cambridge University Press.
- Okur, İ., & Akın, B. (2022). Kötülüğün Doğasından Doğanın Kötülüğüne: Bir Kötülük Sorunu Olarak III. Richard. *Art-e Sanat Dergisi*, 15(30), 1186-1200.
- Ovacık, Z. (2018). İbn Sinâ'da İyiliğin ve Kötülüğün Ontolojisi. *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 5(10), 343-361.
- Prajapati, R., Sharma, B., & Sharma, D. (2017). Significance Of Life Skills Education. *Contemporary Issues in Education Research*, 10(1), 1-6.
- Russell, J. (1999). *Şeytan: Antikiteden İlkel Hristiyanlığa Kötülük*. (Çev: N. Plümer). Kabalcı Yayınevi.
- Scheffler, A. (2020). *İyilik*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shadish, W.R., Cook, T.D., & Campbell, D.T. (2002). *Experimental And Quasi-Experimental Designs For Generalized Causal Inference*. Houghton Mifflin Company.
- Şişman, M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş (3.Baskı)*. Pegem A Yayıncılık.
- Talbot, M. (2002). Genç Melekler. *The New Republic*, 2(4), 34-41.
- Taştan Akdağ, F. (2017). *Stem Uygulamalarının Öğrencilerin Akademik Başarı, Bilimsel Süreç Ve Yaşam Becerileri Üzerine Etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Topuz, M. (2017). *Kötülük Kavramı Hakkında Üç Perspektif: Augustinus, Kant Ve Nietzsche* (Yayımlanmamış doktora tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuğral, S. (2014). *Mâturîdî Mektebinde İrade ve İyilik-Kötülük Düşüncesinin Gelişmesinde Sadruşşeria'nın Katkisi*. Ofis Yayın Matbacılık.
- Tunçel, G. (2012). Anlam Çözümleme Tablolarının Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ölçme Değerlendirme Sürecinde Kullanımı. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1(25), 127-136.
- Turiel, E. (2008). The Development of Children's Orientations toward Moral, Social, and Personal Orders: More than a Sequence in Development. *Human Development*, 51(1), 21-39.
- Ummanel, A., Koran N., Görken A. (2020). *Yaşam Becerileri*. İstanbul Üniveristesi.
- Varış, F. (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara Üniveristesi Eğitim Fakültesi Yayını.

- Veznedaroğlu, L. (2007). *Okulda ve Sınıfta Örtük Program: Bir Özel İlköğretim Okulu Örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- WHO. (1997, Mayıs 27). *Life Skills Education For Children And Adolescents In Schools*. https://gbc-education.org/initiatives/youth-skills-development/?gclid=Cj0KCQjwtaMlBhD3ARIsAARoaEzBqmaz0ZCXlw_4-hYgewaLQiF_PxDLiLdStInvF8dVgYAEqGY44BkaAi15EALw_wcB
- Yaran, C. (1997). *Kötülük ve Teodise*. Vadi Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilgilerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11.Basım). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, G. (2015). *Kötülük Olgusu Ve Tanzimat Devri Türk Romanında Kötülük* (Doktora Tezi). Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, G. (2020). *İlkokul Düzeyinde Öğrencilere Kazandırılması Gerekli Temel Yaşam Becerilerinin Hayat Bilgisi Dersi Bağlamında Analizi* (Doktora Tezi). Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, K. (2013). İlköğretim 3. Sınıf Öğrencilerine Soyut Ve Çok Boyutlu Kavramların Kazandırılması: Bir Eylem Araştırması. *Turkish Studies*, 8(6), 895-924.
- Yukay Yüksel, M., Canel, N., Mutlu, N., Yılmaz, S., & Çap, E. (2015). Okul Öncesi Çağdaki Çocukların "İyi" ve "Kötü" Kavram Algılarının Resim Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 271-303.
- Zizek, S. (2009). *The Talking Heads*. Verso.

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun (Eğitim Bilimleri Etik Kurulu) 31/03/2022 tarihli ve 03 sayılı oturumundan alınan 03/06 numaralı kararı ile alınmıştır.

T.C
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI EĞİTİM BİLİMLERİ
ETİK KURULU KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi	31/03/2022
Protokol No	03/06
Araştırma Başlığı	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerine Göre İyi, Kötü, Kötülük Kavramları: Eylem Araştırması
Araştırma Türü	Nitel- Eylem araştırması
Araştırmacılar	Rabia AKTÜRK (Sorumlu Araştırmacı) Doç. Dr. Şükran CALP (Tez Danışmanı)
Karar	Başvuru dosyanıza ait araştırmanız etik açıdan uygun bulunmuştur.
Açıklama: 1. Etik Kurul Onayı, uygulama ve/veya veri toplama için araştırmacının ilgili kurum veya kuruluşlardan izin alma sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. 2. Kurul üyelerine ait araştırma önerileri görüşülürken, ilgili yönerge gereğince, öneri sahibi üye görüşmelere katılmamış ve oy kullanmamıştır.	

e-imzalıdır

Prof. Dr. Hüseyin Hüsnü BAHAR
İnsan Araştırmaları Eğitim Bilimleri
Etik Kurul Başkanı

EKLER

EK 1: Etkinlik Planları Uygulama Tarihleri

Etkinlik Planı	KAZANIMLAR	Uygulama Tarihi
İlk Görüşme		10-15.04.2022
1. Etkinlik Planı	İyi ve kötü kavramlarının pek çok anlamı olduğunu bilir (TDK,2021).	22.04.2022
2. Etkinlik Planı	İyi ve kötünün değerlendiren kişinin kriterlerine göre değişkenlik gösterebileceğini bilir (Kocabıyık,2019; Çal, 2019).	08.05.2022
3. Etkinlik Planı	İyi ve kötü kavramlarının kendini ve karşıtını kapsadığını, ayırlamaz olduğunu kavrar (Hegel Akt., Şahin, 2004).	15.05.2022
4. Etkinlik Planı	Bir şeyin” aynı zamanda hem iyi hem kötü hem de ne iyi ne kötü olabileceğini bilir (Spinoza- Etika Akt., Topuz, 2019).	22.05.2022
5. Etkinlik Planı	İyilik kavramının iyi kavramından farklı anlamlarda kullanıldığını bilir (TDK, 2021), (kötü-kötülük)	29.05.2022
6. Etkinlik Planı	İyiliğin bilinçli tercih olduğunu bilir. “İyi insan” olmanın ön koşulu olan davranışları bilir (Keleş& Tongo, 2014).	06.05.2022
7. Etkinlik Planı	Bir davranışın iyi ya da kötü olarak nitelendirebilmek için, dürüstlük, doğruluk, sevgi vb. ahlaki kavramlara ihtiyaç olduğunu bilir (Kılavuz, 2003).	13.05.2022
8. Etkinlik Planı	Kötülüğün doğal ve ahlaki kötülük olarak ikiye ayrıldığını, iki kökeninin olduğunu bilir, örnekler verir (Akt.,Yaktıl Oğuz, 2013).	20.05.2022
9. Etkinlik Planı	“Bir şeyin” kendine has, bulunması gereken özelliği kaybetmesi sonucu ortaya çıkan durumun “kötülük” olduğunu bilir (İbn-i Arabi Akt., Topuz, 2019).	27..05.2022
Son Görüşme		06-10.06.2022

EK 2: Ön Görüşme ve Son Görüşme Soruları

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İyi ve Kötü Kavramlarına Yükledikleri Anlamlar Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma Görüşme Soruları

- 1- Bir şeyin iyi olduğuna nasıl karar verirsin?
(İyi nedir?)
- 2- Bir şeyin kötü olduğuna nasıl karar verirsin?
(Kötü nedir?)
- 3- İyilik deyince aklına ne geliyor? (Örnekler verebilir misin?)
- 4- Kötülük deyince aklına neler geliyor? (Örnekler verebilir misin?)
- 5- Kimler kötülük yapar? (Sence neden?)
- 6- Kimler iyilik yapar? (Sence neden?)
- 7- Senin kötü dediğin bir duruma başka bir kişi iyi diyebilir mi?
(Bunun sebebi ne olabilir?)
- 8- Niçin iyilik yapılır?
- 9- Niçin kötülük yapılır?
(İnsanların kötülük yapmasını sebebi ne olabilir?)
- 10- Bir insan kendine iyilik yapabilir mi?
- 11- Bir insan kendine kötülük yapabilir mi?

EK 3: Veli Onay Formu

Bilgilendirilmiş Gönüllü Veli-Vasi Olur Formu (BGVOF)

Sayın Veli/Vasi,

Velisi-Vasisi bulunduğunuz öğrencinin katılacağı bu çalışma bilimsel nitelikte bir araştırma olup konusu “İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İyi ve Kötü Kavramlarına Yükledikleri Anlamlar Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma”dır. Bu araştırma, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı, Sınıf Eğitimi Alanı öğrencisi araştırmacı Rabia AKTÜRK’ün yüksek lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Bu çalışmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışma yaklaşık on hafta sürecektir. Çalışmaya katılmama ve çalışmanın herhangi bir aşamasında, hiçbir cezaya/yaptırıma maruz kalmaksızın, çalışmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Velisi bulunduğunuz öğrencinin araştırmada yer alması nedeniyle size hiçbir ödeme yapılmayacak ve sizden de hiçbir ücret talep edilmeyecektir. Anketi yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz anlamına gelmektedir. Araştırma hakkında daha fazla bilgi almak için araştırmacı Rabia AKTÜRK’e başvurabilir, araştırmacıya 05512599738 numaralı cep telefonundan erişebilirsiniz

BGVOF’daki tüm açıklamaları okudum. Bana, konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen kişi tarafından yapıldı. Araştırmaya velisi-vasisi bulunduğum öğrencinin gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabilceğini ve kendi isteğine bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğini biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla velisi-vasisi bulunduğum öğrencinin katılımını kabul ediyorum

Gönüllünün (Adı-Soyadı):

İmzası

Tarih:/...../2022

Araştırma hakkındaki yukarıdaki ve istenen diğer bilgiler katılımcıya tarafımdan açıklanmış ve yazılı onamını alınmıştır.

Araştırmacı: Rabia AKTÜRK

İmzası

Tarih:/...../2022

Velisi bulunduğum 4- sınıfı numaralı öğrencisi
.....

.....'in yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum. (Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).

Veli Adı-Soyadı :

Telefon Numarası:

.

.../.../.....

İmza:

EK 4: Uygulama Fotoğrafları

Fotoğraf 1: İyilik Kavanozu Oluşturma Etkinlik Örneği

Fotoğraf 2: İyilik Kavanozu Oluşturma Etkinlik Örneği

Fotoğraf 3: Körebe Oyununa Dair Bir Görsel

Fotoğraf 4: Nefes Alma Yetisinin Kaybına Dair Empati Çalışması

Fotoğraf 5: Duyma Yetisinin Kaybına Dair Empati Çalışması

Fotoğraf 6: Kırmızı Başlıklı Kız Hikayesinin Dinlenmesine Dair Görsel

https://www.youtube.com/watch?v=2h_aiBo5H1E&ab_channel=AdisebabaMasal

Fotoğraf 7: Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kızdan Hikayesinin Dinlenmesine Dair

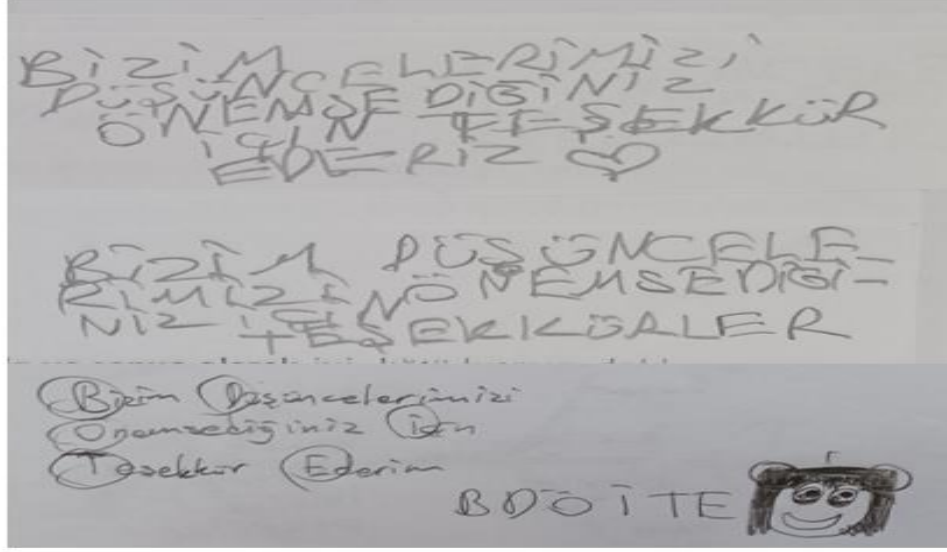

https://www.youtube.com/watch?v=BoWleXLQTS&ab_channel=%C5%9EekerPortakal%C4%B1

Fotoğraf 8: Grup Çalışmalarına Dair Örnek Görsel

Fotoğraf 9 : Ö3 Adlı Öğrencinin Farklı Zamanlarda Yazdığı Mesajları

EK 5: Uygulanan Etkinlik Planları

1. BİRİNCİ DERS PLANI

Kazanım 1: İyi ve kötü kavramlarının pek çok anlamı olduğunu bilir (TDK, 2021).

Dersin giriş bölümünde “İyi Olan Kazansın!” oyunu oynatılır. “Dediğimi yap yaptığımı yapma!” yönergesi açıklanır. Yani vücudun bölümleri gösterilir ve aynı anda farklı bir vücut bölümü seslendirilir. Ardından en dikkatli öğrenci sona kalana kadar devam edilir. “Bu konuda iyisin” denilerek alkışlatılır.

-Başarılı kişi kimdir? Çevrenize başarılı bir kişi var mı? Varsa başarısı nedir?

- Ustalık ne demektir? Çevrenizde usta olarak anılan bir kişi var mı? Varsa hangi özelliği onu usta yapış olabilir?

Tahtaya “Ben..... Alanında iyiyim Çünkü.....” yazılır. Ardından öğrenciler cevaplarını bir kâğıda not alırlar, teker teker tahtaya çıkarak cevaplarını paylaşırlar.

Beyhan Budak’ın videosundan çıkarılan özet maddeler öğrencilerle paylaşılır ve üzerinde düşünülmesi sağlanır.

- İyi olduğumuz alanı keşfetmek için sürekli aramalı ve denemeler yapmalıyız.

- Başarısız olmaktan korkmamalıyız, hata yapmaktan korkmamalıyız.

- İnsanların dalga geçmesinden, eleştirilerinden çekinmemeliyiz.

- Geçmişte başarılı olduğunuz konuları düşünerek ortak noktaları bulabiliriz.

- İyi olduğumuzu düşündüğümüz konularla uğraşırken zamanın nasıl geçtiğini anlamayız.

- Çevremizde bizi iyi gözlemleyen iyi niyetli insanların “ Sen bu konuda iyisin.” Cümleleri ipucu olabilir.

https://www.youtube.com/watch?v=nTjPo821YrY&ab_channel=BeyhanBudak

Ardından öğrencilere Ek1’de belirtilen görsel gösterilerek incelemeleri istenir.

Görsel ile ilgili:

- 1-Görselde en çok kullanılan kelime nedir?
- 2- Görseldeki kişilerin seçilmesinin sebebi nedir?
- 3- Bizim sınıfımızın en iyilerine seçmeye ne dersiniz? ☺

(En iyi resim çizeni, en iyi şarkı söyleyeni, en iyi şiir okuyan, en iyi yazı yazanı, en iyi nöbetçilik yapanı, en iyi hikaye yazanı, en iyi espri yapanı, en iyi koşanı vb.) soruları sorularak dikkatleri derse çekilir.

Ardından;

<https://www.youtube.com/watch?v=mezU1JpPCus>

<https://www.youtube.com/watch?v=aV-rGn7c6fs>

videolar izlenir ve başlıklarına dikkat çekilir, Videodaki kişilere neden en iyi denildiği üzerinde konuşulur.

Ek2’ de verilen etkinlik kağıtları öğrencilere dağıtılır. Öğrencilerin fikirleri alınır ve cevaplardaki benzerlikler, farklılıklar ve sebepleri üzerinde tartışılır.

Ek3’te verilen ders değerlendirme kağıtları öğrencilere dağıtılarak etkinlik tamamlanır.

Ek1: İncelenecek Görsel

<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/oscarda-en-iyi-film-odulunu-nomadland-kazandi-/2220594>

Ek 2: Etkinlik Kâğıdı

A-Aşağıda altı çizili sözcükler hangi anlamlarda kullanılmıştır?

1- Ahmet iyi futbol oynuyor. (İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan)

.....

2- Bugün iyi yağmur yağdı. (Bol, çok, aşırı)

.....

3- Aksaray'dan iyi haberler geldi. (Uğurlu, hayırlı, iyilik getiren)

.....

4- Ben sorarsanız; iyi ve sıhhatliyim. (Esen, sağlıklı)

.....

5- Öğretmenin sorduğu soruya iyi bir cevap verdi. (Yerinde, uygun)

.....

6- En iyisi biz bu işe karışmayalım. (Doğru olan)

.....

7- Bu ipler, kazak örmek için iyidir. (Yeterli, yetecek miktarda olan)

.....

8- Sınavdan iyi bir puan aldım. (Orta ile pekiyi arasındaki not)

.....

9- Otobüs yolculuğunda yanımdaki yolcu çok iyi birisi çıktı. (İstenilen, beğenilen, yerinde, yararlı,)

.....

10- Bu masa buraya iyi olmuş. (Uygun)

.....

Yukarıdaki cümlelere bakarsak “iyi” kelimesinin kaç anlamı var? Senin bildiğin başka anlamı var mı?

.....

İyi kelimesinin anlamları birbiriyle aynı mı?

.....

B- Aşağıda altı çizili sözcükler hangi anlamlarda kullanılmıştır?

1- Bir futbolcu bu kadar **kötü** olamaz. (İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, fena)

2- Sağlığın için **kötü** besinler tüketmeyi bırakmalısın. (Zararlı, tehlikeli)

3- Bu **kötü** gidişe bir dur demeliyiz. (Korku, endişe veren)

4- Kıza söylemedik **kötü** söz bırakmamış. (Kaba ve kırıcı)

5- O sınıfı **kötü** etkileyen davranışlar sergiliyor. (Kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olan.)

6- Arabayla direğe **kötü** çarpmış. (Aşırı, çok)

Yukarıdaki cümlelere bakarsak “kötü” kelimesinin kaç anlamı var? Senin bildiğin başka anlamı var mı?

Kötü kelimesinin anlamları birbiriyle aynı mı?

* Öğrencilere dağıtılacak etkinlik kağıtlarında parantez içleri verilmeyecektir.

C- Aşağıdaki boşlukları Önceki cümleyi açıklayıcı yeni cümle yazınız.

1- Hastanın durumu iyi değil.

Yani.....

2- Hastanın durumu kötü değil.

Yani.....

3- Havalar bugün iyi değil.

Yani.....

4- Havalar bugün kötü değil.

Yani.....

5- Hayvanlara iyi davranmıyordu.

Yani.....

6- Hayvanlara kötü davranmıyordu.

Yani.....

Ek3: Etkinlik Sonu Değerlendirme Kâğıdı

Aşağıdaki metni okuyalım soruları metne uygun cevaplayalım.

İyi Köy

Havası, suyu, toprakları, okulları iyi olan bir köy varmış. Bu köyde yaşayan insanlar çok iyi eğitim almış, iyi giyimli insanlarmış. Birbirlerine karşı da çok iyilermiş, birbirlerinin iyiliklerini ister, birbirlerine iyi davranır, iyi sözcükler seçerek konuşur, iyi yemekler ikram eder, iyi dileklerde bulunurlarmış. Bu köydeki okulda notlar iyiden başlarmış. Bir gün uyandıklarında köylerinde çok iyi bir şey olmuş. Bu köyün karşısında bir köy daha varmış...

1- Metinde kaç tane “iyi” kelimesi geçmektedir?

2- İyi eğitim almak ne demek?

.....

3- İyi yemek denilince aklına nasıl yemekler geliyor? Neden?

.....

4- İyi köyünün karşısındaki köyün adı ne olabilir?

.....

5- İyi kelimesi olmasa kötü kelimesini nasıl kullanırdık?

.....

6- İyi ile kötü arasında nasıl bir ilişki vardır?

.....

7- Dünyadaki en iyi sözcük sence hangisi? Neden?

.....Çünkü:.....

8- Dünyadaki en kötü sözcük sence hangisi? Neden?

.....Çünkü:.....

Ek Etkinlik

Kelime avcısında saklanmış kelimeleri bulalım ve bu kelimelerin içinde geçtiği ve okuyucunun “hoşuna gidecek İYİ bir şiir “yazalım.

N N U G Y U E E D G Y L I Ü U	(?) HOŞ
Y İ O J Z F E Z B B U M Y Z Ç	(?) GÜZEL
M T F P S S A Ğ L A M O E İ U	(?) BAŞARILI
H Y P N P L Ğ A S Ş İ Ş T E Ç	(?) YETENEKLİ
K Ü C G S Ç N K R A F D E K Y	(?) SAĞLIKLI
A R L S A F C O L R D T N H Ş	(?) UYGUN
C L B Ç Ğ T L N G I H T E Ş O	(?) YERİNDE
R H Ş M L B E J B L T G K Y H	(?) SAĞLAM
A H Ş A I Y Z G Y I P F L Y I	(?) FAYDALI
B L D P K Ö Ü Ç B E A T İ U L	
Y A Y N L E G Ç J I Ü B İ P A	
S V G Ş I P Z I D R İ Ç J N D	
M G F J Ü E M Ü Ğ Ğ Ö A Ç O Y	
İ E U N Ş T A Y E R İ N D E A	
J S G G R O L E Ğ M Ö S T J F	

Görevlendirme: (“Kötü” kavramı için de aynı şekilde bir hikâye yazalım. Hikâye unsurlarına dikkat edelim.)

!!! Kâğıdın arka sayfasını kullanabilirsin. İstersen görsellerle destekleyebilirsin ☺ ☺ ☺

2. İKİNCİ DERS PLANI

Kazanım 2: İyi ve kötünün değerlendiren kişinin kriterlerine göre değişkenlik gösterebileceğini bilir (Kocabıyık,2019; Çal, 2019).

Sınıf 5 gruba ayrılır.

Öğrencilere; -Aç ve yiyecek arayan köpek,

- Köpekten korkan çocuk,

-Çocuğu yardım eden adam,

-Çocuk ve adamın tepkilerini uzaktan izleyen kadın

karakterlerinin yazılı olduğu kağıtlar gruplara verilir. Hikâye yazmaları sonra grupların sırayla yazıkları hikayeleri okumaları istenir.

Her hikâyenin bitişinde grup üyelerine;

-Aç köpek neden böyle davrandı? (Başka nasıl davranabilirdi?)

- Köpekten korkan çocuk neden böyle davrandı? (Başka nasıl davranabilirdi?)

-Çocuğa yardım eden adam neden böyle davrandı? (Başka nasıl davranabilirdi?)

-Çocuk ve adamın tepkilerini uzaktan izleyen kadın neden böyle davrandı?
(Başka nasıl davranabilirdi?)

-Bu hikâyeden nasıl bir anlam çıkarabiliriz? (Sadece grup üyelerine değil bütün öğrencilere sorulur.)

Okuma ve soruların ardından;

-farklı öğrencilerin farklı kriterlerinin olduğu,

-Herkesin olaylara tepki verirken özgür olduğu,

-İyi-kötünün değerlendirenin ölçütlerine, yaşantılarına göre iyi-kötü olduğu vurgulanır.

Ardından yukarıda görsel verilen kitap okunur. Kitap iyi ve kötü, şans ve şanssızlık kavramlarıyla ilgili sorular soran ve olayları çok yönlü incelemeye sevk eden bir kitaptır. Günlük hayatta yaptığımız bütün tercihlerin iyi ya da kötü pek çok sonuçlarının olacağını, bu durumun değerlendiren kişinin bakış açısına göre değişebileceğini anlatan bir çocuk kitabıdır (Halling & Eriksson, 2020).

Kitap ve görseller üzerinden konuşulur.

-Karakterin başından geçen olaylar nelerdir?

-Şans dediğimiz şey nedir?

-Şanssızlık dediğimiz şey nedir?

(Bütün olayların farklı farklı sonuçlarının olduğu ve kişilerin değerlendirme kriterlerine göre değişebileceği vurgulanır.)

Öğrenciler 5 gruba ayrılır ve Ek1’de belirtilen kavram karikatürleri gruplara dağıtılır. Öğrenciler üzerinde tartışmaları istenir. 5 dk sonra gruplar yer değiştirir bu şekilde her grup her karikatürü görmüş olur. Ek2’ de belirtilen karikatürler için de aynı süreç tekrarlanır.

-Herkesin olayları ve durumları değerlendirirken farklı kriterlerinin olduğu,

-Herkesin olaylara tepki verirken özgür olduğu,

-İyi-kötünün değerlendirenin ölçütlerine, yaşantılarına, şartlarına, kişiliğine göre iyi-kötü olduğu vurgulanır.

Görev: EK2 de belirtilen karikatürlere benzer karikatür oluşturmaları istenir, karikatürlerini açıklayan bir slogan oluşturmaları istenir.

EK1: Kavram Karikatürleri

Hepimiz için
en iyi mevsim kış
mevsimidir.

Bence
hepimiz için en
iyi mevsim yazdır.

Bence mevsimin
iyisi kötüsü olmaz. Eğer
mevsime uygun giyinirsek
zarar görmeyiz.

Bence en iyi
mevsim diye bir şey yok.
Kış mevsiminde çok
üşürüz, yaz mevsiminde
çok yanarız.

Kırmızı elma yemek
istiyorum çünkü rengi
çok güzel.

Yeşil elma yemek
istiyorum çünkü
zayıflamam
gerekiyor.

Ben çürük kurtlu
elma yesem daha iyi
çünkü kurtlu elmalar
daha doğal ve içerisinde

Ben elma
şekeri yemek
istiyorum çünkü tadı
çok güzel oluyor.

Yaşlanınca yapılacak en iyi şey bol bol gezip eğlenmek. Bu sayede emekliliğin tadını çıkarırım ve birçok yer görmüş

Yaşlanınca yapılacak en güzel şey bütün hayatımı anlatabileceğim bir roman yazmak. Bu sayede insanlara bir faydam olur.

Yaşlanınca yapılacak en iyi şey sağlıklı kalmak için bol bol spor ve yürüyüş yapmak. Bu sayede hastaneye gitmem ve çevremdeki insanlara muhtaç olmam.

EK2: Karikatürler

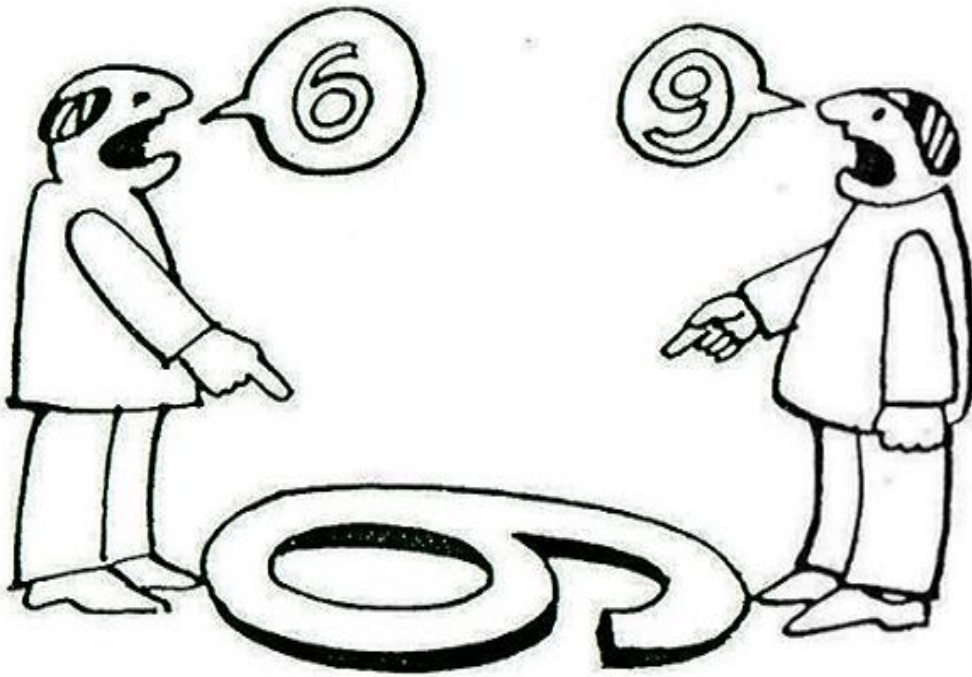
<https://ilimvebilim.com/kategoriler/dus-ve-yorum/>

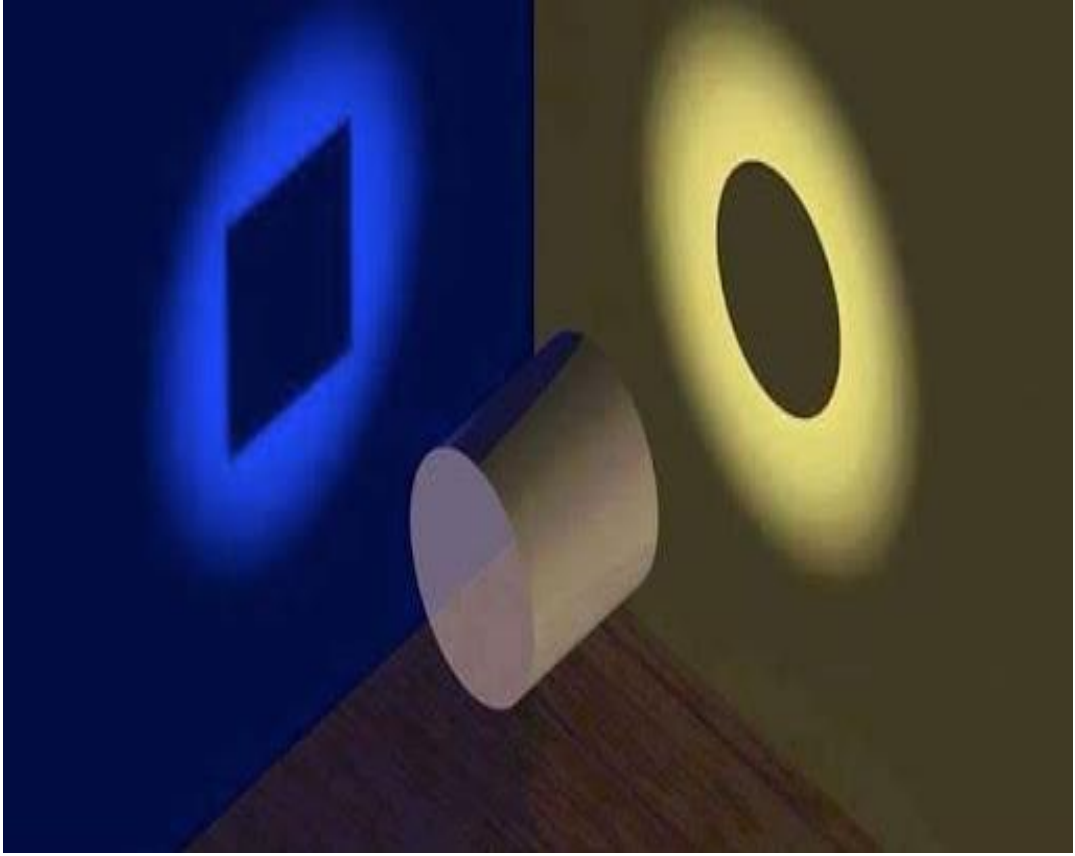
<https://kidim2013.wordpress.com/2014/05/05/sabaha-kadar-tartisiriz/>

<https://ferhatbayoglu.com.tr/hayata-bakan-pencerelerimiz/>

<https://www.fikir.gen.tr/algıyı-etkileyen-faktorler-nelerdir-dis-ve-ic-etmenler/>

<https://www.arasindakifark.net/objektif-ve-subjektif-farki-nedir-nasil/>

3. ÜÇÜNCÜ DERS PLANI

Kazanım 3: İyi ve kötü kavramlarının kendini ve karşıtını kapsadığını, ayrılamaz olduğunu kavrar (Hegel Akt., Şahin, 2004).

Sınıf iki gruba ayrılır. Kulaktan kulağa oyunu oynanır.

- İyiliğe “nereye gidiyorsun” demişler, “kötülüğe” demiş.
- Birçok iyiliğin karşısında kötülük vardır.
- Kötülük ve iyilik bir tek şeydir, parçalanamaz. İyilik, kötülükten ayrı değildir.

(Zülfü Livaneli)

- İyilik yapmasını bilmiyorsan, hiç olmazsa kötülük yapma.
- İyiliğe gücün yetmiyorsa, kötülük yapma.
- İyilik, iyilikten, kötülük de kötülükten doğar.
- Kötü iyiyi tanır ama iyi kötüyü tanıyamaz.

Yeterli olduğu düşünülene kadar oynanır ve söylenen cümleler en sonunda tahtaya yazılır.

- Oyunun sonuna kadar cümlelerin değişip değişmemesinin sebepleri sorulur.
- Cümleler üzerinde konuşulur, fikirleri alınır.

Tekzip metinleri hakkında bilgi verilir. Bir öğrenci haber spikeri olur ve aşağıdaki haberleri sunar. Her haberden sonra öğrencilerin yorumları not alınır. (Haberin muhatabı siz olsaydınız nasıl bir tekzip konuşması yapardınız?)

- Fırıncılar insanların aç kalmasını istiyor...
- Öğretmenler öğrencilerin bilgisiz olmasını istiyor...
- Doktorlar insanların hasta olmasını istiyor...”

Düşündürme (Analog)

Fen bilimleri mıknatıslar (Mıknatıslar kırılrsa bile parçalar yine N-S kutbu olarak ayrılır.

- Eğer mıknatıslar kırıldığında kutuplar da ayrılmış olsaydı ne olurdu?
- Aynı şey iyilik ve kötülük için düşünülebilir mi nasıl olurdu?
- Dünyada sadece iyilik olsaydı nasıl olurdu? Soruları yöneltilir.

Ardından Ek1’de belirtilen tekzip metni öğrencilere dağıtılır ve okumaları için yeterli süre verilir. Okuduktan sonra metni anlatmaları, sorular üretmeleri ve birbirlerinin sorularını cevaplamaları istenir.

Ek1: Öğrencilere Sunulan Tekzip Metni

MEVLANA’NIN İYİ, KÖTÜ KAVRAMLARINA BAKIŞI

Mevlânâ’nın iyi ve kötü kavramı konusundaki temel tezlerinden biri iyinin bilinmesi için zorunlu olarak kötünün varlığına ihtiyaç duyulmasıdır. Mevlânâ’ya göre iyi ve kötü kavramları iç içedir: “...kötülük iyilikten ayrılamaz. İyilik de kötülüğü bırakmamaktır. Kötülük olmadan, kötülüğü terk etmek imkansızdır. Yani bu iyilik, kötülüğü bırakmaktır demektir.” Mevlânâ bu tezini ortaya çeşitli örnekler vererek açıklamaktadır. Mesela bir öğretmenin ders vermek için bilmeyen öğrencilere sahip olmak istemesi, onun öğrencilerin bilgisiz olmasını istemesi anlamına gelmemektedir. Çünkü o öğretmek için bunu istemektedir. Tıpkı bunun gibi bir doktorun kendi sanatını icra etmek için hasta insanların varlığına ihtiyaç duyması onun hastalığı arzu edilen bir şey olarak görmesi anlamına gelmemektedir. Bir başka ifadeyle bir fırıncının ekmek satmak için aç insanlara ihtiyaç duyması onun halkın aç olmasını istemesi anlamına gelmez. Çünkü o bunun önüne geçmek için ekmek yapıp satmaktadır.

Görüldüğü gibi kötülük insanı iyiye ulaştıracak bir nitelik, bir aracı olarak gösterilmektedir. İyi ile kötünün bilinmesi ve ayırt edilmesi için kötünün varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan iyi kötünden ayrılmaz. Kötü olmadan kötülüğü bilmek ve onu terk etmek, bu mücadeleyi vermek imkân dâhilinde değildir (Durak, 2007).

- 1- Yukarıda Mevlana’nın iyilik ve kötülük kavramlarıyla ilgili fikirleri belirtilmiştir. Mevlana’nın fikirlerine katılıyor musunuz? Nedenini açıklayınız.
1. Metinde hangi meslekler örnek verilmiş?
2. Siz hangi meslekleri örnek olarak verebilirsiniz?
3. Metne göre “Kötülük” nedir?
4. Metne göre kötülüğe neden ihtiyaç vardır?

Değerlendirme: Ek1’de verilen tekzip metnine uygun görseller oluşturmaları istenir. Resimler açıklatılır ve toplanır.

4. DÖRDÜNCÜ DERS PLANI

Kazanım 4: Bir şeyin aynı zamanda hem iyi hem kötü hem de ne iyi ne kötü olabileceğini bilir (Spinoza Akt., Topuz, 2019).

Öğrenciler 3 gruba ayrılır bu gruplardan birisi izleyici diğer iki grup ise rakip olurlar. İzleyici gruptaki öğrenciler oyuna katılmaz sadece izlerler. Diğer iki grupla Kırmızı başlıklı kız puzzelıları dağıtılır ve puzzeli ilk tamamlayan grup birinci seçilir ve alkışlatılır.

Derse Hazırlık: Kazanan gruptaki öğrencilere ne düşündükleri/hissettikleri sorulur. Kaybeden gruptaki öğrencilere ne düşündükleri/hissettikleri sorulur. İzleyici gruba ne düşündükleri/hissettikleri sorulur. (Ortada oynanan 1 oyun olduğu halde hem kazananların sevinci-iyi durum, hem kaybedenlerin üzüntüsü-kötü durum, hem de izleyicilerin nötr halleri vurgulanır.)

Öğrencilerden bildikleri “Kırmızı Başlıklı Kız” masalını anlatmaları istenir ve birkaç öğrenci dinlenir.

https://www.youtube.com/watch?v=2h_aiBo5H1E&ab_channel=AdisebabaMasal

Videosu izletilerek öğrencilerden Ek1’de belirtilen araştırmacı tarafından hazırlanmış –Anlam çözümleme tablolarını- doldurulması istenir. Ardından https://www.youtube.com/watch?v=BoWleXLQTSA&ab_channel=%C5%9EkerPorta%20kal%C4%B1

Videosu (“Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kızdan?” masal kitabının okunuşunun olduğu video) izletilir ve Öğrencilerden Ek2’de belirtilen araştırmacı tarafından hazırlanmış -Anlam çözümleme tablolarını- doldurmaları istenir.

Nereden Bakıyoruz?

Nesneler ve bulundukları farklı durumlar yazan kağıtlar bir kutuda öğrencilere tesadüfi şekilde dağıtılır. Ardından nesne durum eşlerinin birbirini bulması ve grup oluşturmaları beklenir

Durumlar:

- Yağ= Aşçı için yağ- doktor tarafından yasaklanmış kişi için yağ, (2 kişi)
- Su= Çöl için su, dolmuş baraj için su, (2 kişi)

- Kar= Kayak takımı olan bir çocuk için, botu olmayan bir çocuk için (2 kişi)
- Fare= Tarlada- evde, (2 kişi)
- Soğuk= Buzdolabında- Ağaçlar çiçeklendiğinde, (2 kişi)
- Saç= Başımızın üstünde- yemekte, (2 kişi)
- Teşekkür Belgesi= Belge almayan bir çocuk için- Her zaman takdir belgesi alan bir çocuk için, (3 kişi)
- Ateş= Yemek pişirirken- Ormanlar yanarken, (2 kişi)
- Arı= Bal yaparken- arı soktuğunda, (2 kişi)
- 100 TL= Günlük 1000 TL kazanan kişi için- Günlük 10 TL kazanan kişi için) (2 kişi) gibi.
- Kitap = okuma yazma bilmeyen bir bebek için, okumayı seven bir çocuk için (2 kişi)

Verilen durumlarla ilgili nesne isimleri dağıtılır “bölünmüş ekran” yapmaları istenir. (Mutlak iyi yoktur zamana ve duruma göre değişebilir vurgusu yapılır.)

Ek1: Anlam Çözümleme Tablosu

DURUM (Kırmızı Başlıklı Kız)	İYİ	KÖTÜ	HİHK*	NİNK**
1.Kırmızı başlıklı kızın her zaman kırmızı pelerin giymesi				
2.Kırmızı başlıklı kızın annesinin ricasına “Tamam annecim” diye cevap vermesi				
3.Kırmızı başlıklı kızın annesinin “Tavşanlı yolu” kullanmasını söylemesi				
4.Kırmızı başlıklı kızın anneannesine kurabiye götürmesi				
5.Kırmızı başlıklı kızın anne annesine çiçek toplamaya karar vermesi				
6.Kırmızı başlıklı kızın elindeki sepeti yere düşürmesi				
7.Kırmızı başlıklı kızın kurtla karşılaşması				
8.Kurdun sepetten düşen kurabiyeleri toplayarak kırmızı başlıklı kıza tekrar vermesi				
9.Kırmızı başlıklı kızın tanımadığı kurtla konuşması				
10.Ormanda avcının silahıyla gezmesi				
11.Kurdun avcının geldiğini duyması				
12.Kırmızı başlıklı kızın kaybolduğunu düşünerek ağlaması				
13.Kırmızı başlıklı kızın annesinin sözünü dinlemediği için pişman olması				
14.Avcıya aradığı kurtla karşılaştığını söylememesi				
15.Kırmızı başlıklı kızın avcıyla anneannesinin evine gitmeye karar vermesi				
16.Kurdun sesini değiştirerek anneanneyi yanıltması				
17.Kurdun anneannenin geceliğini giymesi, başlığını takması, yatağına yatması				
18.Kırmızı başlıklı kızın anneannesine vücuduyla ilgili sorular sorması				
19.Kurdun kırmızı başlıklı kıza yakalamaya çalışması				
20.Kırmızı başlıklı kızın zor durumda kalınca “İmdat!” diye çığlık atması				
21.Avcının “İmdat!” sesini duyunca yardıma gelmesi				

Anlam Çözümleme Tablosu Devamı				
22.Avcının kurdu yakalayıp karnını açması				
23.Kırmızı başlıklı kızın avcıya teşekkür etmesi				
24.Avcının kırmızı başlıklı kıza “Anneni sözünü dinlemelisin.” diye öğüt vermesi				
25.Anneannenin kurabiyeleri yemesi				
26.Anneannenin şifalı bitkileri kaynatıp içmesi				
27.Kırmızı başlıklı kızın anneannesine yabancılarla konuşmayacağına dair söz vermesi				
28.Kırmızı başlıklı kızın ormanda şarkılar söyleyerek neşe içinde yürümesi				
29.Avcının kurda ormanı temizleme cezası vermesi				
30.Kurdun yaptığından utanması				
*HİHK: Hem İyi Hem Kötü **NİNK: Ne İyi Ne Kötü				

Sorular:

- 1- Kaç numaralı cümlelerde **sadece iyi** işaretlendi? Neden? Açıklayınız.
- 2- Kaç numaralı cümlelerde **sadece kötü** işaretlendi? Neden? Açıklayınız.
- 3- Kaç numaralı cümlelerde **hem iyi hem kötü** işaretlendi? Neden? Açıklayınız.
- 4- Kaç numaralı cümlelerde **ne iyi ne kötü işaretlendi**? Neden? Açıklayınız.
- 5- Tabloyu doldururken nasıl bir sonuca ulaştınız? Açıklayınız.

Ek2: Anlam Çözümleme Tablosu

DURUM (Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kız’dan)	İYİ	KÖTÜ	HİHK*	NİNK**
1.Yavru kurdun annesinin boynuna sarılması				
2.Yavru kurdun, ormana gidip hava almak için annesinden izin alması				
3.Anne kurdun yavrusuna sevgiyle bakması				
4.Anne kurdun endişelenmesi				
5.Anne kurdun izin vermek için yavru kurda sorular sorması				
6.Yavru kurdun annesinin sorularına sıklımadan cevap vermesi				
7.Yavru kurdun “Sepetini takmış Kırmızı başlıklı bir kız” görünce kaçıp saklanması				
8.Anne kurdun beğendiği cevaplara “Aferin” demesi				
9.Yavru kurdun üşüdüğünde sıcak evi olan büyükannesi görünce kaçması				
10.Yavru kurdun ağaç gölgesinde uyuması				
11.Kurtların et yemekten vazgeçmesi				
12.Yavru kurdun brokolili makarna yemesi				
13.Yavru kurdun ağaç gölgesinde uyumadan önce not hazırlaması				
14.Anne kurdun yavru kurda akşama kadar izin vermesi				
15.Yavru kurdun masallarda “kötü kurt” olarak anılmaktan rahatsız olması				
*HİHK: Hem İyi Hem Kötü **NİNK: Ne İyi Ne Kötü				

Ek 2 Arka sayfa

Sorular:

- 1- Kaç numaralı cümlelerde **sadece iyi** işaretlendi? Neden? Açıklayınız.
- 2- Kaç numaralı cümlelerde **sadece kötü** işaretlendi? Neden? Açıklayınız.
- 3- Kaç numaralı cümlelerde **hem iyi hem kötü** işaretlendi? Neden? Açıklayınız.
- 4- Kaç numaralı cümlelerde **ne iyi ne kötü** işaretlendi? Neden? Açıklayınız.
- 5- Tabloyu doldururken nasıl bir sonuca ulaştınız? Açıklayınız.

5. BEŞİNCİ DERS PLANI

Kazanım 5: İyilik kavramı ve iyi kavramı farklı anlamlarda kullanıldığını bilir (TDK, 2021).

Ön hazırlık: Tonny Buzan'ın Zihin Haritası kitabı incelenmiş. Uygulamacı kendisi örnek zihin haritaları oluşturmuş, alıştırmalar yapmıştır.

Uygulamaya hazırlık:

Öğrencilere öncelikle zihin haritası tanıtılacak, tahtada örnek uygulamalar yapılacaktır. Bağımsız zihin haritası oluşturabilecek seviyeye gelene kadar grupça zihin haritası oluşturulacaktır. Bağımsız zihin haritası oluşturma aşamasında öğrencilere bireysel dönütler verilerek eksik olan kısımlar tamamlanacaktır. Bireysel zihin haritaları oluşturulurken öncelikle ev, okul gibi somut ve öğrencilerin yakın yaşantılarıyla ilgili kavramlarla başlanacaktır. Ardında öğrencilerden “iyilik” kavramıyla ilgili zihin haritası oluşturmaları istenir.

Not: “İyilik” kavramı zihin haritası oluşturma sürecinde hiçbir öğrencinin haritasına müdahale edilmemelidir.

-İstenilen ilişkileri kurması değil tamamen orijinal bağlantılar kurmaları teşvik edilir.

-Zihin haritası oluşturma sürecinde zorlanan ve öğretmenden yardım isteyen öğrencilere “Bu uygulamada yanlış-doğru, eksik-fazla, karşılaştırma olmayacağı vurgusu yapılır.

Sadece yazdığı haritaya bakarak “..... Denilince aklına ne geliyor?” sorusunu sorarak ilerleyebileceği söylenir.

-Kendi fikirlerinin değerli olduğu, çekinmeden her şeyi yazabilecekleri vurgulanır.

-Gönüllü öğrencilerden yaptıkları zihin haritalarını sınıf arkadaşları paylaşmaları ve konuşmaları istenir.

DEĞERLENDİRME

Sınıf ortamında yapılan “İyilik” zihin haritası gibi “Kötülük” kavramıyla ilgili zihin haritası oluşturmalar istenir.

6.ALTINCI DERS PLANI

Kazanım 6: İyiliğin bilinçli tercih olduğunu bilir. “İyi insan” olmanın ön koşulu olan davranışları bilir (Keleş& Tongo, 2014).

Etkinlik 1:

Öğrencilerden yaptıktan sonra kendilerini iyi bir insan olarak hissettikleri davranışları bir kâğıda yazmaları istenir.

- İyiliği yaparken ne düşündükleri,
- Neden yaptıkları
- Sonucunda ne olmasını bekledikleri sorulur. (Bilinçli bir şekilde yaptıkları vurgulanır.)

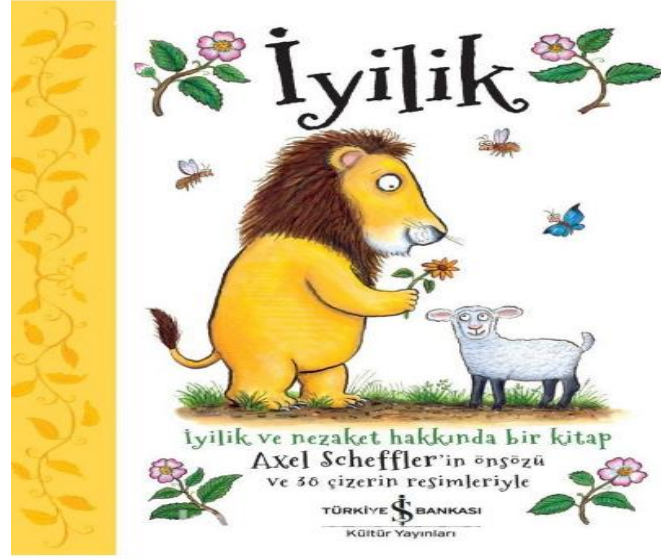
Ardından öğrenciler 4'erli 6 gruba ayrılır ve ellerindeki kağıtlarda yazan ortak davranışları incelerler. Ardından seçtikleri bir tanesini donuk imge olarak sergilerler.

<https://www.youtube.com/watch?v=S2aUuwKMYvo> videosunun ilgili saniyeleri izlenir. Her durumdan sonra (belirtilen saniyelerde) durdurulur. EK1 bütün öğrencilere dağıtılacaktır. Öğrencilerden EK1 de belirtilen Tahmin-Gözlem- Açıklama etkinliğinin ilgili yerler (Tahmin ve Nedeni) doldurulur ardından videonun devamı izlenir ve (Gözlem ve Açıklama) kısımları durdurulur.

- 1- Durumlar: Asansöre yetişmeye çalışan kadın (23. sn.),
- 2- Balonunu elinden kaçırın kız (33. sn.),
- 3- Alışveriş arabası yokuş aşağı yuvarlanan adam (43. sn.),
- 4- Plaj temizliği gönüllüsü kadın (48. sn.),
- 5- Karşıdan karşıya geçmek isteyen yaşlı kadın (58. sn.),
- 6- Eli cebinde adam (kendisine)

EK 1: Teknik: “TAHMİN –GÖZLEM- AÇIKLAMA” KÂĞIDI

1. Araştırma sorusu: Asansöre yetişmeye çalışan kadına yardım edecek mi?
Tahmin:
Nedeni:
Gözlem:
Açıklama: (Tahmininizle gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir?)
2. Araştırma sorusu: Balonunu elinden kaçırın kızı yardım edecek mi?
Tahmin:
Nedeni:
Gözlem:
Açıklama: (Tahmininizle gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir?)
3. Araştırma sorusu: Alışveriş arabası yokuş aşağı yuvarlanan adama yardım edecek mi?
Tahmin:
Nedeni:
Gözlem:
Açıklama: (Tahmininizle gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir?)
4. Araştırma sorusu: Plaj temizliği gönüllüsü kadına yardım edecek mi?
Tahmin:
Nedeni:
Gözlem:
Açıklama: (Tahmininizle gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir?)
5. Araştırma sorusu: Karşıdan karşıya geçmek isteyen yaşlı kadına yardım edecek mi?
Tahmin:
Nedeni:
Gözlem:
Açıklama: (Tahmininizle gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir?)
6. Araştırma sorusu: Eli cebinde adam kendisine yardım edecek mi?
Tahmin:
Nedeni:
Gözlem:
Açıklama: (Tahmininizle gözleminiz ne kadar uyumlu? Bunun sebebi ne olabilir?)

Yukarıda görseli verilen “İyilik” kitabı etkileşimli olarak okunur. Kitap herkesin iyi olduğu nazik davrandığı bir dünya hayal ettirmekte ve bu iyiliğin artarak devam etmesi için en küçük görülen iyiliklerin bile çok önemli olduğunu vurgulamaktadır (Scheffler, 2020). Ayrıca kitabın görselleri de farklı sanatçılar tarafından ortaya çıkarılmış ve bütün parçalar birleştirilerek ortaya zengin görselli bir kitap çıkarılmıştır. Kitap hakkında öğrenciler ile konuşulur. Aşağıda belirtilen sorular öğrenciler tarafından cevaplanır ve değerlendirme kısmına geçilir.

Sorular:

- 1.Sadece insanlara mı iyilik yapılır?
- 2.Kitapta neleri iyilik olarak saymıştı? Aklında kalanlar neler?
- 3.Başkalarının yaşam öykülerini dinlemek nasıl bir iyilik olabilir?
- 4.Hayvanların nasıl iyiliklere ihtiyacı vardır?
- 5.Bugün nasıl bir iyilik yapabilirsin?
- 6.Elinizden gelenin en iyisi ne demektir?
- 7.Zorlu doğa olayları derken ne demek istiyor?
8. Herkesin iyi olduğu bir dünya nasıl olurdu?

3-DEĞERLENDİRME

Canlandırma kısmında okunan “İyilik” kitabının içinde yer alan -iyilik kavanozu birlikte yapılır.

İyilik kavanozu etkinliği şu şekildedir: Öğrenciler günlük hayatlarında yaptıkları her bir iyilik için kavanozun içine bir bilye, taş, nohut, fasulye ya da yaptıkları iyilikleri bir kâğıda yazarak atmaları istenir. Bir haftanın sonunda kavanozlar sergilenir. Gönüllü öğrencilerin kavanozlarındaki iyilikleri arkadaşlarıyla paylaşmaları ve bir hafta boyunca yaptıkları iyilikleri hakkındaki duygu ve düşünceleri sorulur.

7. YEDİNCİ DERS PLANI

Kazanım 7: Bir davranışın iyi ya da kötü olarak nitelendirebilmek için, dürüstlük, doğruluk, sevgi vb. ahlaki kavramlara ihtiyaç olduğunu bilir (Kılavuz, 2003).

Bir öğrenci ebe seçilir ve sınıfın dışına çıkarılır. Ardından bir nesne belirlenir ve ebe olan öğrenci sınıfa tekrar alınır. Ebe olan öğrenci “Nesi var? Sorusunu yöneltir. Her soruşta sadece bir özellik söylenir ve saklanan nesneyi tahmin etmesi istenir.

Aynı oyun nesne yerine bir öğrencinin özelliklerinden tahmin edilerek tekrar oynanır.

Türkçe dersi “ismi niteleyici sözcükler” konusuyla konuya giriş yapılır.

Aşağıda verilen görsel tahtaya yapıştırılır ve öğrencilerden “Vazoyu niteleyen özellikler nelerdir?” sorusunun yanıtları alınır. “Nesnelerin ortak ve ayırt edici özellikleri ve bu özellikler sayesinde tanımlandıkları” vurgulanır.

Ardından “Nesneyi niteleyen özellikler olduğu gibi davranışları da niteleyen özellikler vardır. Sahip oldukları özelliklere göre davranışların iyi ya da kötü olduğuna karar verebiliriz” denir ve Ek1’de verilen anlam çözümleme tablosunu doldurmaları ve soruları cevaplamaları istenir.

<https://www.gostisce-majolka.si/purchase/113917-showroom.html>

Aşağıda bazı davranışlar verilmiştir. Davranışları niteleyen özellikleri işaretleyiniz ve sonuç olarak iyi- kötü kısmını doldurunuz.

Günlük Hayatta Bazı Davranışlar ve Niteleyen Özellikler Anlam Çözümleme Tablosu																
Davranış	Dürüstlük	Doğruluk	Sevgi	Hoşgörü	Saygı	Paylaşma	Koruma	Sahtekarlık	Saygısızlık	Kıskançlık	Hırsızlık	Zarar verme	Kibarlık	Kabalık	SONUÇ	
															İYİ	KÖTÜ
Arkadaşına vurmak																
Sözünü tutmamak																
Hediyeleşmek																
Çiçekleri sulamak																
Kitap okuma																
Kopya çekme																
Çeşmeyi açık bırakma																
Dalga geçme																
Farklılıklara saygı duyma																
Emanete sahip çıkmak																
Defterini düzenli kullanma																
Kitabını evde unutmak																
Bağırarak konuşmak																
Köpekleri taşlamak																

Günlük Hayatta Bazı Davranışlar ve Niteleyen Özellikler Anlam Çözümleme Tablosu Devamı																
Davranış	Dürüstlük	Doğruluk	Sevgi	Hoşgörü	Saygı	Paylaşma	Koruma	Sahtekarlık	Saygısızlık	Kıskançlık	Hırsızlık	Zarar verme	Kıbarlık	Kabalık	SONUÇ	
															İYİ	KÖTÜ
Kişisel bakımına dikkat etmek																
Teşekkür etmek																
Küfür etmek																
Tebessüm etmek																
Balığı sudan çıkarmak																
Kuşu suya bırakmak																

Tabloyla ilgili sorular:

- 1- Sonuç olarak “iyi” dediğiniz davranışların ortak özellikleri nelerdir?
- 2- Sonuç olarak “kötü” dediğiniz davranışların ortak özellikleri nelerdir?
- 3- Yukarıdaki tabloda olmayan sizin eklemek istediğiniz “iyi” davranışlar nelerdir?
- 4- Yukarıdaki tabloda olmayan sizin eklemek istediğiniz “kötü” davranışlar nelerdir?
- 5- Yukarıdaki tablo bize ne anlatmak istiyor olabilir?

DEĞERLENDİRME:

Öğrencilere aşağıda belirtilen boş tablo verilerek kendilerinin de örnekler vermesi istenir.

Davranışlar	Dürüstlük	Doğruluk	Sevgi	Hoşgörü	Saygı	Paylaşma	Koruma	Sahtekarlık	Saygısızlık	Kıskançlık	Hırsızlık	Zarar verme	Kibarlık	SONUÇ	
														İYİ	KÖTÜ

8. SEKİZİNCİ DERS PLANI

Kazanım 8: Cevizci (1999) Kötülüğün doğal ve ahlaki kötülük olarak ikiye ayrıldığını (iki kökeninin olduğunu) biliri örnekler verir (Akt., Yaktıl Oğuz, 2013).

İlişkilendirme: Sosyal bilgiler dersi ile ilişkilendirme yapılır. Çevre- doğal unsurlar- Beşerî unsurlar- İnsan müdahalesi- müdahale amaçları konuları tekrar edilir.

Deprem –sel – erozyon – fırtına –kuraklık- çığ ile ilgili görseller üzerinde konuşulduktan sonra; Deprem ve etkileri, Sel ve etkileri, Erozyon ve etkileri, Fırtına ve etkileri, Kuraklık ve etkileri üzerinde konuşulur.

“Sizce deprem engellenebilir mi?

Neden?

Depremın zararları nelerdir?

Depremın zararları engellenebilir mi?

Yukarıdaki sorularla öğrencilere doğal kötülük alt yapısı oluşturulmak amaçlanmaktadır.

Öğrencilere;

“Çevrenizde gördüğünüz kötülükler nelerdir? Sorusu yöneltilir. (Beyin Fırtınası) Cevaplar tahtaya yazılır. (Yalan-iftira- bencillik- zülüm- savaş- cinayet- hırsızlık- kıskançlık- açgözlülük)

Verilen cevaplar ve örnekler üzerinden; Kötülüğü yapan kim? Sebebi ne?, Neden kötülük olarak kabul ediyorsun?, Zararları ne?, Zararı Kime?, Olması gereken nedir? Sorularıyla ahlaki kötülüğe giriş yapılır.

Öğrencilerin beyin fırtınası sürecinde verdikleri örnekler tekrar incelenir. Doğal ve Ahlaki kötülük olmak üzere iki sütun halinde ayrıştırılarak yazılır.

Bilgi Notu: Doğal Kötülük: İnsan ihmalinden bağımsız olarak, canlılara acı veren ve doğadan kaynaklanan olaylar. Ayrıca çoğu kişinin doğumuyla beraber getirdiği ruhsal ya da fiziksel farklılıklar da doğal kötülük sayılır. Aslında doğal kötülük denilen olayların ortaya çıkmasında insanların ihmali yoktur. Özlerinde kötü değıllerdir insanlara zarar verdikleri için kötü sayılırlar.

Ahlaki Kötülük: İnsanların yapmamaları gereken şeyleri yapmaları değil aynı zamanda yapmaları gereken şeyleri yapmamaları da ahlaki kötülük sayılır. Ahlaki kötülükte insanların bilinçli tercihleri söz konusudur. Ahlaki kötülük “yoksunluk” olarak kabul edilir.

Konuyu pekiştirmek için aşağıdaki haber öğrencilere okunur.

<https://www.haberturk.com/her-yil-500-bin-deprem-1861080>

Yukarıdaki haber öğrencilerle paylaşılır ve “Dünyada bir yılda bu kadar çok deprem oluyorsa biz neden hepsini duymuyoruz?” Sorusu yönlendirilerek (aslında depremin normal bir doğa olayı olduğu ama insanların üzerine düşen görevi yerine getirmediğinde depremin insanları kötü etkilediği” vurgulanır.

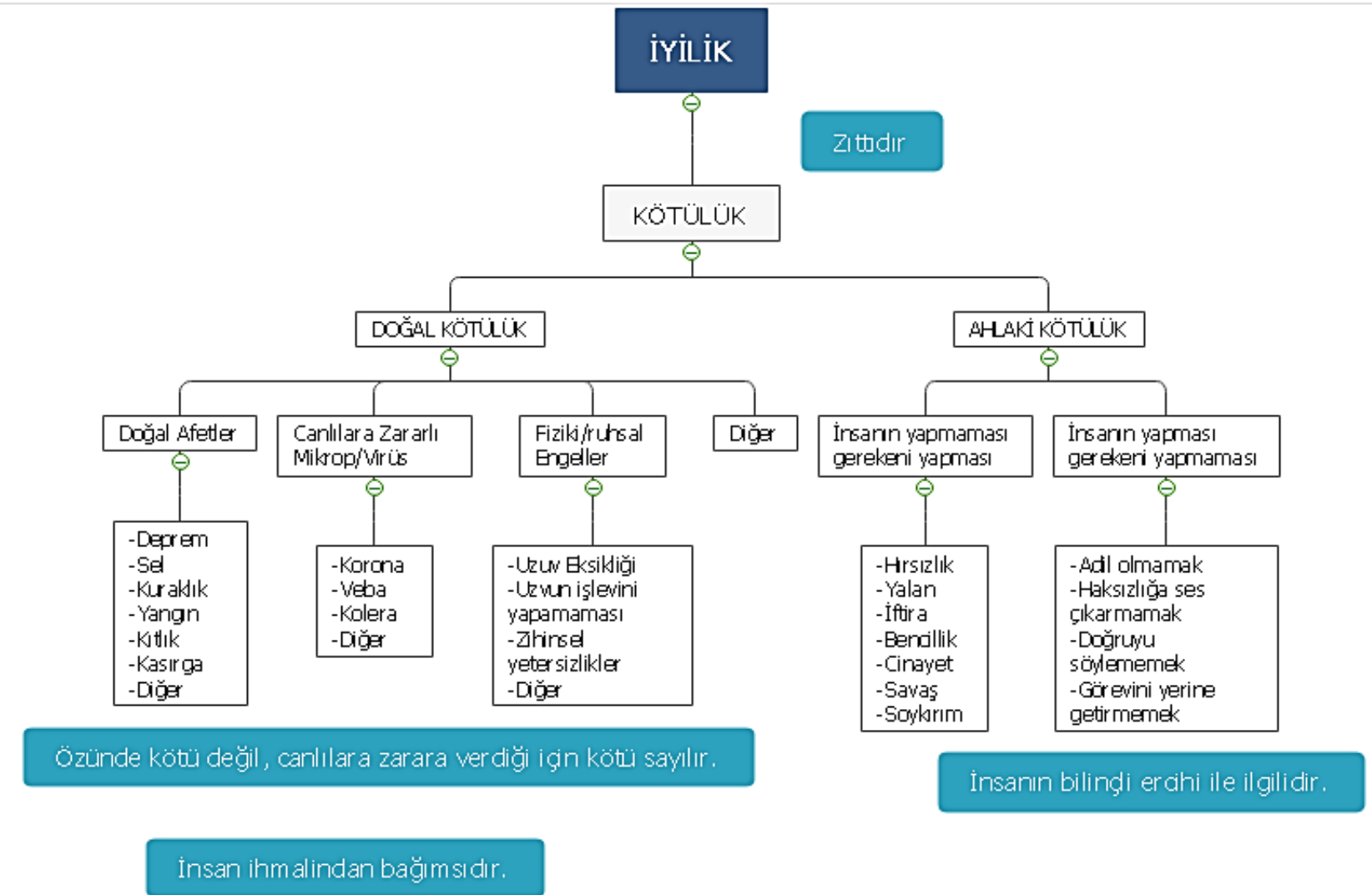

<https://www.radyo80.com/m/haberleri/Osmaniye>

Yukarıda belirtilen haber de öğrencilere sunulur ve ahlaki kötülük üzerinde durulur. İki haberim ortak özellikleri olup olmadığı, Sebepleri ve sonuçlarının neler olacağı, insanın bilinçli tercihiyle hangisini değiştirebileceği sorgulanır.

DEĞERLENDİRME

- 1- “Bir dilek hakkın olsa ve bir kötülüğü yok edebilecek olsan hangi kötülüğü yok ederdin? Neden?” konulu bir resim çizimleri ve nedenini kâğıdın arkasına yazmaları istenir.
- 2- Ahlaki ya da doğal kötülükten birisine seçerek bir şarkı besteleyebilecekleri, isterlerse gruplar halinde de besteleyebilecekleri belirtilir.

9. DOKUZUNCU DERS PLANI

Kazanım 8: İbn-i Arabi “Bir şeyin” kendine has, bulunması gereken özelliği kaybetmesi sonucu ortaya çıkan durumun “kötülük” olduğunu bilir (Akt., Topuz, 2019).

Körebe oyunu oynanır.

Ebe olan öğrencilere ebe olduğunda ne hissettiği sorulur.

(Körebe oyununda 5 duyu organından gözün görme yetisinin engellendiği ve bu oyunu diğer organlara uyarlanabilir olup olmadığı birlikte düşünülür. (Kulak kapatılarak söyleneni tahmin etme, Burun ve ağız kapatılarak nefes tutma oyunu, dil (konuşma) olmadan sessiz sinema, don- ateş oyunu ile dokunma hissinin engellenmesi gibi)

(Oyun- empati- duyarlılık vurgulanır.)

<https://www.cevrehaber.com.tr/amp/cevre/afrika-da-su-kitligi-2025-yilina-kadar-sular-tukenebilir-h4260.html>

Sizce çocuğun yaşam koşulları nasıl? Neden?

Çocuğun hayatında neler eksik? Sebebi ne olabilir? Sorular öğrencilere yönlendirilir ve cevaplar tartışılır.

https://youtu.be/17U_KM8L0d0?si=l4445LwsJjT-aCVZ

<https://images.app.goo.gl/NRzvUn9L8f8aVch77>

<https://stock.adobe.com/images/broken-vase/43995608>

Her bir görsel için hangi durumlarda işlevini kaybeder ve kötüdür?

İşlevini kaybetmesinin sebebi nedir? Soruları yöneltir. Cevaplar dinlenir.

Fotoğraf Karesi Tekniği:

Öğrenciler 3'erli gruplara ayrılır. Aşağıda belirtilen cümleler her bir gruba dağıtılır. Canlandırma fotoğrafları çekilir.

3-Araba ne işe yarar? Aküsü bitmiş araba ne işe yarar? Nasıl nitelendirilir?

4- Tahta kalemi ne işe yarar? Mürekkebi bitmiş tahta kalemi ne işe yarar? Nasıl nitelendirilir?

5- Tarla ne işe yarar? Ekin vermeyen tarla ne işe yarar? Nasıl nitelendirilir?

6-Çoban köpeği ne işe yarar? Sürüsünü koruyamayan çoban köpeği ne işe yarar? Nasıl nitelendirilir?

7- Ev ne işe yarar? Yıkılmış bir ev ne işe yarar? Nasıl nitelendirilir?

8-Yemek ne işe yarar? Yanmış yemek ne işe yarar? Nasıl nitelendirilir?

İlişkilendirme: Türkçe dersi “İsmi niteleyici sözcük” kavramına atıfta bulunulmuştur.

3-DEĞERLENDİRME

Bir insan hangi özelliklerini kaybederse kötü olur?

İyi bir insanda hangi özellikler olmalı?

İyi insanlardan beklenen davranışlar nelerdir?

Sorularını bir şiir yazarak cevaplamaları istenir. Gönüllü öğrencilerin şiirleri sınıf arkadaşlarıyla paylaşılır.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Rabia AKTÜRK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Fakülte	Eğitim Fakültesi
Bölümü	Sınıf Öğretmenliği
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1. 2.	